

ผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ปริญญานิพนธ์

ของ

นาถภพ สีหาบัว

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

กันยายน 2550

นาถภ สืหาบัว. (2550), ผลการเรียนรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี
ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นนทภัทร ทินานนท์, รองศาสตราจารย์ พงษ์สิทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้กิจกรรมศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ที่มีอายุระหว่าง 5 - 7 ปี จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 รายการ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นได้แก่ 1) แผนการสอนโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ 2) แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย 3) แบบสังเกตพฤติกรรมกรับรู้รายคาบ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ภายหลังการเรียนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต นักเรียนมีคะแนนจากแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยสูงกว่าก่อนการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสรุปได้ว่า การรับรู้ทางศิลปะหลังการเรียนตามแผนการสอนโดยวิธีสังเกต สูงกว่าก่อนการเรียน

2. ผลการวิจัยจากแบบสังเกตพฤติกรรมรายคาบตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม พบว่า

2.1 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง เส้น แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถสังเกตและรับรู้ถึงลักษณะต่างๆ ของเส้นที่เป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆ ตัวได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือสามารถบอกขนาดของเส้นได้ คิดเป็นร้อยละ 66.66 และสามารถอธิบายลักษณะต่างๆ ของเส้นได้น้อยสุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

2.2 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง รูปร่าง และรูปทรง แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถสังเกตและอธิบายถึงความแตกต่างของรูปร่างรูปทรงที่อยู่รอบๆ ตัวได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.33 รองลงมาคือสามารถอธิบายถึงรูปร่างรูปทรงลักษณะต่างๆ ได้คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถต่อเติมรูปทรงเรขาคณิตเป็นภาพตามจินตนาการของตนได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00

2.3 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง สี แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถบอกชื่อและลักษณะของสีต่างๆ ได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 70.00 รองลงมาคือ สามารถรับรู้ถึงสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกได้ คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถผสมสีให้เกิดเป็นสีอื่นๆ ได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

2.4 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง พื้นผิว แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถจำแนกความแตกต่างของพื้นผิวที่มีลักษณะแตกต่างกันโดยการเห็น และการสัมผัสวัตถุจริงได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.66 รองลงมาคือสามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทางลักษณะพื้นผิวที่ได้จากวัตถุจริงกับลักษณะพื้นผิวจากรูปภาพคิดเป็นร้อยละ 33.33 และสามารถถ่ายทอดลักษณะพื้นผิวลงในภาพวาดตามการรับรู้ได้น้อยที่สุดคิดเป็น 26.66

2.5 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้ แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถถ่ายทอดการรับรู้ออกมาเป็นภาพได้คิดเป็นร้อยละ 43.33

2.6 พฤติกรรมกรับรู้เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถทำงานร่วมกันได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือมีส่วนร่วมในการวิจารณ์และคัดเลือกผลงานศิลปะเพื่อจัดแสดงคิดเป็นร้อยละ 73.33 สุดท้ายคือมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองคิดเป็นร้อยละ 60.00

Nattapop Seehabua. (2007) A Study of Perception in Art of 5-7 years old in the Rajavithi Girl's Home.

Master thesis M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.

Advisor Committee: Asst. Prof. Nontapat thinanont, Assoc. Prof. Prit Supasetsiri.

The purpose of this experimental research was study of perception in Art of 5-7 years old in the Rajavithi Girl's Home. The subjects, 30 five-and-seven-years-old in the Rajavithi Girl's Home. The research instruments constructed by the researcher included: 1) Eight lesson plans for teaching art by observation process. 2) Perception in art test for preschool children, and 3) Perception behavior observation form.

The results were as follows:

1. Perception in art test for preschool children scores after learning art by observation process were higher than before learn at 0.05 level of significance.

2. the results from the observation indicate that .

2.1 Perception about " line " , a student can observe and acknowledge to arrive at all character of the line that are the components of everything that us have can to see around most think are 83.33 percentages next are can tell the size have of the line , are 66.66 percentages and can explain all character , of the heel has a last little , think to are 40.00 percentages .

2.2 Perception about " shape & form " , a student can observe and explain to arrive at the difference of , shape & form , the location has around most , are 73.33 percentages next are can explain to arrive at , shape & form , the character is all , realize 60.00 percentages and can add the geometric are a picture follow the imagination have of the self least , think to are 50.00 percentages .

2.3 Perception about " color " , a student can identify and the character of all color , get most are 70.00 percentages next are , can acknowledge arrive at a color that is influential can build the feeling , are 60.00 percentages and can mix a color are born are other color get least , are 40.00 percentages .

2.4 Perception about " texture " , a student can separate the difference of the surface that has different character by the seeing , and material true touch has most to think is 36.66 percentages next has been can compare with way character surface acknowledgement that from true material with surface character from the picture think to are 33.33 percentages and can relay surface character appeared the painting can follow the acknowledgement least think to are 26.66 percentages .

2.5 Perception about " experiment from perception " , a student can relay the acknowledgement comes out to are a picture realizes to are 43.33 percentages.

2.6 Perception about " the exhibition " , a student can work accompany with most think to is 83.33 percentages next is participate in the criticism and think to choose arts works for exhibit to think are 73.33 last percentages are have the pride in the works of oneself think to are 60.00 percentages .

ผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ปริญญานิพนธ์

ของ

นางภพ สีหาม้วน

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

กันยายน 2550

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์เรื่อง “ ผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ” ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาให้คำปรึกษา แนวคิด คำชี้แนะ และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นนทภัทร ทินานนท์ ประธานกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ กรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรชาติ ทินานนท์ กรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง กรรมการ รวมทั้งกรุณาเสียสละเวลาตรวจสอบการทำปริญญานิพนธ์ทุกขั้นตอน

ขอบพระคุณคณะผู้บริหารสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี และน้องๆนักเรียนทุกคนที่ยอมเสียสละเวลาให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอบพระคุณคณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบอาจารย์และบุคลากร พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ ทุกคนที่ได้มีส่วนช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยสามารถทำปริญญานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่คอยชี้แนะ อบรมสั่งสอนทั้งในด้านวิชาความรู้และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ท้ายที่สุดกราบขอบพระคุณบิดา มารดาผู้มีพระคุณ ที่ให้ชีวิต ความรัก การเอาใจใส่ อบรมส่งเสริม เลี้ยงดูต่างๆ รวมทั้งความปรารถนาดี และเป็นกำลังใจเสมอมา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมุ่งมั่นอดทน และพยายามฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆจนสามารถบรรลุจุดหมายได้

นาถภพ สีหาบัว

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	8
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	8
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	8
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	11
ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	11
การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542.....	12
หลักการในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	13
ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	15
ประเภทการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	17
แนวคิดเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน.....	19
ความหมายของเด็กเร่ร่อน.....	19
ปัญหาที่เกิดจากการที่เด็กออกมาเร่ร่อน.....	19
สาเหตุของการเร่ร่อน.....	22
สภาพปัจจุบันของเด็กเร่ร่อน.....	23
บทบาทของหน่วยงานต่างๆในการช่วยเหลือดูแลเด็กเร่ร่อน.....	26
การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน.....	30
หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน.....	30
ความสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน.....	30

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
2(ต่อ)	
รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเรื้อรอน.....	30
แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเรื้อรอน.....	33
ลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กเรื้อรอน.....	34
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเรื้อรอน.....	35
ปัญหาในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเรื้อรอน.....	38
ศิลปศึกษาในระดับปฐมวัย.....	39
ความหมายของศิลปศึกษา.....	39
กิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย.....	40
แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา.....	42
ทฤษฎีศิลปศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย.....	44
พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย.....	47
การรับรู้.....	51
ความหมายของการรับรู้.....	51
มโนทัศน์ทางการรับรู้.....	52
การรับรู้ทางศิลปะ.....	52
ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะ.....	52
พัฒนาการรับรู้ทางศิลปะของเด็กปฐมวัย.....	54
การสังเกตและแนวทางการสอนศิลปะด้วยกระบวนการสังเกต.....	57
กระบวนการสังเกต.....	57
การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการสังเกต.....	57
การใช้บทสนทนาเพื่อส่งเสริมการสังเกต.....	59
การสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต.....	60
ข้อมูลเกี่ยวกับสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี.....	67
ประวัติสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี.....	67
วัตถุประสงค์หลักของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี.....	68
กลุ่มเป้าหมาย.....	68

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
2(ต่อ)	
บริการด้านต่างๆของสถานสงเคราะห์.....	69
ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีในช่วงระยะเวลา	
เก็บข้อมูล.....	70
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	76
3	วิธีการดำเนินงานวิจัย..... 80
การกำหนดกลุ่มประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	80
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	80
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการค้นคว้า.....	80
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	82
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล.....	83
การเสนอผลการวิจัย.....	84
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 85
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... 92
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	92
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	92
วิธีดำเนินการวิจัย.....	94
สรุปผลการวิจัย.....	95
อภิปรายผลการวิจัย.....	96
ข้อสังเกตจากการทดลอง	100
ข้อเสนอแนะ.....	102

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	104
ภาคผนวก ก.....	113
ภาคผนวก ข.....	160
ประวัติผู้วิจัย.....	173

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการพัฒนาการรับรู้ทางสายตา.....	56
2 แสดงการใช้ชีวิตประจำวันในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์.....	74
3 แสดงการใช้ชีวิตประจำวันในช่วงวันเสาร์ถึงวันอาทิตย์.....	75
4 ผลการวิเคราะห์ค่ามัธยฐานเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูลแบบ ทดสอบการรับรู้ทางศิลปะก่อนเรียนและหลังเรียนศิลปะ.....	85
5 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง เส้น.....	86
6 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง รูปร่างและรูปทรง.....	87
7 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง สี.....	88
8 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง พื้นผิว.....	89
9 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้.....	90
10 ผลข้อมูลแสดงคะแนนความถี่และค่าร้อยละเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ.....	91

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่แสดงที่ตั้งของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี.....	68
2 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง เส้น.....	87
3 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง รูปร่าง และรูปทรง.....	86
4 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง สี.....	88
5 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง พื้นผิว.....	89
6 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง วาดภาพ ตามการเรียนรู้.....	90
7 ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง การจัด บอร์ดนิทรรศการ.....	91

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ประเทศใดมีประชากรที่ได้รับการศึกษาอย่างถูกต้องและทั่วถึง ประเทศนั้นก็ประสบผลสำเร็จในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ดังคำกล่าวที่ว่าการศึกษาเป็นกำลังอำนาจของชาติปัจจัยหนึ่ง และยังเป็นปัจจัยสนับสนุนกำลังของชาติในด้านอื่นอีก คือ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม จิตวิทยา และด้านการปกครองประเทศ (วิจิตร ศรีสอาน. 2532: 35) ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาที่จะต้องจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ เพื่อผลิตประชากรให้มีความรู้ ทักษะ ตลอดจนความสามารถขั้นพื้นฐาน ความสามารถในการประกอบวิชาชีพ และความสามารถในการดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดี ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2535: 16)

ความเสมอภาคทางการศึกษาจึงเป็นนโยบายทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญมาเป็นเวลานาน แต่ด้วยความจำกัดด้านงบประมาณ ทรัพยากร และการดำเนินงาน ทำให้ความพยายามของรัฐบาลที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้ว่ามีเด็กจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการศึกษา ส่งผลให้เกิดปัญหาความด้อยโอกาสทางการศึกษาตามมา ซึ่งเด็กเหล่านั้นเป็นเด็กที่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ หรือตกอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสม หรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป โดยกองการศึกษาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2545: 16) ได้จำแนกเด็กด้อยโอกาสออกเป็น 10 ประเภทคือ 1.เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก 2.เด็กเร่ร่อน 3.เด็กที่อยู่ในธุรกิจทางเพศหรือโสเภณีเด็ก 4.เด็กที่ถูกทอดทิ้งหรือเด็กกำพร้า 5.เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ 6.เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) 7.เด็กชนกลุ่มน้อย 8.เด็กที่มีปัญหา ยาเสพติด 9.เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ 10.เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

เด็กเร่ร่อนเป็นกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคมกลุ่มหนึ่งที่ด้อยโอกาสในทุกๆ เรื่อง ขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ไม่ว่าจะเป็นจากครอบครัว ชุมชน สังคมแม้กระทั่งรัฐ ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้อนาคต ขาดความรักความอบอุ่นจากครอบครัว ขาดโอกาสทางการศึกษา ต้องดำรงชีวิตให้อยู่รอดด้วยตนเอง จึงมีความเสี่ยงต่อพฤติกรรมในทางลบทั้งตนเองและสังคม ประการสำคัญคือ การที่เด็กเร่ร่อนยังอยู่ในวัยที่ต้องการความรัก ความอบอุ่น เด็กจึงหาทางออกโดยการมั่วสุม คบเพื่อน ชักชวนกันเสพยาเสพติด ก่อความรุนแรงในสังคมด้วยการปล้นจี้ ตลอดจนตกเป็นเครื่องมือของมิจฉาชีพ ถูกบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ขายบริการทางเพศ และเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ตามมาอีก

ดังที่กล่าวมา เพื่อแสดงให้เห็นว่า ปัญหาเด็กเร่ร่อนซึ่งเป็นกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคมเพียงกลุ่มเดียวก็สามารถก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมามากมาย ปัญหาเยาวชนอาชญากร ปัญหาโสเภณีเด็ก การใช้แรงงานเด็ก ปัญหายาเสพติด นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปสู่ปัญหาระดับสังคมและระดับประเทศ จึงจำเป็นที่เราต้องทำความเข้าใจปัญหานี้อย่างลึกซึ้ง

ในปัจจุบันประเทศไทยมีเด็กเร่ร่อนอยู่ประมาณ 21,000 คน ซึ่งเด็กเหล่านี้มักจะออกมาเร่ร่อนอยู่ตามเมืองใหญ่ๆ ทั่วประเทศ เช่น กรุงเทพมหานคร จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น โดยในกรุงเทพมหานครมีเด็กเร่ร่อนอยู่ประมาณ 420 คน (สำนักสวัสดิการสังคม, 2549: 47) การที่เด็กออกมาเร่ร่อน เป็นผลจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา การขยายตัวของเมืองและโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการย้ายอพยพถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเมือง สังคมที่เป็นครอบครัวแบบขยายก็เริ่มเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีแต่ พ่อ แม่ ลูก ครอบครัวที่เคยอบอุ่นก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป สภาพเศรษฐกิจที่บีบรัดก็ทำให้ผู้หญิงที่เคยอยู่บ้านเลี้ยงลูกจำเป็นต้องออกไปหางานทำ เพื่อนำเงินมาจุนเจือครอบครัว เด็กต้องอยู่บ้านคนเดียว หรืออยู่กับครูหรือกลุ่มเพื่อน เมื่อกลับบ้านมาพบกับครอบครัวที่มีการทะเลาะวิวาท ทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว เด็กขาดความอบอุ่นหรือถูกทำร้ายจากบิดามารดา เมื่อเด็กอยู่กับครอบครัวไม่ได้ เด็กจึงเริ่มหนีออกจากบ้านและออกมาเร่ร่อน นอกจากนี้ยังพบว่าสาเหตุอีกประการหนึ่งมาจากโรงเรียน การที่ครูทำโทษเด็กอย่างรุนแรงทำให้เด็กเกิดความอับอาย จึงหนีเรียนเมื่อพ่อแม่บังคับให้ไปโรงเรียน และหนีออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอย่างอิสระ ไม่มีใครมาควบคุมชีวิตของตนเอง โดยใช้ที่สาธารณะเป็นที่หลับนอน และเริ่มออกหางานทำเพื่อนำมาซื้ออาหาร เด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่ขาดโอกาสทางสังคม ต้องช่วยเหลือตนเองทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค ทำให้เด็กเร่ร่อนมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว โกหก ลักขโมย ทำทุกอย่างเพื่อให้มีชีวิตรอดในสังคมได้ เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ไม่คิดถึงอนาคต มักจะคิดว่าให้มีชีวิตรอดอยู่ไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2542: 102)

จากสภาพแวดล้อมที่เด็กเร่ร่อนเผชิญอยู่ ทำให้เด็กขาดที่พึ่งทางกายและใจ จึงเกิดปัญหาต่างๆในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ปัญหาด้านการขาดปัจจัยสี่ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ที่สนองความต้องการขั้นพื้นฐานในฐานะที่เป็นมนุษย์ การขาดบริการด้านการศึกษาและอาชีพ เด็กเร่ร่อนต้องเผชิญกับสิ่งเลวร้ายต่างๆในถนน เช่น กลุ่มมิจฉาชีพ กลุ่มล่อลวงกลุ่มกักขังหน่วงเหนี่ยว กลุ่มละเมิดทางเพศ กลุ่มทำร้ายทารุณ กลุ่มยาเสพติด และอื่นๆ เสี่ยงต่อการเข้าสู่อบายมุข มิจฉาชีพ ธุรกิจบริการทางเพศ และอาชญากรรม อันจะนำเด็กไปสู่อันตรายในรูปแบบต่างๆ และทำให้สังคมต้องเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ารวมทั้งเสียค่าใช้จ่ายในการป้องกันดูแล นอกจากนี้เด็กเร่ร่อนยังขาดกระบวนการพัฒนาตามปกติ เช่นขาดผู้ดูแลชี้แนะ และการแนะนำให้คำปรึกษาที่ถูกต้องเหมาะสมตามวัย และขาดที่พึ่งทางใจที่จะเสริมสร้างให้สามารถสร้างบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ได้ครบถ้วนในฐานะพลเมืองดีมีคุณภาพ (สายสุรี จุติกุลและคณะ, 2537: 68)

ฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้มีความสามารถในการคิด และแก้ไขปัญหาโดยจัดประสบการณ์ที่เสริมสร้างความรู้ ความคิด ทักษะและทัศนคติให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักชีวิต มองโลกในแง่ดี เข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนร่วม แล้วนำความรู้ ความเข้าใจ มาแก้ปัญหาและพัฒนาเสริมสร้างชีวิต และสังคมให้ดีขึ้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2540: 69) การที่บุคคลจะสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนเป็นกระบวนการ และพัฒนาได้ตรงตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้ โดยการให้เขามีโอกาสในการคิด วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อทำความเข้าใจปัญหาอย่างแจ่มแจ้ง ฝึกคิดจากวิธีการต่างๆที่หลากหลาย และสร้างสรรค์ เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุดแล้วนำไปลองแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ พิจารณาผลของปัญหาที่เกิดขึ้น ปรับปรุงแนวทางการแก้ปัญหา แล้วจึงสรุปวิธีการแก้ปัญหานั้นๆ การฝึกฝนการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เขาสามารถแก้ปัญหาได้อย่างหลากหลายมีประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในอนาคต การศึกษาจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสมความรู้ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ซึ่งการศึกษาดังกล่าวก็ครอบคลุมถึงการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการสำหรับบุคคลกลุ่มต่างๆ

การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีแนวคิดและหลักการที่สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดไว้นอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติที่ดำเนินการอยู่ โดยอาจจะจัดแยกออกไปต่างหาก หรืออาจจะจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม ทั้งนี้วัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ รวมทั้งการตอบสนองแก่ผู้ที่พลาด ขาด ด้อยโอกาสทางการศึกษา (Coombs. 1973: 45) ซึ่งกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้มีหลากหลาย เช่น กลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้ศึกษาต่อและเข้าสู่ตลาดแรงงาน กลุ่มผู้ใช้แรงงาน ผู้สูงอายุ คนพิการ และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ซึ่งเด็กเร่ร่อนก็เป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งในกลุ่มนี้ที่จะได้รับบริการด้านการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่กลุ่มเด็กเร่ร่อน เป็นการจัดมวลประสบการณ์ในการเรียนรู้ทุกชนิดที่เด็กเร่ร่อนควรได้มีโอกาสได้เรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือการเรียนรู้จากสังคม ซึ่งกิจกรรมในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นจะเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเร่ร่อนที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาทักษะและทัศนคติ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาที่เด็กเร่ร่อนกำลังประสบอยู่ในชีวิตจริง ได้มีโอกาสเรียนรู้ฝึกฝนและพัฒนาความรู้ในสิ่งที่ตนเองมีความถนัดและความสนใจ (อาชัญญา รัตนอุบล. 2543:35)

ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเร่ร่อนนั้นจำเป็นต้องอาศัยความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ เพื่อเตรียมเสริมสร้างประโยชน์ทางกาย แต่ชีวิตจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็ต่อเมื่อได้รับประโยชน์ทางกายและทางจิตใจควบคู่กันไป สำหรับด้านจิตใจ ความรู้ทางด้านศิลปะนั้นสามารถให้

ประโยชน์อย่างมากมาย หากคนเราสามารถรับรู้คุณค่า และชื่นชมศิลปะได้อย่างถูกต้อง ประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงก็คือความสุขทางใจ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการศึกษาและนักจิตวิทยาต่างมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า การพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพนั้นเป็นผลจากการส่งเสริมพัฒนาการตั้งแต่ปฐมวัย ทั้งนี้เนื่องจากเด็กปฐมวัยสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว การอบรมเลี้ยงดูและประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้รับในช่วงนี้จะส่งผลต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กไปจนตลอดชีวิต สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537:39) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเด็กปฐมวัยไว้ว่า เด็กจะมีพัฒนาการเป็นไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ประสบการณ์ต่างๆ ที่เด็กได้รับช่วงอายุนี้นี้จะมีผลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กในช่วงต่อไป

การพัฒนาทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยเป็นผลเนื่องจากพัฒนาการทางประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อม และเมื่อระบบประสาทมีการพัฒนาได้ดีขึ้นทำให้เด็กเริ่มเข้าใจถึงประสบการณ์ที่ได้รับ และรู้จักให้ความหมายประสบการณ์ที่ได้รับจากประสาทสัมผัสของเขาระบบประสาท และเอง วัยเด็กเป็นวัยที่อยู่ในโลกที่ไม่กว้างขวางนัก แต่ประสบการณ์ที่เด็กสัมผัสนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสมรรถภาพทางการรับรู้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในตัวเด็กในอันที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการสะสมประสบการณ์ที่ดี เพราะการรับรู้ที่มีสมรรถภาพจะมีความเกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสโดยตรง (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2539: 48)

การให้ความหมายของประสบการณ์ที่เกิดจากการประสาทสัมผัส เราเรียกว่า การรับรู้ การรับรู้จึงเป็นสื่อกลางสำคัญที่ทำให้เด็กเกิดประสบการณ์นำความรู้เข้าสู่สมองเพื่อให้สมองเก็บรวบรวมและจดจำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้สำหรับเป็นพื้นฐานในการสร้างความคิดรวบยอด ดังนั้นการรับรู้มีความสำคัญเนื่องจากการรับรู้ต้องเกิดขึ้นก่อนจึงจะสามารถเกิดการรู้คิดความเข้าใจขึ้นได้ (มะลิจันทร์ เอื้ออนันท์. 2530: 75)

การรับรู้ทางสายตาหรือการมองเห็นนั้นเป็นการรับรู้ที่คนเรามีมากถึงร้อยละ 75 ซึ่งนับว่าสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับสัมผัสด้านอื่น (สุชาติ เกาทอง. 2538: 33) การรับรู้เป็นหลักพื้นฐาน คือ การรับรู้ทางตา ซึ่งได้แก่การมองเห็น การมองเห็นเป็นคำควบกันระหว่างการมองและการเห็น สำหรับการมองหรือการดูสามารถจัดว่าเป็นจุดเริ่มต้น ด้วยการส่งสายตาไปสู่จุดใดจุดหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการนำไปสู่การเห็น แต่ละคนที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ยังมีข้อแตกต่างกันทางด้านการเห็นภาพ แตกต่างกันทางด้านการรับรู้และแตกต่างกันทางด้านความรู้สึกนึกคิด ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการดูของแต่ละคนในแง่การจดจำ ประสบการณ์ที่มี การวิเคราะห์การมองเห็น โดยเฉพาะการมองเห็นของวัยเด็ก ช่วงการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมเด็กระดับปฐมวัย รูปทรงของสิ่งต่างๆ จะมีสภาพเป็นนามธรรมหรือการรับรู้ไม่กระจ่างชัด (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2539: 84)

เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการด้านการรับรู้และพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ เด็กเล็กมีการรับรู้รูปภาพที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่ มีช่วงความสนใจที่สั้นและสติปัญญาที่จำกัด เด็กจึงมักจะเลยข้อมูลที่ตนเองไม่สามารถแยกแยะได้ การรับรู้ทางสายตาของเด็กมีการรับรู้ภาพทั้งหมดเป็นภาพรวม และพบว่าการจัดการของสมองในเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันในรายละเอียดของการรับรู้ การรับรู้ทางสายตานั้นว่ามีความสำคัญยิ่ง (เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์.. 2542: 55) ได้อธิบายเกี่ยวกับการสูญเสียการพัฒนาการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับกับภาพและพื้นของเด็กปฐมวัยว่า เด็กที่สูญเสียการพัฒนาทางทักษะของการรับรู้ภาพ และพื้นที่ดีจะมีลักษณะการมองที่ปราศจากความใส่ใจ และมองอย่างระบบมีการไขว้เขวง่ายไม่สามารถอยู่กับงานได้นาน ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญชี้ให้เห็นว่า ความเจริญของการรับรู้จะสมบูรณ์ที่สุดเมื่อเด็กปฐมวัยมีอายุประมาณ 12 ปี (ดวงเดือน ศาสตราจารย์. 2537: 63) ถึงแม้ว่าการแก้ไขข้อบกพร่องบางประการจะทำเมื่อเด็กโตขึ้นหรือทำในวัยผู้ใหญ่ก็ตาม แต่การส่งเสริมการรับรู้ในวัยเด็กเล็กดูเหมือนจะมีประสิทธิผลดีที่สุด

วัยเด็กเล็กยังต้องการรู้จักสิ่งต่าง ๆ จากโลกรอบตัว การมองเห็นของเด็กจึงมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และต้องการพัฒนาความสามารถการรับรู้ และความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม เพราะเด็กแต่ละคน มีการรับข้อมูลเข้ามาทางประสาทสัมผัสในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น การสัมผัส การเห็น และนำไปสู่การปรับปรุงการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมได้เหมาะสมขึ้น การส่งเสริมการรับรู้จึงมีความจำเป็นเพราะเท่ากับเป็นการสนับสนุนการรับรู้ให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องชัดเจน ช่วยให้การมองเห็นสิ่งแวดล้อมมีความหมายมากขึ้นไม่เลือนลอย ช่วยให้รู้จักการสังเกต พินิจพิเคราะห์สิ่งที่มองเห็นได้ดีขึ้น การฝึกการรับรู้ในเรื่องการมองเห็นนี้ควรเริ่มจากสิ่งง่ายๆ ใกล้ๆ ตัวก่อนแล้วจึงกระจายไปสู่สิ่งที่ยากขึ้นและห่างออกไป

เด็กส่วนใหญ่โดยทั่วไปจะสามารถมองเห็นและจดจำสิ่งต่างๆ ได้ แต่เด็กที่สามารถนำการรับรู้ของตนถ่ายทอดลงบนงานศิลปะได้อย่างดีนั้น จะต้องมีความสามารถทางการรับรู้ที่ต่างจากธรรมดาออกไป ศิลปะสามารถแสดงพื้นฐานพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กได้ดี และบ่งบอกถึงพัฒนาการของเด็กได้ ศิลปะจะช่วยสร้างเสริมพัฒนาการด้านการรับรู้ได้โดยผ่านการทำกิจกรรมศิลปะ การนำศิลปะมาใช้ในการส่งเสริมการรับรู้จึงมีความเหมาะสมยิ่ง เพราะศิลปะเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนประณีต ถ้าคนเราเข้าถึงศิลปะแล้วการที่จะรับอะไรก็ง่าย โลกศิลปะจะเป็นโลกแห่งการแสดงออกอันลึกซึ้งมีคุณค่าต่อจิตใจของมนุษยชาติ ถ้าสังคมชาติใดมีรสนิยมทางศิลปะที่ดีแล้วย่อมมีผลสะท้อนถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาตินั้นอันเป็นผลให้คนในสังคมเป็นคนที่มีความรู้มาก

ดังนั้นศิลปศึกษาสามารถช่วยขยายขอบเขตการรับรู้ของผู้เรียนทางด้านการใช้ประสาทสัมผัส โดยศิลปศึกษาช่วยให้คนเราสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะเป็นการมองด้วยการสังเกต พังพิจารณา เปรียบเสมือนศิลปินที่มองเห็นสิ่งที่เห็น และเก็บรายละเอียดจากสิ่งที่เห็นมาถ่ายทอด

เป็นงานศิลปะ ตาของเรารับรู้ผลงานศิลปะในลักษณะรวมเราจึงมองเห็นผลงานศิลปะแต่ถ้าเราจะแยกแยะดูส่วนประกอบย่อยต่างๆ ที่ผลงานชิ้นนั้นจัดเรียงผสมผสานเข้าด้วยกัน เราจึงเข้าใจความหมายต่าง ๆ ของโครงสร้าง ซึ่งก็เป็นความหมายทั้งในด้านรูปแบบและความรู้สึก (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. 2537:81) เมื่อเด็กมีความเฉียบไวในการรับรู้ เมื่อถึงวัยที่การรู้คิดพัฒนาหรือเจริญขึ้น เด็กจึงสามารถเข้าใจรู้คิด ถึงสิ่งต่างๆรอบตัวได้ดี ประสบการณ์รับรู้หรือ Perception นี้ทางศิลปศึกษาถือว่าเป็นรากฐานของประสบการณ์สุนทรียภาพ คนเราจะต้องสามารถรับรู้ก่อนจึงจะเกิดความรักความซาบซึ้งเห็นในคุณค่าของสิ่งต่างๆ

การที่บุคคลมีการรับรู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เขาเห็นว่าเขาได้รับรู้อะไร เขาสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เขาได้เห็นได้หลายแบบ บางคนมองดูแล้วเกิดความรู้สึกขึ้นภายในใจ บางคนตอบสนองสิ่งที่เห็นโดยการพูด เด็กอนุบาลมักกล้าแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็น ถ้ามีวิธีที่เหมาะสม เท่ากับเป็นการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่า มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2529: 66) แนะนำว่าครูอาจใช้วิธีให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ในการค้นหาความคิดเห็นจากการได้เห็นหรือรับรู้สิ่งหลายสิ่ง ภาพหลายๆ ภาพ วิธีการหลายวิธีการ ที่จะแนะหรือบอกไปไปถึงสิ่งที่ตนค้นหาอยู่ เพิ่มชนิดของตัวชี้แนะให้มากขึ้นเพื่อให้เด็กได้เห็นมากขึ้น ความคิดจะกว้างขึ้น การตั้งคำถามจัดให้เป็นระบบ และการให้อิสระแก่เด็กอนุบาลได้สนทนาเกี่ยวกับงานศิลปะ ช่วยสนับสนุนการพูดของเด็กตรงประเด็น และมีความชัดเจนได้โดยครู และการเรียนรู้จะนำไปสู่การอธิบายเกี่ยวกับเส้น รูปร่าง และภาพที่ปรากฏทำให้เด็กเริ่มต้นมองเห็นจินตนาการในภาพผลงานศิลปะ ทั้งนี้เป็นเพราะภาษาของคนที่อยู่แวดล้อมเป็นแกนนำในการพัฒนาการคิดของเด็กช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจความคิดในระยะ

การช่วยให้เด็กสังเกตและการพูดเกี่ยวกับงานศิลปะนั้น นอกจากจะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจ เกิดความชื่นชมในงานศิลปะแล้วยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและปรับปรุงงานศิลปะของเด็ก และการพัฒนาทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทางศิลปะและการรู้จักใช้คำศัพท์ และพัฒนาความสามารถในการพูดเกี่ยวกับศิลปะได้เรียนรู้คำศัพท์ใหม่เมื่อได้ทำงานจับวัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะ หรือการสังเกตสิ่งของต่างๆ รอบตัวเด็กจะเรียนรู้การใช้คำศัพท์จากงานศิลปะแล้วอธิบายเกี่ยวกับ พื้นผิว เส้น รูปทรง และสี ที่มองเห็น ดังนั้นการสนับสนุนให้เด็กได้พูดถึงงานศิลปะจากความจริงที่เห็น รู้สึก ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับธรรมชาติของงานและเป้าหมายของบทเรียน เด็กควรมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อปัญหาความสับสนจิตใจ บุคลิกลักษณะและเป้าหมาย

ดังนั้นการสอนเพื่อพัฒนาการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กช่วงปฐมวัย ซึ่งเป็นระดับแรกของการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่ระดับที่สูงขึ้นนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรจะฝึกและพัฒนาให้มีประสบการณ์ โดยเฉพาะการรับรู้ทางตาโดยใช้การสังเกต เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพความคิดสร้างสรรค์ และรสนิยมที่ดี ซึ่งเอลเลียต ไอส์เนอร์ (Eisner. 1973-1974: 95) ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ

พัฒนาด้านศิลปะว่า การพัฒนาด้านศิลปะนั้นมีใช่จากการปฏิบัติงานทางศิลปะด้วยมือเท่านั้น ความรู้ทางศิลปะอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ก็มีคุณค่าแก่ตัวเด็กเช่นกัน และครูยังมีส่วนสำคัญต่อการชี้แนะหรือหาประสบการณ์ให้แก่เด็กให้มีความสามารถในการเห็น อันมาจากการสร้างรากฐานในการรับรู้ อย่างมีสติปัญญา

การสอนโดยวิธีการสังเกต คือการฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ร่วมกันให้ได้มากที่สุดโดยใช้การรับรู้ทางสายตาเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะรูปร่าง คุณสมบัติ ปริมาณ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่สังเกตได้มาบรรยายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ หรือนำไปเป็นข้อมูลวิเคราะห์ ลงความเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว และสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไป หรือเพื่อสรุปเกี่ยวกับบทเรียนนั้น ๆ ดังนั้นในการฝึกให้นักเรียน ๆ รู้จากการสังเกตนั้น จะต้องเน้นให้สังเกตอย่างถูกต้องละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนรู้จักสังเกตซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งหลายร่วมกัน ในการรายงานผลการสังเกต กิจกรรมการสังเกตนี้ใช้ได้ดีกับทุกระดับ แต่อาจต่างกันในเรื่องช่วงเวลาของกิจกรรม ความสามารถในการละเอียดถี่ถ้วน หรือความซับซ้อนของการสังเกต ทั้งนี้ครูจะต้องมีบทบาทสำคัญโดยการเลือกสร้างสถานการณ์ และชี้แนะขอบเขต ตลอดจนวิธีการในการสังเกตให้ก่อนเป็นเบื้องต้น คำถามที่ดีของครูจะช่วยให้นักเรียนต้องหาคำตอบจากการสังเกต และการจำค่อย ๆ เกิดเป็นทักษะที่น่าพึงพอใจมากขึ้นตามลำดับขั้น และเชื่อว่าการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจะมีส่วนช่วยให้เด็กได้ร่วมในกิจกรรมตลอดเวลา ทำให้บรรยากาศในการเรียนน่าสนใจอยู่เสมอ ไม่น่าเบื่อหน่าย

จากเหตุผลต่าง ๆ ข้างต้นนั้นได้พบสาระสำคัญพอสรุปได้ว่าแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อจะพัฒนาทางการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยนั้น จะต้องอาศัยประสาทสัมผัส การรับรู้ทางสายตา โดยการฝึกการสังเกต พิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับเส้น สี รูปร่าง พื้นที่ว่าง พื้นผิว ให้เด็กได้ทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติได้มีโอกาสสัมผัสประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง โดยครูใช้คำพูดสนทนาโต้ตอบร่วมกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เขาเห็นอันเชื่อมโยงกับความคิดและจินตนาการ จะส่งผลให้เด็กเกิดการรับรู้ทางศิลปะที่ดียิ่งขึ้น และเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมศักยภาพการรับรู้ของเด็กได้พัฒนาต่อเนื่อง หากเด็กมีประสบการณ์การรับรู้ทางศิลปะที่ดีที่เหมาะสมกับวัย เด็กจะสามารถโยงประสบการณ์จากการรับรู้ทางศิลปะไปสู่การรับรู้ด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้เด็กรู้จักสังเกต มองเห็นในรายละเอียด อันนำไปสู่พัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลของการใช้กิจกรรมศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กปฐมวัยช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี และโดยเฉพาะกับเด็กเร่ร่อนเพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะให้กับเด็กเร่ร่อนได้อย่างเหมาะสม และได้ข้อมูลทางการวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาที่มีคุณภาพแก่เด็กเร่ร่อน และเป็นแรงบันดาลใจให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของการพัฒนาเด็กไทยร่วมกัน

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาผลของการใช้กิจกรรมศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อทราบถึงผลของการใช้กิจกรรมศิลปะที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อน
2. เพื่อช่วยพัฒนาพฤติกรรมด้านการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี
3. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กเร่ร่อน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ที่มีอายุระหว่าง 5 - 7 ปี จำนวน 30 คน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. สภาพแวดล้อมในการทดลองอันได้แก่ วัน เวลา และสถานที่ไม่มีผลต่อการวิจัยครั้งนี้
2. กิจกรรมการสอนโดยวิธีการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะ สามารถใช้สอนกับเด็กระดับอายุ ระหว่าง 5 - 7 ปี

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้คือ

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น และวิเคราะห์ปัญหาในการวิจัย ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **กิจกรรมศิลปะ** หมายถึง กระบวนการหนึ่งทางศิลปศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เกิดการรับรู้ทางศิลปะ ประกอบด้วยขั้นตอนกิจกรรม 2 ขั้น คือ

- 1.1 ขั้นกิจกรรมการสังเกต - การสนทนา

1.2 ขั้นตอนกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ

2. **การสอนโดยกระบวนการสังเกต** หมายถึง การฝึกให้นักเรียนสังเกตผลงานศิลปะ และสิ่งแวดล้อมอย่างมีขั้นตอน โดยอาศัยการมองเห็นเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูล และจำแนกรายละเอียดของสิ่งที่สังเกต และสอนตามแผนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3. **การรับรู้ทางศิลปะ** หมายถึง การที่เด็กสามารถสังเกต พิจารณา และระบุรายละเอียดที่ปรากฏในภาพงานศิลปะ คุณลักษณะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆทางศิลปะ เรื่อง เส้น รูปร่าง รูปทรง สีและพื้นผิว ภายหลังจากการมองดูภาพงานศิลปะที่กำหนดให้ วัดได้จากแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. **เด็กบ้านราชวิถี** หมายถึง เด็กที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีประเภทเด็กเร่ร่อนที่มีอายุระหว่าง 5-7 ปี

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่างๆ แล้วนำมาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

1. แนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542
- หลักการในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ประสิทธิภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

- ความหมายของเด็กเร่ร่อน
- ปัญหาที่เกิดจากการที่เด็กออกมาเร่ร่อน
- สาเหตุของการเร่ร่อน
- สภาพปัจจุบันของเด็กเร่ร่อน
- บทบาทของหน่วยงานต่างๆ ในการช่วยเหลือดูแลเด็กเร่ร่อน

3. การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

- หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน
- ความสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน
- รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อนของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน
- แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน
- ลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กเร่ร่อน
- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน
- ปัญหาในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

4. ศิลปศึกษาในระดับปฐมวัย

- ความหมายของศิลปศึกษา
- กิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
- แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา
- ทฤษฎีศิลปศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
- พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย

5. การรับรู้

- ความหมายของการรับรู้
- มโนทัศน์ทางการรับรู้

6. การรับรู้ทางศิลปะ

- ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะ
- พัฒนาการรับรู้ทางศิลปะของเด็กปฐมวัย

7. การสังเกตและแนวทางการสอนศิลปะด้วยกระบวนการสังเกต

- กระบวนการสังเกต
- การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการสังเกต
- การใช้บทสนทนาเพื่อส่งเสริมการสังเกต
- การสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต

8. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

- ประวัติสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี
- วัตถุประสงค์หลักของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี
- กลุ่มเป้าหมาย
- บริการด้านต่างๆของสถานสงเคราะห์
- ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีในช่วงระยะเวลา เก็บ

ข้อมูล

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้ คือ

โคม (Combs.1973. *Non-Formal Education for Rural Development, Strengthening Learning Opportunities for Children and Youth*. p.88) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึงกิจกรรม การศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะจัดเป็นเอกเทศ หรือจะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมใหญ่อื่น ๆ เพื่อให้บริการกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดขึ้น

สุนทร สุนันท์ชัย (2532:124) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนไม่ว่าจะดำเนินการโดยเอกชนหรือเป็นส่วนประกอบสำคัญของกิจกรรมอื่น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บริการแก่กลุ่มผู้เรียนทุกเพศทุกวัย

สุมาลี สังข์ศรี (2539:53) ได้อธิบายว่า เป็นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนปกติ เพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชากรนอกโรงเรียนได้แก่ ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรในวัยเรียนแต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ ตลอดจนประชากรที่พ้นวัยเรียนไปแล้วจนถึงผู้สูงอายุ การ

จัดกิจกรรมการศึกษามีวัตถุประสงค์ชัดเจน โดยมีกระบวนการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย มีความยืดหยุ่นในเรื่องหลักสูตร เวลาเรียน สถานที่เรียน วิธีเรียน ในด้านผู้เรียน ไม่มีข้อจำกัดเรื่อง อายุ อาชีพ พื้นฐานการศึกษา เน้นการเรียนรู้ที่เป็นสภาพปัจจุบัน เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

นอกจากนั้นในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 3 ระบบการศึกษามาตรา 15 ได้อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2542: 141)

จากความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังกล่าว จึงสรุปความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง มวลประสบการณ์และกิจกรรมการศึกษาที่จัดบริการแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งความรู้ทั่วไป ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้ด้านข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยมีเนื้อหาและหลักสูตรที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542

ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนการศึกษาแห่งชาติมาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 มาจนปัจจุบันนี้นับได้ถึงจำนวน 14 แผนด้วยกัน และปัจจุบันเราได้มีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ถูกกำหนดขึ้นจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 นับว่าเป็นกฎหมายทางการศึกษา ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากที่สุดเท่าที่เคยปรากฏมาก่อน โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีเจตนารมณ์และสาระที่ถือเป็นมิติใหม่ในวงการศึกษไทยหลายอย่าง ซึ่งที่สำคัญคือ การเปิดทางสำหรับรูปแบบการศึกษาใหม่ ๆ ตั้งแต่โรงเรียนในบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ในวัด ในโรงเรียน ในสถานประกอบการ ซึ่งเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่สอดคล้องกับแนวคิดความเท่าเทียมทั่วถึง การมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคม รวมทั้งมีสาระที่สำคัญคือ การพัฒนาให้เกิดความหลากหลาย ของการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการศึกษาตลอดชีวิต (วิชัย ต้นศิริ. 2542: 97)

ผลกระทบของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีต่อบทบาทการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคตในด้านต่าง ๆ สรุปได้ว่า

1. สามารถเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. สังคมจะได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของตนเอง
3. ต้องการพัฒนาระบบและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง
4. มีลักษณะการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาลงไปในระดับท้องถิ่น
5. มีระบบมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาในทุกระดับประเภท
6. มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
7. เน้นการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสังคมต่าง ๆ
8. มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
9. มีระบบการเทียบโอนระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัย
10. จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้พลัด ชาติ ด้อยโอกาสทางการศึกษา
11. จัดการศึกษาต่อเนื่อง และส่งเสริมการจัดการศึกษาของเครือข่าย
12. ส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งและมีศักยภาพในการจัดการศึกษา
13. สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดแหล่งวิทยาการในชุมชนอย่างแพร่หลาย
14. มีส่วนสำคัญในการช่วยรักษาวินัยวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของสังคมไทย โดยต้องช่วยเสริมสร้างความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจที่ทันสมัยกับคุณค่าแบบไทย

นอกจากนั้นในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตราที่ 15 ได้บัญญัติถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาในการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ โดยในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีหลักการในการจัดการศึกษาดังนี้คือ

หลักการในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในประเทศมาโดยตลอด ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งความรู้พื้นฐานและทักษะอาชีพเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต แต่เนื่องจากปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่น ๆ ซึ่งได้ส่งผลต่อกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องแสวงหาและพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา เพื่อตอบสนองตามความต้องการของผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ในสังคม ให้พัฒนาความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้เอง การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นโอกาสอีกทางหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจจากสังคมและองค์กรต่าง ๆ เพราะจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาและเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีหลักการและเหตุผลสรุปได้ดังต่อไปนี้ (สุมาลี สังข์ศรี. 2539: 47)

1. ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการจัดบริการทางการศึกษาเพื่อให้โอกาสแก่ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษา และผู้ด้อยโอกาสโดยไม่มีข้อจำกัดด้านเพศ วัย พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความห่างไกล ฯลฯ ให้ได้มีโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน

2. การกระจายโอกาสทางการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่กลุ่มเป้าหมายให้ครอบคลุมทั่วถึง ไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือห่างไกล

3. ส่งเสริมการศึกษาที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยหน่วยงานที่จัดควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เมื่อผู้เรียนมีความพร้อมเมื่อใดสามารถศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา สามารถศึกษาหาความรู้ได้ทุกช่วงชีวิต

4. ความยืดหยุ่นในกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะไม่เคร่งครัดในระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหมือนการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่น เกณฑ์ด้านอายุ พื้นฐาน ความรู้ เป็นต้น

5. สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแต่ละกิจกรรมควรจะต้องจัดขึ้นหลังจากการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแล้ว ซึ่งกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มก็มีความต้องการไม่เหมือนกัน กิจกรรมก็ควรให้แตกต่างกันไป

6. สัมพันธ์กับสภาพการดำเนินชีวิต เนื้อหาของกิจกรรมและหลักสูตรของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย คือ นอกจากจะมีกิจกรรมหลายประเภท หลายสาขาแล้ว เนื้อหาหลักสูตรในแต่ละวิชาควรจะต้องยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับสภาพสังคมแต่ละท้องถิ่น

7. มีความหลากหลายในรูปแบบ รูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นควรจะมีหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความสะดวก เช่น อาจจะมีรูปแบบที่มีผู้สอนและผู้เรียนเต็มเวลา รูปแบบที่สอนบางเวลาและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำงาน บางแบบอาจจะเรียนด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปหรือจากสื่อการสอนต่าง ๆ

8. การจัดการเรียนการสอนคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยจะต้องคำนึงถึงความหลากหลายและความแตกต่างของผู้เรียนเป็นอย่างมาก กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ประกอบด้วยบุคคลที่มีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ ทั้งเพศ วัย อายุ อาชีพ ความสนใจ ฯลฯ ดังนั้นผู้สอนจะต้องตระหนักถึงความแตกต่างเหล่านี้ และพยายามหาวิธีการสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยให้อิสระผู้เรียนให้เรียนตามความสามารถ ตามเวลาที่สะดวก

9. ผู้สอนหรือผู้ที่มาให้ความรู้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นครูหรืออาจารย์จากสถาบันการศึกษา โดยอาจจะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ จากสถานประกอบการ บุคคลในท้องถิ่นพระหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

10. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้เป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ปัญหาที่ประสบ รู้จักหาวิธีในการแก้ปัญหามาทดลองปัญหา และถ้าวิธีการดังกล่าวแก้ปัญหาไม่ได้ ก็จะกลับมาตั้งต้นหาวิธีการแก้ปัญหาอื่น ๆ มาทดลองจนกระทั่งแก้ปัญหาได้ลุล่วง

11. นำผลการศึกษาในปัจจุบัน การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปรับใช้ในทันทีทันใด เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพและมีภาระต่อการทำงาน พวกเขาจะไม่มีเวลาจะมาเรียนเพื่อสะสมความรู้เข้าไว้หลาย ๆ ปี จึงจะนำไปใช้เหมือนนักเรียนในโรงเรียน เขาต้องการที่จะเรียนเพื่อจะนำความรู้ไปปรับใช้ในการทำงานเพื่อปรับใช้ในชีวิตประจำวันในทันทีทันใด

12. ความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาและสถานที่เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องอำนวยความสะดวกแก่กลุ่มเป้าหมายในเรื่องเวลาและสถานที่ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีภาระรับผิดชอบต่อการทำงาน ต่อครอบครัวแล้ว เพราะฉะนั้นเวลาที่มาเรียนก็ย่อมจะหาได้ยาก เพราะฉะนั้นการเรียนการสอนจะจัดตามสถานที่ต่าง ๆ ตามความสะดวกของผู้เรียน เช่น ที่บ้านผู้เรียน วัด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และที่อื่น ๆ อีกทั้งเวลาเรียน ควรจะต้องให้เหมาะสมกับช่วงเวลารว่างของกลุ่มเป้าหมาย

จากหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นภาพอย่างชัดเจนว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น จะยึดแนวคิดที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ โดยมุ่งหวังให้ตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และความพร้อมของผู้เรียนแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกันอีกด้วย รวมทั้งยังส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลได้มีโอกาส และได้มีส่วนร่วมในการเพิ่มพูนขีดความสามารถอย่างต่อเนื่องด้วยการชี้นำของตนเอง ภายใต้การบริหารจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้จัดขึ้น โดยการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะสำคัญดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นักการศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้สรุปลักษณะที่สำคัญของการศึกษานอกระบบไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. ผู้เรียน ผู้เรียนในการศึกษานอกระบบไม่มีการกำหนดเกณฑ์อายุเหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่มีการบังคับ ผู้เรียนทุกเพศทุกวัยและทุกวุฒิ สามารถสมัครเรียนตามความต้องการ และความสนใจของตนเองที่มีวิชานั้นๆ
2. ผู้สอน ผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษานอกระบบอาจจะเป็นครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญและความเชี่ยวชาญในวิชาที่สอนโดยตรง หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์จากประกอบอาชีพของตนมาเป็นวิทยากรและอาสาสมัคร
3. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรและเนื้อหาวิชานอกระบบยืดหยุ่นได้มาก เนื้อหาสามารถปรับตามท้องถิ่นและความสนใจของผู้เรียน โดยหลักสูตรจะสร้างจากความสนใจความต้องการของผู้เรียน ที่มุ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้
4. รูปแบบการจัด การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีรูปแบบแน่นอน รูปแบบจัดจะแตกต่างกันไป เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดและผู้รับบริการ
5. การเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีแตกต่างออกไป ตามความเหมาะสม บางครั้งจะจัดการเรียนการสอนเป็นชั้นเรียน แต่บางครั้งเป็นห้องเรียน แต่จัดในรูปกลุ่ม พบปะสนทนา การสาธิต การฝึกอบรม การศึกษาทางไกล ฯลฯ
6. สถานที่ สถานที่จัดให้บริการการศึกษานอกระบบจะกระจาย เปลี่ยนแปลงและโยกไปตามสถานที่ที่อำนวยให้ และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่นอาจจะจัดที่ศาลาวัด ชั้นเรียน โรงเรียนภาคปกติ ศูนย์อนามัย ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน สนามกีฬาหมู่บ้าน ฯลฯ
7. ระยะเวลา ขึ้นอยู่กับชนิดและลักษณะของวิชา รวมทั้งความสนใจของผู้เรียน
8. หน่วยงานและสถาบันที่รับผิดชอบ หน่วยงานและสถาบันที่รับผิดชอบการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน รวมทั้งสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ
9. การรับรองความสามารถและคุณวุฒิ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมักจะมีการผลในระยะสั้น ๆ วุฒิบัตรหรือประกาศนียบัตรที่ได้ไม่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากนัก เพราะมิได้กำหนดว่ามีความรู้ความสามารถอยู่ในมาตรฐานระดับใดของมาตรฐานการเรียนภาคปกติ (ยกเว้นการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนตามหลักสูตรในโรงเรียนทุกประการ)
- 10 ความยืดหยุ่นของการจัด โครงการต่าง ๆ ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ วัน เวลา สถานที่ หลักสูตร วิธีการสอน การประเมินผล ฯลฯ จึงมีความยืดหยุ่นได้มาก

ประเภทการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นักรการศึกษาได้จำแนกประเภทการศึกษานอกระบบ ไว้ดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการทำให้ประชาชนในชนบทอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น นอกจากนั้นยังมีความเข้าใจเบื้องต้นด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
2. การศึกษาเพื่อปรับปรุงชีวิตครอบครัว เป็นการเสริมความรู้ ทักษะ และเจตคติในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของครอบครัว เช่น เรื่องสุขภาพอนามัย โภชนาการ การดูแลบ้านเรือน การเลี้ยงดูเด็ก การซ่อมแซมบ้านเรือน การวางแผนครอบครัว
3. การศึกษาเพื่อปรับปรุงชุมชน เป็นการพัฒนาประชาชนให้สามารถปรับปรุงชุมชนของตนได้ ประชาชนสามารถปกครองตนเองได้ ให้อำนาจสิทธิการตัดสินใจ การจัดทำโครงการของชุมชนได้
4. การศึกษาเพื่อการอาชีพ เป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ กิจกรรมที่ให้ประชาชนมีอาชีพ รายได้ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี (กรมการศึกษานอกโรงเรียน.2542:69)

นอกจากนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542:75) ได้แบ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็น 3 ประเภทดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต สามารถคิดเป็นทำเป็นแก้ปัญหาเป็น รู้จักหาข้อมูลต่าง ๆ มาประกอบการคิด การตัดสินใจในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนเสริมสร้างความรู้และทักษะ สำหรับการศึกษาค้นคว้า ส่วนกิจกรรมประเภทนี้เป็นกิจกรรมที่ให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความสามารถในการอ่าน เขียน การคิดคำนวณ รู้เรื่องราวที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม สังคม ประเพณี วัฒนธรรม อันจะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปใช้ในชีวิิต ตัวอย่างกิจกรรมกลุ่มนี้ ได้แก่ โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษาของผู้ใหญ่สายสามัญระดับต่าง ๆ (ซึ่งมีทั้งวิธีการเรียนด้วยตนเอง เรียนระบบทางไกลและเรียนแบบชั้นเรียน)
2. การพัฒนาทักษะอาชีพ กิจกรรมในกลุ่มนี้จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้ ให้การอบรมอาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน อาชีพที่เพิ่มพูนรายได้ ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพเฉพาะอย่าง เพื่อจะนำมาปรับปรุงอาชีพของตน หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ตัวอย่างกิจกรรมนี้ได้แก่ การจัดการศึกษาอาชีพตามหลักสูตรกลุ่มสนใจ การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) การจัดการศึกษาตามหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น เป็นต้น
3. การให้บริการข่าวสารข้อมูล เป็นการศึกษาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้รับความรู้ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ทันต่อเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หรืออาจจะจัดกลุ่มให้ความรู้วิทยาการในบางเรื่อง ตัวอย่างของการให้ข่าวสารข้อมูลได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ เป็นต้น หรือการบริการข่าวสารความรู้ เช่น หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ

ใบปลิว โปสเตอร์ การจัดรายการวิทยุโทรทัศน์ การจัดฉายภาพยนตร์ การให้ความรู้โดยการใช้สื่อพื้นบ้านต่าง ๆ การจัดศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

จากความหมาย หลักการและประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่นำเสนอดังกล่าวข้างต้น จะเห็นถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่ามีความแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านความรู้พื้นฐานความสามารถในการประกอบอาชีพ และโอกาสในการรับข้อมูลข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาของบุคคล ซึ่งจะไม่สามารถกระทำได้ในกระบวนการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนตามปกติ เพื่อส่งผลให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีกระบวนการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย

ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ นั้น เด็กด้อยโอกาสเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่รัฐจัดบริการให้ ซึ่งเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เป็นเด็กที่ประสบกับปัญหา และต้องการความช่วยเหลือจากสังคมเป็นพิเศษอย่างมาก เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ โดยในการจัดการศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสมีลักษณะการดำเนินการในรายละเอียดดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. 2542: 113)

1. เด็กถูกละเมิดสิทธิ เป็นกลุ่มเด็กที่ขาดโอกาสในการพัฒนาและดำรงอยู่ในสังคม ในสภาพที่ด้อยกว่าเด็กโดยทั่วไป รวมทั้งถูกกระทำการในลักษณะของการละเมิดสิทธิเด็กที่ควรพึงได้รับอีกด้วย เด็กเหล่านี้ได้แก่ เด็กถูกทารุณ แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก เด็กถูกข่มขืน

2. เด็กถูกปล่อยปละละเลย เป็นกลุ่มเด็กที่เสียเปรียบและขาดโอกาสที่จะพัฒนาตามวัย ตลอดจนเป็นกลุ่มเด็กที่สังคมมักจะไม่ให้ความสนใจหรือเอาใจใส่ดูแลเท่าที่ควร โดยแบ่งเป็นเด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนมาก เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน เด็กถูกรกรรกรก่อสร้าง เด็กในสลัม เด็กชาวเขา

3. เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม เนื่องจากลักษณะของตัวเด็กเอง สภาพปัญหาทางครอบครัว รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมเมืองที่มีส่วนทำให้เด็กเหล่านี้มีการกระทำหรือความประพฤติที่ไม่ถูกต้องหรือเบี่ยงเบนจากหลักเกณฑ์ทางสังคม และอาจจะส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคมได้ในที่สุด เด็กเหล่านี้ประกอบด้วย เด็กติดยาเสพติดและสารระเหย เด็กมั่วสุมในสถานบริการและสถานเริงรมย์ เด็กตั้งครุภรณ์อกสมรส

4. เด็กพิการทางร่างกายและสติปัญญา ได้แก่กลุ่มเด็กพิการต่าง ๆ คือเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา

ดังนั้น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส สามารถจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การศึกษาด้วยตนเอง หรือการศึกษาตามโปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่จัดให้ ซึ่งการสร้างโปรแกรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนแบบครบวงจร ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดสาระกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลที่สามารถพัฒนาทักษะ ทักษะคิดและมุ่งแก้ปัญหาให้เด็กด้วยโอกาสได้ (อาชญญา รัตนอุบล. 2541: 117)

2. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน

ความหมายของเด็กเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยไปตามสถานที่ต่าง ๆ ค่ำไหนนอนนั่น เช่น ตลาด ที่พั ผู้โดยสารรถเมล์ วัด สวนสาธารณะ หรือแม้แต่ที่ว่างหน้าร้านค้า ข้างถนน มีเพียงผ้าพันกายหรือกางเกง เพียงตัวเดียวที่จะให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ขณะนอนหลับในยามค่ำคืน เด็กเร่ร่อนเหล่านี้มีทั้งที่ขาดบิด มารดา ผู้อุปการะเลี้ยงดู และรวมทั้งที่มีบิดามารดา และผู้อุปการะในครอบครัว แต่ตัวเด็กหนีออกจาก บ้านด้วยสาเหตุต่าง ๆ ครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก เด็กจึงเที่ยวเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ นอกบ้าน หาอาหารและปัจจัยที่เลี้ยงชีพตนเองด้วยการเก็บเศษอาหารและสิ่งของต่าง ๆ ขอบทานรับจ้าง ทำงานที่ไม่แน่นอน เช่น ล้างจาน ซักผ้า เก็บกระดาด เก็บขวดและเศษเหล็กขายยังชีพ (นิตยา กัทลิระตะ พันธุ์. 2535: 98)

ปัญหาที่เกิดจากการที่เด็กออกมาเร่ร่อน

การที่เด็กออกมาเร่ร่อนในปัจจุบัน ทำให้เกิดปัญหาทั้งต่อตัวเด็กเร่ร่อนเอง ต่อครอบครัวของเด็ก เร่ร่อน ต่อสังคม และปัญหาต่อประเทศชาติดังนี้คือ (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. 2535: 68)

1. ปัญหาต่อตัวเด็กเอง

เด็กเร่ร่อนขาดบิดามารดาและผู้ปกครองดูแลเอาใจใส่ ทำให้เด็กขาดที่พึ่งพิง ขาดในเรื่อง การเอาใจใส่ ในเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์หรือปัจจัยสี่ คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค เด็กเร่ร่อนไปตามยถากรรมไม่มีใครดูแลเอาใจใส่ หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ได้เข้าไป ช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนเหล่านี้ในรูปแบบจับเข้ารับการสงเคราะห์และรูปแบบบ้านเปิด แต่ก็ยังเป็นเพียงการ แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้นคือ ตอบสนองความต้องการของเด็กเร่ร่อนในด้านปัจจัยสี่เป็นช่วงระยะ หนึ่ง เมื่อเด็กมีกำลังหรือมีแรงใจและกาย เด็กก็จะเข้าสู่กระบวนการเป็นเด็กเร่ร่อนต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่ง แยกได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้คือ

1.1.ด้านสุขภาพกาย เด็กเร่ร่อนมีร่างกายสกปรก ผอมและอิดโรย ตามผิวหนังเป็นโรค กลากเกลื้อน หิด และไม่ได้อาบน้ำมีกลิ่นเหม็นตามตัว

1.2.ด้านสุขภาพจิต ดังนั้นเด็กเร่ร่อนที่มีพฤติกรรมที่ให้บริการทางเพศแบบรักร่วมเพศ คือ เพศชายมีความสัมพันธ์กับผู้ชายด้วยกัน ทั้งเพื่อต้องการสิ่งแลกเปลี่ยนที่เป็นเงิน สิ่งของแต่ละด้าน ความ เต็มใจหรือไม่ก็ตาม การกระทำดังกล่าวจะส่งผลด้านจิตใจให้เด็กมีความผิดปกติทางจิตและการใช้ชีวิต

ของเด็กเร่ร่อนดังกล่าวข้างต้นก็จะส่งผลให้มีแนวโน้มไปถึงการเป็นผู้ใหญ่ของเด็กเร่ร่อน นอกจากนั้นเด็กเร่ร่อนยังอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ต้องเผชิญกับความหิว ความอดอยาก ขาดที่พึ่งพิงทางกายและจิตใจ และต้องเผชิญกับการเอาเปรียบจากผู้ใหญ่ เด็กต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทั้งที่เป็นเรื่องปากท้องท้องและการถูกรังแกจากผู้ใหญ่

1.3. ด้านการศึกษา ขณะเร่ร่อนเด็กหมดสถานภาพเป็นนักเรียนที่ไม่มีใครคอยอบรมสั่งสอน ทั้งที่เป็นการเรียนการสอนในชั้นเรียน เด็กจะเรียนรู้เองตามสิ่งแวดล้อมที่เด็กเร่ร่อนแต่ละคนอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กเร่ร่อนเรียนรู้ก็จะสะสมเป็นประสบการณ์ที่ดีและไม่ดีจะส่งผลต่อการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต แต่มีเด็กเร่ร่อนบางส่วนที่ได้รับการเรียนรู้ทางด้านการศึกษากจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ โดยที่เด็กเร่ร่อนเหล่านี้จะได้รับการศึกษาขณะเร่ร่อน ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบ เช่น ครูข้างถนน เป็นต้น ซึ่งเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการพัฒนาทางการศึกษา นอกจากนี้ในทางปฏิบัติพบว่าเด็กไม่มีพื้นฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทะเบียนเกิด หรือทะเบียนบ้าน ในบางส่วนไม่สามารถเข้าเรียนการศึกษานอกระบบได้ นอกจากนั้นเด็กเหล่านี้ยังมีปัญหาทางบุคลิกภาพที่ส่งผลต่อการศึกษาด้วย เนื่องจากเด็กเร่ร่อนอาจจะบุคลิกภาพไม่เหมือนเด็กทั่ว ๆ ไป ซึ่งครูต้องเรียนรู้ด้วย เช่น อาจจะเป็นเด็กที่มีสมาธิในระยะสั้น ๆ (adenitis span) อาจจะเป็นเด็กที่ท้อแท้ต่องานที่ยาก ๆ ได้ง่าย อาจจะไม่สู้กับการเรียน เนื่องจากเป็นอิสระมาเป็นเวลานานแล้ว ก็อาจจะแสดงออกโดยการไม่เชื่อฟังอย่างนักเรียนทั่ว ๆ ไป อาจพูดปดเก่ง อาจจะมีการขโมยของกันเป็นประจำ อาจจะทำให้กลัวกว่าปกติ ฯลฯ ผู้สอนจะต้องเข้าใจเด็ก และหาวิธีค่อย ๆ ผ่อนคลายจนเด็กเกิดสนใจเรียนรู้ ซึ่งบางครั้งไม่ใช่เรื่องง่ายนัก

1.4. ด้านการฝึกฝนประกอบอาชีพ เด็กเร่ร่อนใช้ชีวิตขณะเร่ร่อนถูกเอาเปรียบจากผู้ใหญ่และถูกใช้ทำงานทั้งที่เด็กสมัครใจและถูกบังคับก็ตาม เด็กได้รับการเรียนรู้ ทักษะและความถนัดจากการปฏิบัติและฝึกฝนและสร้างสมเป็นประสบการณ์ อาทิเช่น จัดแะ ลักขโมย และฉกชิงวิ่งราว เป็นต้น จากการศึกษาของธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ (2534: 93) พบว่าเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกฝนในการเตรียมตัวประกอบอาชีพ

1.5. ด้านการอบรมจริยธรรม เป็นการยากที่เด็กจะได้รับการอบรมทางจริยธรรม คือการใช้ชีวิตตามกฎระเบียบของสังคมที่กำหนด และมารยาทที่สังคมยอมรับ เช่น การลักขโมย จะต้องถูกจับตามกฎหมาย ความซื่อสัตย์และความนอบน้อมต่อผู้อาวุโส เป็นต้น เด็กพวกนี้มีนิสัยก้าวร้าว ซึ่งจะส่งผลเมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ และจะเป็นบุคคลที่สร้างปัญหาความวุ่นวายและเดือดร้อนแก่สังคม ซึ่งการที่เด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมทางจริยธรรม ทำให้เด็กมีจิตใจหยาบกระด้างและสร้างปัญหาอย่างต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ (ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, 2534: 77)

2. ปัญหาต่อครอบครัว

เด็กออกจากบ้านเร่ร่อนไปยังสถานที่ต่าง ๆ ใช้ชีวิตขณะเร่ร่อนดังกล่าวข้างต้น เมื่อเด็กมีปัญหาโดยเฉพาะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่จะสอบประวัติเด็ก

เพื่อติดต่อบิดามารดาหรือครอบครัวเด็กให้รับทราบและรับผิดชอบการกระทำของเด็ก เด็กจะบอกสถานที่อยู่ของตนและพาเจ้าหน้าที่ไปบ้าน ผู้เป็นบิดามารดาจะรู้ว่าความรู้สึกเด็กร้อน และปฏิเสธไม่ยอมรับผิดชอบเด็ก หากเด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่หนีออกจากบ้านสาเหตุเพราะครอบครัว เช่นบิดามีภรรยาใหม่ มารดามีสามีใหม่ เด็กเร่ร่อนจะมีผลกระทบทางจิตใจต่อภรรยาและสามีใหม่ของผู้เป็นบิดามารดาแท้ ๆ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการทะเลาะวิวาทกันได้ เป็นต้น

3. ปัญหาต่อสังคม

เด็กเร่ร่อนใช้ชีวิตตามถนน อาศัยหลบนอนตามที่สาธารณะ ตามซอกมุมตึก และหาเลี้ยงชีพในลักษณะต่าง ๆ เช่น ขอดทาน วังวาว ขายบริการทางเพศ ลักขโมยและสิ่งเสพติด เป็นต้น ซึ่งมีผลกระทบทำให้สังคมวุ่นวายและเด็กร้อน โดยเด็กเร่ร่อนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสังคมไปในทางลบ และรู้สึกว่าสังคมดูถูกเหยียดหยามและไม่ค่อยให้ความสนใจหรือเห็นใจคนที่มีปัญหา

4. ปัญหาต่อประเทศชาติ

สังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเด็กเร่ร่อนจึงได้มีการจัดตั้งองค์กรทั้งภาครัฐบาลและเอกชนให้บริการสวัสดิการทางสังคมขึ้น เพื่อรับผิดชอบในปัญหาเด็กเร่ร่อน ทำให้รัฐบาลต้องเสียงบประมาณส่วนหนึ่งในการจัดสวัสดิการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาลูกหลานนี้ แทนที่จะนำงบประมาณส่วนนี้ไปบริหารประเทศในด้านอื่น ๆ

แนวโน้มของปัญหาเด็กเร่ร่อนโดยภาพรวม จะมีความรุนแรงขึ้นในหลาย ๆ ทาง ทั้งนี้เป็นผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมามากมาย เช่น การขยายตัวของเมืองเป็นผลกระทบให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองมากขึ้น ทำให้พ่อแม่ไม่มีเวลาอบรมลูก โครงสร้างของครอบครัวและชุมชนอ่อนแอลง รูปแบบของครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สังคมแบบชนบทกลายมาเป็นสังคมเมืองตามลำดับ นอกจากนั้น กระแสอิทธิพลภายนอกที่สื่อถึงเด็กในทุกรูปแบบ โดยผ่านสื่อมวลชนทุกประเภท สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้เด็กเกิดปัญหา และเมื่อไม่สามารถหาทางออกของปัญหาได้ เด็กจะหนีออกจากบ้านไปสู่การใช้ชีวิตเร่ร่อนมากขึ้น

ปัญหาที่ติดตามมาเป็นลูกโซ่หลังจากเด็กเข้าสู่ระบบการใช้ชีวิตแบบเร่ร่อนแล้ว ได้แก่ ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตโดยไร้สวัสดิภาพและขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เสี่ยงต่อการติดยาเสพติด เล่นการพนัน สิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งคือปัญหาเด็กขายตัวโสเภณีเด็ก จะทวีความรุนแรงมากขึ้น

นอกจากนั้น ในการดูแลเด็กเร่ร่อน บริการต่าง ๆ ที่จัดให้เด็กต้องมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากเด็กปกติดังนี้

1. เด็กเร่ร่อนเคลื่อนย้ายรวดเร็ว และไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ทำให้การให้บริการซึ่งมักจะอยู่เป็นที่เป็นไปด้วยความยากลำบาก

2. เด็กเร่ร่อนมีนิสัยที่พิเศษกว่าเด็กอื่น ๆ กล่าวคือ จะมีความกล้าเสี่ยงสูง เอาตัวรอดด้วยวิธีการที่ไม่เหมือนใคร มีความก้าวร้าว อาจจะชอบปลุกเร้าคนอื่นน้อยเพื่อให้ได้อยู่ได้ ชอบพูดปดเพื่อให้ผ่านวิกฤติการณ์หนึ่งไปได้ คิระยะสั้น ๆ เบื่อง่าย สมารถสั้น แต่บางคนจะมีความฉลาดเฉลียว ซึ่งอาจจะใช้ในทางที่ผิด อันเนื่องมาจากภาวะแวดล้อม

3. เด็กขาดความรักและไม่มีความไว้วางใจในสังคมและคนทั่วไป จะระวังง่ายและไม่เชื่อคนง่าย ๆ

ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้วิธีพิเศษในการดูแลเด็กเร่ร่อนเหล่านี้ โดยเฉพาะในระยะต้น ๆ เพื่อให้ความรัก ความคุ้นเคย ความวางใจ ฯลฯ ก่อนที่จะจะให้เรียนรู้ หรือศึกษาเพื่อประโยชน์ของตนเองในระยะยาว

จากปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้มาดูแลให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตามโดยมีการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อนตามรูปแบบ ลักษณะการจัดการศึกษา และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่ดูแลเด็ก รูปแบบและลักษณะการจัดการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (เจื้อจันท์ จงสถิตอยู่. 2538: 89)

สาเหตุของการเร่ร่อน

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กออกมาเร่ร่อนมีหลายประการดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2537:123)

1. ปัญหาจากการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศไม่สมดุล เนื่องจากมุ่งเน้นการพัฒนาทางอุตสาหกรรมมากกว่าการพัฒนาคน และสังคม ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการกระจายรายได้ การอพยพถิ่นเข้าสู่เมือง สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้ครอบครัวอ่อนแอลง ไม่สามารถทำหน้าที่ครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีเด็กถูกทอดทิ้งและออกมาเร่ร่อนมากขึ้น

2. จากครอบครัวของเด็ก เช่นครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น และการเอาใจใส่ ครอบครัวแตกแยกหรือแยกกันอยู่ ครอบครัวมีปัญหาทางเศรษฐกิจ พ่อหรือแม่ไม่มีรายได้ หรือรายได้ไม่เพียงพอ มีการทำร้ายเด็ก เป็นต้น

3. สาเหตุอันเนื่องมาจากลักษณะของเด็ก เช่นชอบผจญภัย ชอบความตื่นเต้น ไม่มีสมาธิ ชอบเพื่อนและตามใจเพื่อน ถูกชักจูงได้ง่าย เปื่อหน่วยการเรียนรู้

4. อิทธิพลของสภาพแวดล้อมของสังคมมีส่วนผลักดัน และชักจูงให้เด็กออกมาเร่ร่อน ค่านิยมต่าง ๆ ที่ผ่านสื่อมวลชนและชุมชน เช่น วัตถุนิยมและบริโภคนิยม การมีเงินทางลัด การมีกิจกรรมบันเทิงเป็นกิจกรรมหลักในการดำเนินชีวิต หรือสิ่งยั่วยวนจากสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ

สภาพปัจจุบันของเด็กเร่ร่อน

การศึกษาการใช้ชีวิตของเด็กเร่ร่อน พบว่า ความรุนแรงของปัญหาเด็กเร่ร่อนมีมากขึ้น เช่นระดับอายุของเด็กที่เข้าสู่การเร่ร่อนส่วนหนึ่งอายุต่ำกว่า 6 ปี เด็กส่วนใหญ่ติดยาเสพติด ประเภทต่าง ๆ ทางด้านจิตใจและความประพฤติหยาบกระด้าง หยาบคาย สุขภาพร่างกายเสื่อมโทรม บางคนติดโรคทางเพศสัมพันธ์และมีอัตราการเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์จากการมีเพศสัมพันธ์ เด็กไม่ต้องการกลับสู่ครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบคือเป็นปัญหาสังคมมากขึ้น ในเรื่องนี้ได้ศึกษาถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. 2535:155)

1. โลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อน หมายถึงความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อตนเอง เด็กเร่ร่อนรู้สึกนึกคิดเพียงอยู่ไปวัน ๆ ได้กิน เที่ยว เล่น และอยากได้อะไรก็หาเอาโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ไม่คิดถึงอนาคตว่าจะเป็นอย่างไร เด็กก็คะนองโลดแล่นไปตามสภาวะแวดล้อมที่เด็กอยู่อย่างไม่มีจุดหมาย

ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อครอบครัว เด็กเร่ร่อนปฏิเสธครอบครัว ขณะเร่ร่อนเด็กไม่คิดถึงบ้าน เพราะได้รับแรงบีบคั้นจากบ้าน เด็กจะคิดถึงทางบ้านขณะที่ตนเองมีปัญหาและกำลังเผชิญกับความเดือดร้อนอยู่ มีเด็กบางรายที่อยู่สบายก็จะไปเยี่ยมที่บ้านบ้าง แต่เป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งเด็กเร่ร่อนต่างเล่าเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวในทางที่ดีและไม่ดีขึ้น เด็กจะเลือกสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ โดยคำนึงถึงความเดือดร้อนของตนเอง

ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสังคม เด็กเร่ร่อนอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น สถานะเร่ร่อนยโสแห่งอบายมุข ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก เด็กรู้สึกนึกคิดว่าสังคมจะต้องให้ตามที่เขาต้องการ เช่น เวลาหิว อยากได้ของเล่น และที่วิ่งเล่น สิ่งเหล่านี้สังคมต้องมีให้เขา เป็นต้น เด็กเร่ร่อนกลัวเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะผ่านชีวิตมามาก เช่น เคยลักขโมย เคยขโมยชิง วิ่งราว และหนีออกจากสถานสงเคราะห์ เป็นต้น ทำให้เด็กรู้สึกว่ามีความผิด มีชนกติดหลังอยู่

2. ลักษณะการเร่ร่อน

ด้วยเท้า เด็กเร่ร่อนเดินทางด้วยเท้า เด็กบางรายมีรองเท้าสวม บางรายไม่มี โดยมากเด็กใส่รองเท้าฟองน้ำ ขณะที่เด็กเดินทางนั้นเด็กจะขอทานเป็นเงินและสิ่งของ เพื่อประทังความหิวโหยและความต้องการในแต่ละวันไป

ด้วยยานพาหนะ เด็กเร่ร่อน จะขึ้นรถรับจ้างประจำทาง เด็กบางรายขึ้นรถไฟและเด็กบางรายโบกรถที่กำลังแล่นอยู่บนท้องถนน ถ้าเป็นรถที่จอดอยู่เด็กจะเข้าไปยกมือไหว้ขอโดยสารไปด้วยโดยมากแล้วรถที่จอดรับเด็กจะเป็นรถบรรทุก

3. ที่พักอาศัยและสถานที่เร่ร่อน

3.1 ที่สาธารณะ เด็กเร่ร่อนจะอาศัยที่สาธารณะหลบฝน หลับนอนตามสวนหย่อม สถานที่พักผ่อนของคนในเมือง ได้สะพานทั่วไปและที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่ไกลจากตลาดและแหล่งชุมชน เพราะจะได้หาเลี้ยงชีพในวันต่อไป

3.2 ห้องเช่าเอกชน เด็กเร่ร่อนที่มีผู้ได้ผลประโยชน์จากเด็ก จะออกค่าใช้จ่ายให้ทุกอย่างที่พักมีเครื่องอำนวยความสะดวก มีเครื่องปรับอากาศ ที่นอน ตู้เย็น โทรทัศน์ วีดีโอ และชุดเครื่องเล่นวิทยุ เทป เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในโรงแรมหรือบังกะโลเป็นเด็กที่ขายบริการทางเพศ เด็กจะได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีจากคู่ค้าชาวต่างชาติที่นิยมใช้บริการทางเพศกับเด็ก

3.3 สถานที่เร่ร่อน สถานที่ที่เป็นจุดรวมของเด็กเร่ร่อน เป็นแหล่งที่ไม่ไกลจากชุมชนสามารถไปมาสะดวก เพราะแหล่งเหล่านั้นจะเป็นที่เลี้ยงชีพของเด็กเร่ร่อน เด็กจะรวมกันอยู่ตามแหล่งชุมชนสามารถไปมาสะดวก เพราะแหล่งเหล่านั้นจะเป็นที่เลี้ยงชีพของเด็กเร่ร่อน เด็กจะรวมกันอยู่ตามแหล่งชุมชน เขตกรุงเทพมหานคร เช่น สนามหลวง ตลาดหมอชิต อนุสาวรีย์ ชัยสมรภูมิ ห้างสรรพสินค้าทั่วไป สะพานพุทธ และสะพานลอยเดินข้ามถนนตามแหล่งชุมชน และเขตจังหวัดชลบุรี คือ พัทยาได้ตามบาร์ต่าง ๆ ชายหาดจอมเทียน และสถานที่สนุกเกอร์ทั่วไป ที่ไม่ห้ามเด็กเข้าเล่น และแหล่งที่มีนักท่องเที่ยว ตลาด ห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย

4. การหาเลี้ยงชีพขณะเร่ร่อน

เด็กเร่ร่อนทำให้ทุกอาชีพ ที่ไม่ต้องใช้เทคนิค ความรู้ ความชำนาญและความสามารถสูง อาชีพที่เด็กจะทำขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม การชักชวน ความหิว และความต้องการร่วมกับโอกาสต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยดังนี้คือ

4.1 รับจ้างทำงาน เด็กเร่ร่อนแรก ๆ ออกจากบ้านก็เพื่อรับจ้างทำงาน โดยทั่วไปแล้วเด็กจะได้งานยกแบกหาม กรรเมกรก่อสร้างล้างถ้วยชามตามร้านอาหารข้างถนน และเป็นลูกมือร้านค้าเล็ก ๆ ที่ซ่อมรถยนต์และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ค่าตอบแทนที่ได้ก็ขึ้นอยู่กับนายจ้าง เด็กถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่เด็กเปลี่ยนงานบ่อย ๆ และหางานที่สบายและเงินดี โดยเข้าสู่การขายบริการต่าง ๆ

4.2 ขอด่าน เด็กเร่ร่อนต้องการเงินใช้ซื้อสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กอยากได้ เด็กเร่ร่อนจะนั่งขอด่านบ้างก็เดินยกมือให้ขอด่านตามตลาดและแหล่งชุมชนของจังหวัดต่าง ๆ เด็กเร่ร่อนบางรายแกล้งนอนหลับขอด่านมีกระป๋องวางอยู่ข้าง ๆ ไว้ให้ผู้เดินทางผ่านไปผ่านมาใส่เงิน กลุ่มเด็กเร่ร่อนเวลาขอด่านได้จะเอาเงินมารวมกันแล้วหาซื้อของ และเที่ยวอย่างสนุกสนานอย่างไม่กลัวเงินหมดก็จะหาใหม่

4.3 ขโมย เด็กพร้อมที่จะขโมยเมื่อมีโอกาส เพื่อความต้องการและความหิว เด็กเร่ร่อนด้วยกันเองก็ต้องระวังสิ่งของที่ตนมีหาย เพราะเพื่อเร่ร่อนจะขโมย

4.4 เก็บอาหารตามขยะกิน เด็กเร่ร่อนที่ไม่มีใครเป็นผู้อุปการะ จะเดินหาอาหารที่เหลืออยู่บนโต๊ะในร้านอาหารและเศษอาหารที่อยู่บนกองขยะ หรือในถังขยะที่วางอยู่ข้างถนนในเมืองทั่วไป เด็กจะเลือกอาหารเท่าที่กินได้

4.5 เก็บขยะขาย เด็กเร่ร่อนชุดเซฟเนเจอร์ไปพบผู้ใหญ่ที่พักอาศัยตามที่สาธารณะที่มีอาชีพเก็บขยะขาย เด็กและผู้ใหญ่มักจะเข้าไปพูดคุยทักทายกัน แล้วชักชวนกันเก็บเศษกระดาษ กล่องกระดาษ ทั้งที่เป็นกระดาษแข็งและอ่อน ขวดแก้ว พลาสติก และเศษเหล็ก ขายในแต่ละวัน

4.6 ขายบริการ ส่วนใหญ่พบเด็กเร่ร่อนกลุ่มนี้ตามตัวเมืองต่างจังหวัดต่าง ๆ ที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติและมีสถานเริงรมย์มาก เด็กขายบริการ ชดรองเท้า คนเสิร์ฟในร้านอาหารเล็ก ๆ ข้างทางและบีบนวดให้แขกต่างชาติที่อยู่ตามชายทะเล และแขกที่เข้ารับบริการตามบาร์เบียร์หรือในสถานเริงรมย์ที่ไม่ห้ามเด็กเข้า

4.7 ขายบริการทางเพศ เด็กเร่ร่อนหญิงขายบริการทางเพศในบาร์มีแม่เล้า พ่อเล้าคอยเรียกแขกชาวต่างชาติให้เด็ก เด็กเร่ร่อนกลุ่มนี้จะได้รับการดูแลจากพ่อแม่แม่เล้า เพราะมีผลประโยชน์ด้านเงินเด็กที่ให้บริการทางเพศ โดยพ่อแม่แม่เล้าที่มีประสบการณ์ขายบริการมาก่อนที่จะถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ เพื่อจะได้ถูกใจแขกชาวต่างชาติ เด็กจะตามใจแขกชาวต่างชาติทุกรูปแบบในการมีเพศสัมพันธ์กันเพื่อสิ่งตอบแทนและไม่ให้ถูกพ่อแม่เล้าตำหนิหรือลงโทษ

4.8 ขายของ นายจ้างคุมเด็กขายของให้ที่พักกินอยู่พร้อมในแต่ละวันเด็กขึ้นรถส่งไปตามจุด เด็กจะมีภาชนะใส่ หมากฝรั่ง ข้าวเกรียบ ลูกอม และขนมขบเคี้ยวต่าง ๆ โดยแต่ละจุดมีคนคุมคอยเก็บเงินและเพิ่มของขาย พอค่ำได้เวลากลับที่พักก็จะมีรถมารับในแต่ละจุด ซึ่งเวลาขายของแต่ละวันแลสถานที่เด็กจะถูกหมุนเวียนไปไม่แน่นอน ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะขายของดีประมาณ 21.00 น. – 23.00 น. จึงจะกลับที่พัก

4.9 เพื่อนเลี้ยง เด็กเร่ร่อนต้องการมีเพื่อนร่วมทาง ร่วมคิด เป็นกำลังใจแก่กัน และคอยกระตุ้นในการผจญภัยเร่ร่อนต่อไป เด็กเร่ร่อนที่เร่ร่อนเก่าที่อื่นมาใหม่ในพื้นที่นั้น จะเป็นเพื่อนกัน คอยให้ความช่วยเหลือเรื่องกินอยู่หลับนอน แนะนำช่องทำมาหากินให้ ไปไหนมาไหนด้วยกันแบ่งกันใช้ แบ่งกันกิน และพากันมั่วสุม

4.10 ผู้อุปการะ เด็กที่เร่ร่อนออกจากบ้านแล้วมีผู้อุปการะคอยดูแลและเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่หาผลประโยชน์กับเด็กอย่างเอาตัวเอาเปรียบ เช่น ให้ช่วยทำงาน เป็นต้น ที่พบมากที่สุดผู้อุปการะจะชักชวน จูงใจ ให้เด็กขายบริการต่าง ๆ ที่รวมถึงการขายบริการทางเพศด้วย ผู้อุปการะอีกลักษณะหนึ่งคือในรูปสถานสงเคราะห์ เด็กหวาดหวั่น กลัว ไม่แน่ใจ มักเห็นว่าเป็นที่กักขัง ไม่มีอิสระและหาทางหลบหนีและการอุปการะในรูปของการกักขังคล้ายคุก ซึ่งเป็นสิ่งที่เด็กเร่ร่อนเกลียดที่สุด เพราะเด็กชอบความอิสระ

4.11 ความบันเทิงและการเล่น เด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่ชอบความสนุกสนานและการบันเทิง เช่น ตามแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล เด็กเร่ร่อนจะสนใจเช่าสกูตเตอร์ จักรยานและมอเตอร์ไซด์เล่น เพราะทำให้เขาได้รับความทุกข์ได้ บางครั้งการเล่นและการบันเทิงก็สามารถนำรายได้เช่น พนันสนุกเกอร์ เป็นต้น

5. กลวิธีเอาตัวรอดจากปัญหา ซึ่งเป็นวิธีที่เอาตัวรอดที่เด็กทำได้หลายวิธี เช่น

5.1 การหลบและหนี เด็กเห็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เห็นคนที่อาจจะมาทำความเดือดร้อน และเห็นเพื่อนกำลังถูกคนหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจไล่จับ เด็กเร่ร่อนที่เห็นก็จะหลบหาที่ซ่อนตัวและหนีไปจากเหตุการณ์ เด็กเร่ร่อนถ้าไม่หลบหรืออ่อนเพลียก็จะมีความรู้สึกไวต่อการระแวงระวังภัยเพื่อเอาตัวรอด

5.2 การเฉย เด็กจะทำตัวเฉย ๆ เพื่อให้คนที่เด็กคิดว่าจะตามมาทำความเดือดร้อนให้ เช่น คนตียาเสพติด เจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น เพื่อแสดงว่าเขาไม่เกี่ยวข้องด้วยและเด็กก็จะไม่เข้าไปยุ่ง

5.3 การบอกต่อ เด็กเร่ร่อนจะบอกให้เพื่อนทราบต่อ ๆ ไปว่าบุคคลเหล่านั้นตียาเสพติด เป็นสายให้ตำรวจ เป็นขโมย เป็นคนบ้ากามและคนนั้นชอบทำกับเด็กอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้น เด็กจะซุบซิบบอกกัน หากคนที่เด็กกล่าวถึงอยู่บริเวณใกล้ ๆ เด็กจะจำคน ๆ นั้นไว้และจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

5.4 การแยกตัวออกจากกลุ่ม เด็กเร่ร่อนบางคนแยกตัวออกจากกลุ่มเมื่อเห็นว่าสถานการณ์ไม่ดี ซึ่งถ้าอยู่กับกลุ่มจะได้รับความเดือดร้อน เด็กจะเอาตัวรอดไว้ก่อน

5.5 การโกหกและการสร้างเรื่องเท็จ เรื่องโกหกในกลุ่มเพื่อนของเด็กเร่ร่อน จะเป็นเรื่องตื่นเต้นเร้าใจสนุกสนาน ส่วนการโกหกเมื่อเด็กถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับและถูกซักถามเหมือนเป็นนักโทษ เด็กจะสร้างเรื่องเท็จเกี่ยวกับตนเองให้เป็นเรื่องที่น่าสงสัย น่าเห็นใจและทำให้ผู้ฟังคล้อยตามอยากช่วยเหลือและปล่อยไป

6. การนําสินเสพติด

การนําสินเสพติดเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับเด็กเร่ร่อน เด็กจะเสพเพื่ออยากลองเสพตามเพื่อน เพื่อชักชวน เพื่อความสนุกสนาน เพื่อให้ลิ้มความเศร้าโศกที่ตนเองมี และเป็นการประชดชีวิตคือ รู้สึกว่าชีวิตตนเองไม่มีค่า สิ่งเสพติดที่เด็กเร่ร่อนใช้มีดังนี้คือ ทินเนอร์ แลคเกอร์ กาว 3 เค กัญชา เหล้าแห้ง ยาเม็ดโคบาน ยานอนหลับ ยาม้า

บทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ ในการช่วยเหลือดูแลเด็กเร่ร่อน

ในการให้ความช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในประเทศไทยมีการดำเนินการในหน่วยงานทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลเด็กเร่ร่อนและเด็กด้อยโอกาสกลุ่มอื่น ๆ ตามภาระงานที่หน่วยงานมีอยู่ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หน่วยงานภาครัฐ

1. กระทรวงมหาดไทย

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีหน้าที่ป้องกันปราบปรามจับกุม ตลอดจนป้องกันปัญหาเด็กเร่ร่อน ซึ่งกระทำความผิด การดำเนินงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในกรณีปัญหาเด็กด้อยโอกาสมักจะเป็นปัญหาของเด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ซึ่งเมื่อมีการตรวจพบก็จะนำตัวมายังสถานีตำรวจเพื่อสอบถามพ่อแม่ผู้ปกครอง หากไม่สามารถหาได้ ก็จะให้หน่วยงานด้านกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ยังดำเนินนโยบายเชิงรุก เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก เช่น การจัดโครงการครูตำรวจข้างถนน โครงการจัดค่ายเด็กเร่ร่อน เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 45)

2. กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบและดูแลกิจการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของประเทศโดยใช้กลไกทางการศึกษาในการควบคุมดูแล ป้องกันและแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนผ่านหน่วยงานดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 72)

กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญและการศึกษาสายอาชีพ โดยเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสได้เข้ารับบริการการศึกษาได้ตามสมควร แต่ยังมีได้มีกิจกรรมเฉพาะสำหรับเด็กด้อยโอกาสอย่างจริงจัง และในขณะเดียวกันก็ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน และมูลนิธิ สร้างสรรค์เด็กในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

3. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ให้บริการสวัสดิการสังคม การสังคมสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาสและเด็กเร่ร่อน โดยการจัดบริการสวัสดิการสังคม ดูแลเด็กเร่ร่อนที่ถูกจับกุมมาให้พักอาศัยอยู่ชั่วคราวจนกว่าผู้ปกครองจะมารับกลับไป รวมทั้งการส่งเด็กเร่ร่อนที่ต้องการศึกษาเล่าเรียนไปเรียนตามโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จัดการฝึกอาชีพสำหรับเด็กที่ต้องการประกอบอาชีพรวมทั้งการให้คำปรึกษาแนะนำเมื่อเด็กเร่ร่อนมีปัญหา (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2545: 145)

4. กระทรวงแรงงาน

กรมการพัฒนาฝีมือแรงงาน สนับสนุนช่วยเหลือในการฝึกอาชีพให้กับเด็กเร่ร่อน (กระทรวงแรงงาน, 2544)

5. กระทรวงยุติธรรม

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดำเนินการด้านการควบคุมดูแล บำบัด แก้ไข พื้นฟูห้องกัน พัฒนาพฤติกรรมและสงเคราะห์เด็กและเยาวชนระหว่างการสอบสวนและพิจารณาคดี และดำเนินการด้านกิจกรรมชุมชนและประสานความร่วมมือเพื่อการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิเด็ก (กระทรวงยุติธรรม, 2544)

6. กรุงเทพมหานคร

สำนักสวัสดิการสังคมได้ให้ความช่วยเหลือแก่เด็กเร่ร่อนโดยการจัดศูนย์เยาวชนตามชุมชนต่างๆ การจัดศูนย์เด็กก่อสร้าง การจัดครูอาสาสอนลงไปสอนเด็กตามท้องถนน การเปิดบ้านสำหรับเด็กเร่ร่อน และการให้บริการทางด้านสาธารณสุข การป้องกันและบำบัดผู้ติดยาเสพติด และโรคเอดส์ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 32)

หน่วยงานภาคเอกชน

การดำเนินงานของภาคเอกชน องค์กรเอกชนหลายหน่วยงาน ดำเนินงานในรูปแบบของมูลนิธิหรือองค์กรศาสนา เช่นมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ ฯลฯ การทำงานขององค์กรเอกชน จะทำงานเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันเรียกว่าเครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน ซึ่งมูลนิธิหรือองค์กรเอกชน ใช้ชื่อบ้านแตกต่างกันออกไป เช่นบ้านสร้างสรรค์เด็กของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก บ้านปันรัก ของมูลนิธิโกลด์ คิมทอง เป็นต้น

กิจกรรมที่หน่วยงานภาคเอกชนส่วนใหญ่ที่ทำอยู่ได้แก่ จัดกิจกรรมช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนข้างถนน และมีบ้านเปิดสำหรับเด็ก เน้นกิจกรรมพื้นฐานและกิจกรรมด้านการศึกษา โดยศึกษาความต้องการและสภาพปัญหาของเด็กเร่ร่อน มีกิจกรรมกลุ่ม ทั้งในและนอกสถานที่ ค่ายพักแรม การส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียน ฝึกอาชีพและส่งกลับบ้าน

หน่วยงานภาคเอกชนที่ดูแลเด็กเร่ร่อนหรือจัดการศึกษาให้กับเด็กเร่ร่อนมีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 66)

1. มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
2. มูลนิธิโกลด์ คิมทอง (โครงการปันรักเพื่อเด็กเร่ร่อน และโครงการหมู่บ้านเด็กสัญญา)
3. สมาพันธ์เยาวชนแคทอลิกแห่งประเทศไทย (โครงการเพื่อเด็กและเยาวชนเร่ร่อน)
4. มูลนิธิเด็ก
5. มูลนิธิดวงประทีป
6. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ กรุงเทพมหานคร (โครงการเพื่อเด็กเร่ร่อน)
7. มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย
8. โครงการศูนย์เด็กเร่ร่อน “บ้านสายใย” จังหวัดนนทบุรี
9. กลุ่มเกื้อกูล กรุงเทพมหานคร
10. มูลนิธิหลวงพ่อดำเนียง อยู่สถาพร
11. บ้านเปิดสำโรง
12. บ้านเด็กแสงตะวัน มูลนิธิเพื่อชีวิตเด็ก จังหวัดอุดรธานี
13. โครงการสร้างสรรค์เด็กเวียงพิงค์-จังหวัดเชียงใหม่
14. บ้านร้องวัวแดง จังหวัดเชียงใหม่
15. โครงการพุทธเกษตรบ้านหนองฮ่อ จังหวัดเชียงใหม่

16. โครงการพุทธเกษตรวัดโนนเมือง จังหวัดนครราชสีมา
17. โครงการพุทธเกษตรแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
18. คอมมูนิต้าคอนโทล จังหวัดปทุมธานี
19. บ้านเด็กมหาไถ่ พัทยา จังหวัดชลบุรี
20. โครงการสร้างสรรค์เด็ก จังหวัดสงขลา
21. โครงการบ้านเด็กหญิง จังหวัดสมุทรปราการ

จากองค์กรที่ดูแลเด็กเร่ร่อนดังกล่าวในปัจจุบัน พบว่าหน่วยงานภาคเอกชนทำงานอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันมีอยู่ 6 องค์กรดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2540: 117)

1. โครงการสร้างสรรค์เด็กข้างถนน มลนิธสร้างสรรค์เด็ก
2. โครงการเพื่อเด็กเร่ร่อน ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาบุคคลกรุงเทพ
3. โครงการบ้านเด็กมหาไถ่ พัทยา จังหวัดชลบุรี
4. โครงการบ้านเด็กแสงตะวัน มูลนิธิเพื่อชีวิตเด็ก จังหวัดอุดรธานี
5. โครงการบ้านเด็กหญิง จังหวัดสมุทรปราการ
6. โครงการบ้านเอื้อนน้ำใจ จังหวัดเชียงใหม่

ในปัจจุบัน การดำเนินการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนของหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็นเครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน โดยเกิดขึ้นจากมติจากการสัมมนาสมาคมฯ ขาดงานเพื่อเด็กเร่ร่อนครั้งที่ 1 จากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าร่วม 18 องค์กร ได้แก่ กองคุ้มครอง สวัสดิภาพเด็ก กรมประชาสงเคราะห์ กองแผนงาน กรมการศาสนา สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ กองส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานคร ศูนย์เด็กด้อยโอกาส ศูนย์พิทักษ์เด็ก เยาวชนสตรี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก มูลนิธิเพื่อชีวิตเด็ก มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล บ้านเด็กพระมหาไถ่พัทยา โครงการพัฒนาเด็กด้อยโอกาส (พื้นที่สะพานพุทธ) กลุ่มพันธกิจเพื่อสังคม จ.สมุทรปราการ เครือข่ายองค์กรเด็กเร่ร่อนจัดตั้งขึ้นโดยวัตถุประสงค์ดังนี้คือ (เครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน. 2545: 36)

1. เพื่อประสานงานองค์กรทำงานด้านเด็กเร่ร่อนเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนเพิ่มมากขึ้น
2. เพื่อให้เครือข่ายเป็นจุดพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แก้ไขปัญหาและเสริมช่วยกันและกันขององค์กรสมาชิกเครือข่าย
3. เพื่อร่วมรณรงค์สะท้อนปัญหาเด็กเร่ร่อนและผลักดันในเชิงนโยบายให้เกิดการวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

4. ประสานงานกับองค์กรเครือข่ายด้านอื่นในการร่วมผลักดันให้สถานการณ์เด็กกลุ่มต่าง ๆ ก้าวไปสู่สภาวะดีขึ้น

3. การจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน

หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน เป็นการจํัดมวลงประสบกการณํ การเรยนรูกทชนดทเด็กรรอน ควรรดมีโอกาสเรยนรูกไม่วาจะเปนการเรยนรูกดวยตนเอง การเรยนรูกตามธรรมาตท การเรยนรูกจากสงคม และการเรยนรูกจากโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียนทได้จ้ดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนตามปกติ ซึ่งกิจกรรมดงกลาวเปนกิจกรรมทเปิดโอกาสให้เด็กรรอนทมีได้อยูในระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสแสวงหาความรู้ พัฒนาทักษะและทัศนคติ เพื่อมีงแก้ปัญหาทเด็กรรอนมีโอกาสกำลังประสบอยูในชีวิตจริงของตน(อาชญญา รัตนอุบล. 2541: 96)

ความสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน

การจัดการศึกษาเกี่ยวกับเด็กรรอนมีความสำคัญดงนี้คือ (อาชญญา รัตนอุบล. 2541: 127)

1. ช่วยให้นักการศึกษาอกระบบโรงเรียนได้รู้ธรรมชาติของเด็กเร่ร่อนและเข้าใจความต้องการของเด็กเร่ร่อนมากขึ้น เข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาของพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กเหล่านี้ ซึ่งเมื่อทราบแล้ว ก็จะสามารถนำเสนองแนวทางในการแก้ปัญหาให้เด็กเร่ร่อนได้ถูกต้องและเหมาะสม
2. ช่วยให้นักการศึกษาอกระบบโรงเรียนได้เข้าใจถึงลักษณะความแตกต่างของเด็กเร่ร่อนแต่ละคน กล่าวคือเด็กเร่ร่อนแต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะของตน มีความแตกต่างเฉพาะตนความรู้ดังกล่าวจะช่วยให้นักการศึกษาพัฒนาเด็กเร่ร่อนให้มีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถของตนเองได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพสูงสุด
3. ช่วยให้เข้าใจถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ตลอดจนเข้าใจถึงความสามารถและความสนใจตามอายุและพัฒนาการของเด็ก ซึ่งจะทำให้นักการศึกษาอกระบบโรงเรียนสามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่เด็กเร่ร่อนได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของเด็กเร่ร่อนในแต่ละวัยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
4. ช่วยให้นักการศึกษาอกระบบโรงเรียนได้มีโอกาสจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หรือสามารถจัดโครงการการศึกษาอกระบบโรงเรียน ได้สอดคล้องกับพัฒนาการการเรียนรู้และหลักจิตวิทยาของเด็กเร่ร่อนอย่างแท้จริง

รูปแบบในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อนของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน สรุปได้คือ (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่. 2538: 98-112)

1. Street-Based program เป็นกิจกรรมมุ่งเน้นการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนที่อยู่ตามถนน โดยจัดครูข้างถนน หรือครูอาสาสอนลงปฏิบัติงานตามพื้นที่เป้าหมาย กิจกรรมของครูข้างถนนมีทั้งการพัฒนาการเรียนการสอน การให้คำปรึกษาแนะนำ และการพิจารณาช่วยเหลือให้เด็กได้รับการศึกษาต่อการประสานงาน การดูแล และการให้ความช่วยเหลือด้านสุขภาพตามความจำเป็นและเหมาะสม

2. Center-Based Program แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

2.1 Drop – in Center เป็นการให้เด็กเร่ร่อนอยู่ในช่วงเวลากลางวัน โดยมีครูข้างถนน นักสังคมสงเคราะห์ หรือเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์คอยให้การดูแลพัฒนาบำบัดฟื้นฟู ตลอดจนจัดกิจกรรมพัฒนาการ เกม หรือฝึกทักษะให้กับเด็ก

2.2 Temporary Shelter เป็นลักษณะที่ศูนย์ที่ให้เด็กพึ่งพิงระยะหนึ่งหรือเป็นศูนย์ให้เด็กได้เรียนตามปกติ รวมทั้งเป็นศูนย์ที่มีลักษณะ Comprehensive Center คือมีการฝึกอาชีพเด็ก พัฒนาการเลี้ยงดูเด็ก เตรียมความพร้อมเด็ก และยังมีการส่งต่อไปยังสถานที่ที่เหมาะสม เช่น ส่งกลับบ้านไปอยู่กับครอบครัว ส่งไปเป็นบุตรบุญธรรม หาคครอบครัวอุปถัมภ์ หรือส่งไปยังศูนย์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2.3 Community - Based Program เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นไปในเรื่องของการป้องกันเด็กในการเร่ร่อนบนท้องถนน ในรูปแบบกิจกรรมที่จัด ได้แก่ การพัฒนารายได้ของครอบครัว การปลูกฝังจิตสำนึกของครอบครัว และชุมชนให้มีส่วนร่วมในการป้องกันเด็กภายในชุมชน

จากรูปแบบการให้บริการและการศึกษาเด็กเร่ร่อนดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐบาลและเอกชนได้เน้นบริการด้านการศึกษาเป็นหลัก โดยความเชื่อที่ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้บุคคลได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ สติปัญญา หรือทักษะเพื่อการประกอบอาชีพ และเป็นฐานที่จะแสวงหาหรือเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ต่อไป อีกทั้งยังเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐและเอกชนในปัจจุบัน นิยมให้บริการในลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้คือ (เจื้อจันท์ จงสถิตอยู่, 2538:61)

1. รูปแบบบริการหน่วยงานภาครัฐ สถานแรกรับเด็กของกรมประชาสงเคราะห์ เน้นการรับเด็กเป็นการชั่วคราว จากนั้นจะสอนให้เด็กได้รับการศึกษาตามสมควรแก่วัย ไม่เน้นระบบชั้นเรียน และไม่เน้นวิชาสามัญโดยตรง แต่เน้นการฝึกอาชีพระยะสั้น เพื่อให้เด็กได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และมีอาชีพติดตัว ส่วนสถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก จัดให้เด็กทุกคนเข้ารับการการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาสายสามัญหรืออาชีวศึกษา การศึกษาสายสามัญ มีการจัดตั้งโรงเรียนในสถานคุ้มครองสอนระดับประถมศึกษา ส่วนด้านอาชีวศึกษา มีการอบรมวิชาชีพระยะสั้น ๆ นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น การสอนดนตรี ขับร้อง การแสดง เป็นต้น

2. รูปแบบการบริการของภาคเอกชน ให้บริการเรื่องการศึกษาแก่เด็กเร่ร่อนต่าง ๆ โดยลักษณะการทำงานช่วยเหลือเด็กเร่ร่อน ได้แก่

2.1 เจ้าหน้าที่ภาคสนาม หรืออาสาสมัคร หรือครูข้างถนน เมื่อออกไปพบเด็กเร่ร่อนในท้องถนน หรือสถานที่ที่เด็กชุมนุม ก็จะออกไปพูดคุยพบปะกับเด็กเพื่อทำความคุ้นเคยทำความเข้าใจ โดยการพูดคุย หรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยเน้นเรื่องนันทนาการ การเล่นเกม และอาจจะสอนหนังสือควบคู่ไปด้วย การออกไปพบปะกับเด็กเหล่านี้ ครูหรือเจ้าหน้าที่ที่ออกไปจะได้รับการอบรมด้านจิตวิทยาการสอน อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมสัมพันธ์ต่าง ๆ อาจจะได้ผลมากนักทางวิชาการแต่เป็นการช่วยให้เด็กรู้สึกอบอุ่น มีเพื่อน มีผู้เข้าใจ โดยครูจะพยายามช่วยเหลือเด็กตามสภาพและความเหมาะสม โดยเฉพาะนำเด็กกลับคืนสู่ครอบครัว

2.2 บ้านเปิดหรือบ้านสำหรับเด็ก ที่รับเด็กเข้ามาดูแลและอยู่อาศัยมูลนิธิ หรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ จะใช้ชื่อบ้านในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น บ้านปันรักของมูลนิธิโกลด์ คิมทอง บ้านสร้างสรรค์เด็ก ของมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก เป็นต้น จะจัดการเรียนการสอนให้เด็กตามความเหมาะสม ส่วนใหญ่เป็นการเตรียมให้เด็กสามารถไปเรียนต่อในสถานศึกษาได้ โดยสอนพออ่านออกเขียนได้ หรือสอนเสริม ตลอดจนมีกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ตลอดจนการฝึกอาชีพระยะสั้น รวมทั้งการพาไปทัศนศึกษาด้วย ครูในบ้านเหล่านี้จะได้รับการอบรมให้เรียนรู้ทางด้านจิตวิทยา หลักการสอน และการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์

นอกจากนี้บางบ้านจะส่งเด็กที่พร้อมไปเรียนในโรงเรียน หรือเรียนนอกระบบโรงเรียนถ้าเด็กเหล่านี้มีความต้องการเรียน ในการส่งเด็กไปเรียนในโรงเรียนนั้น ครูในบ้านต้องเตรียมความพร้อมเด็กในด้านต่าง ๆ เช่นมีพื้นฐาน หรือสามารถเรียนต่อได้ในกรณีที่เด็กหยุดเรียน ออกมาเร่ร่อน โดยครูต้องมีการประสานงานกับครูในโรงเรียน เพื่อให้ครูเข้าใจเด็กและยอมรับในพฤติกรรมของเด็กด้วย

จากบริการการศึกษาที่ให้แกเด็กเร่ร่อนโดยหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นการให้การศึกษารูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษา นอกระบบโรงเรียนโดยมุ่งเน้นสาระและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างดังนี้คือ หน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐและเอกชนในปัจจุบัน นิยมให้บริการในลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2540:76)

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน การที่บ้านเปิดของหน่วยงานเอกชนและสถานศึกษาของรัฐพยายามส่งเด็กเข้าไปในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นของหน่วยงานใดก็ตาม เป็นความพยายามที่จะให้เด็กได้เข้าเรียนในสถานศึกษาที่เป็นทางการเช่นโดยทั่วไป โดยลักษณะนี้จะต้องเน้นการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่เด็ก ให้เด็กสามารถปรับตัวได้ มีทุนการศึกษาแก่เด็กอย่างต่อเนื่องเพื่อป้องกันไม่让孩子ออกจากโรงเรียนกลางคัน

2. การศึกษา นอกระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นสาระ ทักษะและความรู้ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้ คือ

2.1 ทักษะเพื่อความอยู่รอด การที่ครูออกไปพบปะสอนหนังสือเด็กเร่ร่อนตามถนน เป็น การศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ไม่เป็นทางการ มี เช่นการดูแลสุขภาพ การป้องกันตนเองจากยาเสพติด และโรคเอดส์ เป็นต้น

2.2 ทักษะอาชีพ เมื่อเด็กเข้าไปอยู่ในสถานคุ้มครองของรัฐหรือบ้านเปิด เด็กจะได้รับการฝึกวิชาชีพ ให้มีความสามารถพอที่จะประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตัวเองต่อไป ซึ่งทักษะอาชีพที่จัดให้ นั้น ส่วนใหญ่เป็นวิชาชีพง่าย ๆ เท่านั้น

2.3 ศิลปะและนันทนาการ การจัดกิจกรรมให้เด็กได้วาดรูป เล่นดนตรีง่าย ๆ การแสดงละคร นอกจากจะเป็นการนันทนาการแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เด็กได้สะท้อนความต้องการ ความทุกข์ยากของเด็ก อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง กิจกรรมที่จัดมีส่วนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็ก เด็กกับครูหรือผู้ดูแล ซึ่งทำให้เด็กอบอุ่น มีเพื่อน ไม่โดดเดี่ยวหรือรู้สึกถูกทอดทิ้งอยู่ในสังคม

2.4 ความรู้สามัญ การให้เด็กได้รับการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ ที่จัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน และมีพี่เลี้ยงช่วยดูแล เป็นความพยายามที่จะให้เด็กมีโอกาสได้เรียนอย่างน้อยเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น เช่นเดียวกับเด็กทั่วไป และมีโอกาสจะเข้าสู่ระบบการเรียนในระดับสูงต่อไป ถ้าเป็นความต้องการของเด็ก

2.5 การปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้เด็ก นับตั้งแต่ครูออกไปพบเด็กบนถนน การดูแลเด็กในบ้านหรือสถานสงเคราะห์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กล้วนมีจุดมุ่งหมายให้เด็กเลิกการเร่ร่อน คือกลับสู่ครอบครัว ถ้าเป็นไปได้ และที่สำคัญคือพยายามให้เด็กรู้จักตนเอง เชื่อมมั่นในตนเอง ไม่กระทำการที่ชั่วร้าย เช่นเสพยาเสพติด ลักขโมยช่วยให้เด็กสามารถอยู่ในสังคมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กเร่ร่อน

แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อเด็กเร่ร่อนที่เหมาะสม ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ (อาชญาญา รัตนอุบล. 2541: 118)

1. การให้ความรัก และความเข้าใจในเด็กเร่ร่อน นักการศึกษานอกระบบควรต้องรู้จักให้ความรัก ความเข้าใจ รู้จักการสร้างศรัทธาให้เกิดการอยากเรียนรู้ด้วยตัวเองด้วย ยอมรับในศักยภาพของเด็กแต่ละคน และควรต้องรู้จักการให้กำลังใจและให้แรงเสริมแก่เด็กเหล่านี้

2. การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบตามมีคุณค่าแก่การเรียนรู้ การจัดกิจกรรมควรต้องมีลักษณะยืดหยุ่น มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหา จัดให้สอดคล้องกับความถนัด ควรมีลักษณะเป็นการบูรณาการ ไม่ว่าจะเป็นการอ่านออกเขียนได้ การยังชีพในสังคม และคุณธรรม จริยธรรมรวมทั้งให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำซ้ำ เกิดทักษะ ความเข้าใจด้วยตนเอง สื่ออุปกรณ์จะมีลักษณะที่สะดวกกับกา

เคลื่อนย้าย การประเมินผลการเรียนรู้ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ประเมินด้วยตนเอง หรือเพื่อนประเมินเพื่อนด้วยกัน

3. พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง และความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง เด็กเร่ร่อนรู้สึกว่ตนขาดความรัก ขาดคนสนใจ ด้วยเหตุนี้เด็กเร่ร่อนจึงไม่เห็นคุณค่าในตนเองและเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตนเอง ซึ่งนักศึกษานอกกระบบต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก มองโลกในแง่ดี การให้โอกาสแ่งดี การให้โอกาสแก่ทุกคน จริ่งใจต่อกัน การเคารพ ซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล การให้คำชมเชยและแรงเสริมเมื่อเด็กทำความดี

4. สามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาของเด็กเร่ร่อนได้ในชีวิตจริง ความรู้ที่เด็กเร่ร่อนได้รับควรจะมีควมสัมพันธ์กับปัญหาที่เด็กกำลังประสบอยู่ หรือพัฒนาหาหนทางช่วยบรรเทาปัญหาดังกล่าวหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้อย่างมีเหตุและผล

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกกระบบของเด็กเร่ร่อน การจัดกิจกรรมการศึกษานอกกระบบโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เปิดโอกาสได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในกลุ่ม พัฒนาอุปนิสัยการเข้ากับผู้อื่นในสังคม รู้จักเป็นผู้ให้และผู้รับ เป็นผู้นำและผู้ตาม ฝึกสร้างความรักสามัคคีในหมู่คณะ

ดังนั้น แนวทางการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนสำหรับ เด็กเร่ร่อนในปัจจุบันควรมีวิธีการจัดที่มีประสิทธิภาพ โดยให้มีลักษณะยืดหยุ่น ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และเน้นด้านการนำประสบการณ์มาใช้ในการเรียน เพื่อให้เด็กเร่ร่อนสามารถนำความรู้และประสบการณ์เดิมมาเข้าร่วมกับเนื้อหาวิชาเรียนเพื่อที่จะสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม โดยการจัดการศึกษาดังกล่าวเป็นลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2542: 74)

ลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กเร่ร่อน

ในการจัดประสบการณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้นั้นจะต้องทราบหลักการและวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้หลาย ๆ อย่างดังนี้ (กรมการศึกษานอกกระบบ. 2542: 53)

1. การมีส่วนร่วมของผู้เรียน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจเลือกบทเรียนที่มีการเรียนรู้ในลักษณะกลุ่มหรือศึกษาด้วยตนเอง

2. การเรียนรู้แบบบูรณาการ คือการเรียนรู้จากหลักสูตรที่มีขอบข่ายเนื้อหาที่สัมพันธ์กับประสบการณ์และวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน และนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์จริงได้

3. การเรียนรู้จากสภาพจริง หมายถึง การให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์

4. การเรียนรู้ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล หมายถึงการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล

5. การเรียนรู้ตามระดับความสามารถ หมายถึง การเรียนรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้ตามความแตกต่างระหว่างบุคคล คือ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ตอบสนองระดับความก้าวหน้าของผู้เรียนแต่ละคนเป็นไปตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยผู้เรียนสามารถเลือกกิจกรรมและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความถนัดของตนเอง

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สามารถใช้ทฤษฎีได้หลากหลายแล้วแต่สถานการณ์ เช่น กรณีผู้เรียนจำนวนมากสามารถรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม อาจใช้การอภิปราย บทบาทสมมติ กรณีศึกษา แต่ถ้าไม่สามารถรวมกลุ่มผู้เรียนได้ อาจใช้สื่อ ใบงาน ที่สามารถศึกษาหรือเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ ปรีक्षा และอำนวยความสะดวก

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน ผู้จัดการศึกษา ควรจะได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาสาระ กิจกรรม และสภาพแวดล้อมในการจัดการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กเร่ร่อน ก็จะต้องคำนึงถึงธรรมชาติของเด็กเร่ร่อนเช่นเดียวกัน เพื่อจะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งเด็กเร่ร่อนอาจจะมีบุคลิกภาพไม่เหมือนเด็กทั่ว ๆ ไป เช่น อาจจะเป็นเด็กที่มีสภาพธรรมชาติไม่หยุดนิ่ง มีสมาธิในระยะสั้น ๆ (attention span) อาจจะเป็นเด็กที่ต่อต้านงานที่ยาก ๆ ได้ง่าย อาจจะไม่สู้กับการเรียน เนื่องจากเป็นอิสระเป็นเวลานานแล้ว ก็อาจจะแสดงออกโดยการไม่เชื่อฟังอย่างนักเรียนทั่ว ๆ ไป พุดปดเก่ง อาจจะมีการขโมยของกันเป็นประจำ อาจจะทำให้กลัวกว่าปกติ ใจน้อย ชอบเรียกร้องความสนใจจากครู (สายสุรี จุติกุล. 2537: 65) ชอบการแสดงออกเช่น การเล่นละคร ชอบแสดงความคิดเห็น นอกจากนั้นชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชอบแสดงความคิดเห็น หรือแสดงให้เห็นว่าเขามีความสำคัญเนื่องจากเด็กเหล่านี้ต้องการการสนใจเป็นพิเศษ รวมทั้งเด็กเหล่านี้มีประสบการณ์ในชีวิตมาก และสามารถนำมาใช้ในการเรียนรู้การแก้ปัญหาได้

2. ผู้สอน

จากการศึกษาพบว่าครูผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาให้กับเด็กเร่ร่อนควรมีลักษณะดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 59)

1. มีความเข้าใจถึงปัญหา สภาพสังคม ความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิตของเด็กเร่ร่อน มีเจตคติที่ดีต่อเด็กเร่ร่อน
2. มีจิตใจอ่อนโยน อารมณ์ดี ไม่แสดงอารมณ์โกรธหรือดุว่าเด็ก แต่พูดด้วยเหตุผล

3. มีบุคลิกภาพที่เป็นกันเองกับเด็ก ให้ความสนใจพูดคุยใกล้ชิดเด็ก ด้วยความรัก ดูแลเอาใจใส่เด็ก

4. มีความอดทนต่อพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่มีระเบียบวินัยของเด็ก อดทนในการฝึกเด็กให้เปลี่ยนพฤติกรรม

5. มีความขยันในการสอนซ่อมเสริมและการตรวจแบบฝึกหัดให้เด็ก ผ่านการอบรมในหลักการสอน การทำกิจกรรม การจัดเกมกิจกรรมสัมพันธ์ และสามารถสอนหนังสือได้สนุกสนาน

6. เป็นที่ปรึกษา เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กเร่ร่อน ให้ความเป็นธรรมชาติแก่เด็ก

7. มีจิตสำนึกที่จะสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ท่ามกลางความเสี่ยงสละทั้งร่างกายและจิตใจ

8. เชื่อในความสามารถของเด็กเร่ร่อนที่จะเปลี่ยนไป

9. มีความรักเด็กเป็นพื้นฐาน รู้หลักจิตวิทยา รู้จักการทำงานเป็นทีม

3. เนื้อหาสาระ

เนื้อหาสาระ สำหรับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน ควรเน้นความเป็นธรรมชาติเหมาะสมกับปัญหาของเด็กเร่ร่อนและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้กับเด็กเร่ร่อนดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 66)

1. การรู้จักคุณค่าของตนเอง
2. วิธีการดูแลสุขภาพร่างกายและวิธีการดำรงอยู่ในสังคม
3. หลักการเขียนและอ่านหนังสือไทย
4. การส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
5. โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคติดต่อทางผิวหนัง โรคเอดส์ และการป้องกันตนเอง
6. เพศศึกษาและสถาบันครอบครัว
7. กฎหมายและสิทธิของเด็ก
8. การสร้างวินัยในตนเอง และการปลูกฝังจิตสำนึกที่ช่วยเหลือและพัฒนาสังคม
9. ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดและอันตรายต่าง ๆ
10. คณิตศาสตร์เกี่ยวกับการบวกลบคูณหาร
11. วิทยาศาสตร์น่ารู้สำหรับเด็ก
12. ขนบธรรมเนียมประเพณี

4. กิจกรรมการเรียนรู้

ลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เด็กเร่ร่อน ควรจัดกิจกรรมในลักษณะดังนี้คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542: 91)

4.1 การจัดกิจกรรมที่สั้น ง่าย และจบลงด้วยความสำเร็จที่ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป ได้แก่ เกม กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ กิจกรรมบันเทิง นันทนาการ เป็นต้น

4.2 จัดประสบการณ์และทักษะชีวิตให้ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตัวเด็ก ได้แก่ กิจกรรมฝึกอาชีพ กิจกรรมกีฬา ดนตรี กิจกรรมการพัฒนานุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจ เด็ก กิจกรรมเสริมความรู้เรื่องสาธารณสุข กิจกรรมกระตุ้นให้เด็กแสวงหาแนวทางชีวิตของตนเองให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ กิจกรรมเยี่ยมบ้านเด็ก เป็นต้น

4.3 สร้างบรรยากาศและความหลากหลายของวัฒนธรรม การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันทั้ง 3 วัฒนธรรมคือวัฒนธรรมเด็กเร่ร่อน วัฒนธรรมโรงเรียน และวัฒนธรรมครอบครัว

4.4 จัดให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการการศึกษานอกสถานที่ จัดแข่งขันประกวดการฝีมือ เรียงความ กิจกรรมที่เน้นการแสดงออกและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กิจกรรมทางศาสนา อบรมศีลธรรมจรรยา

4.5 กิจกรรมในลักษณะอภิปรายกลุ่ม มีการสรุปเนื้อหาบทพทวนซ้ำเพื่อความเข้าใจ

5. สภาพแวดล้อมในการจัดการศึกษา

การจัดสภาพแวดล้อมในการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน ควรเน้นการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหา และค้นพบคำตอบด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการค้นพบความจริงใด ๆ จากประสบการณ์ตนเองนั้น ผู้เรียนมักจะจดจำได้ดี มีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้มีความเป็นอิสระ มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกอิสระที่จะแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์อันจะนำไปสู่การคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสภาพแวดล้อมนั้นควรจะเป็นประชาธิปไตย ไม่สร้างความกดดัน ไม่ผูกขาดความคิด และในขณะเดียวกันก็พร้อมจะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เต็มใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง สนทนาและอภิปรายอย่างสร้างสรรค์มากกว่าการโต้เถียงกัน ครูต้องเปิดโอกาสให้นักเรียน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อช่วยส่งเสริมการทำงานให้สำเร็จ ผู้เรียนจะต้องซักถามและอภิปรายถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ อภิปรายซึ่งกันและกัน ให้เข้าใจวิธีการทำงานที่ได้รับมอบหมาย ช่วยเหลือสนับสนุนให้กำลังใจแก่กัน โดยการสนับสนุนของครู และพัฒนาความรู้สึกด้านการตกลงใจร่วมกันของกลุ่ม โดยครูจะต้องทำหน้าที่ในการสนับสนุน กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดบรรยากาศดังกล่าว และกลายเป็นผู้ที่เรียนรู้ร่วมกับผู้เรียนด้วย

6. ปัญหาในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

ในส่วนของปัญหาในการศึกษาที่เกิดกับเด็กเร่ร่อนเอง พบว่ามีปัญหาดังนี้คือ

1. ในระยะที่ผ่านมา นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชนและครอบครัว ยังขาดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน แม้จะมีแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะก็ตาม แต่ในด้านการปฏิบัติ ยังมีลักษณะแยกส่วนกันทำ จึงยังเป็นการยากที่จะเห็นการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัวเป็นองค์รวม และครบมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติทางด้านจิตใจ สังคมและจริยธรรม ปัญหาเกิดจากการขาดองค์กรสำหรับทำหน้าที่ประสานความร่วมมือเพื่อผลักดันให้เกิดการปฏิบัติและการสร้างกระแสให้สังคม

เห็นความสำคัญ และเกิดบรรยากาศการทำงานที่ต้องร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ อย่างจริงจัง และต่อเนื่องในระยะยาว

2. การจัดการศึกษาเพื่อเด็กเร่ร่อน มีความซ้ำซ้อนในบางกลุ่มเป้าหมาย และบางพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องมาจากการขาดข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการให้บริการทางการศึกษาแก่เด็กเร่ร่อนของแต่ละหน่วยงาน เพราะข้อมูลของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ยังไม่ครบถ้วน ชัดเจนเพียงพอ ทันสมัย เป็นระบบ ข้อมูลไม่ตรงกัน การรวบรวมและจัดเก็บมีความแตกต่างกัน จึงไม่สามารถนำข้อมูลสถิติที่มีอยู่ไปใช้อย่างกว้างขวาง

3. ขาดแคลนงบประมาณ บุคลากรและทรัพยากรในการดำเนินงานให้สามารถบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สัดส่วนบุคลากรที่มีอยู่ไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนเด็ก และบุคลากรบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจ ยังไม่ได้รับการพัฒนาและฝึกอบรมให้มีทักษะ ความชำนาญ ขาดการเสริมสร้างทัศนคติและปรับปรุงวิธีการทำงานให้สอดคล้องสนองความต้องการและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อเด็ก

4. ขาดหลักสูตรและวิธีการสอนเพื่อพัฒนาผู้ด้อยโอกาส ที่ผ่านมาหลักสูตรและวิธีการสอนยังยึดแบบวิธีการเก่า ๆ ไม่สามารถสนองตอบความต้องการและความสนใจ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ด้อยโอกาสแต่ละกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังไม่เน้นให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาที่ยึดตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ยังขาดความพร้อมในเรื่องสื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาตลอดทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอนในภาคปฏิบัติไม่เพียงพอ

5. ขาดการประสานงานร่วมมือกับสถาบันการศึกษาชั้นสูง เพื่อร่วมกันพัฒนาคุณภาพการดำเนินงาน และการแสวงหาแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงาน โดยการศึกษาวิเคราะห์ วิจัย คิดค้นรูปแบบและวิธีการในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาส ส่งผลให้ทุกหน่วยงานโดยเฉพาะหน่วยงานในภาครัฐขาดองค์ความรู้ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาก้าวหน้าทางวิชาการ

ปัญหาในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อน

ปัญหาด้านการเรียนการสอนของเด็กเร่ร่อน พบว่ามีปัญหาดังนี้คือ (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. 2535: 47)

1. ปัญหาในขณะทำงานของครูข้างถนน ครูอาสาสอนคือ สวัสดิภาพ และความปลอดภัย ทั้งของครูและเด็กที่เสี่ยงต่อการควบคุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

2. ครูที่สอนเด็กเร่ร่อนบางครั้งเกิดข้อขัดแย้งในพฤติกรรมของเด็ก ความร่วมมือระหว่างบ้าน เด็ก ครู โรงเรียน และชุมชน

3. เด็กเหล่านี้ไม่มีหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทะเบียนเกิด หรือทะเบียนบ้าน ในบางส่วนไม่สามารถเข้าเรียนการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนนอกระบบโรงเรียนได้

4. การส่งเด็กกลับคืนสู่โรงพยาบาล พบว่าเด็กไม่อยากไปโรงเรียน สภาพแวดล้อมในโรงเรียน การเรียนการสอน มีกฎระเบียบมาก เด็กปรับตัวไม่ค่อยได้

5. การจัดการศึกษาส่วนใหญ่มีรูปแบบที่ตายตัว ไม่เหมาะสมกับธรรมชาติของเด็กเหล่านี้

6. การดำเนินงานในด้านการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่แต่ละองค์กรจัดอยู่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการส่งเด็กไปโรงเรียน ยังขาดการประสานงานกับทางต้นสังกัดอย่างจริงจัง หากได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่ายมากขึ้น จะทำให้เด็กเร่ร่อนมีโอกาสเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนเหมือนเด็กอื่น ๆ มากขึ้น

จากปัญหาการจัดการศึกษานอกระบบสำหรับเด็กเร่ร่อน ดังกล่าวจึงน่าจะมีวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ โดยให้มีลักษณะยืดหยุ่นตรงกับความต้องการของผู้เรียน และเน้นด้านการทำประสบการณ์มาใช้ในการเรียน เพื่อให้เด็กเร่ร่อนสามารถนำความรู้และประสบการณ์เดิมมาใช้ร่วมกับเนื้อหาวิชาเรียนเพื่อที่จะสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม โดยใช้แนวคิดหลักการจัด และองค์ประกอบดังต่อไปนี้

4. ศิลปศึกษาในระดับปฐมวัย

ความหมายของศิลปศึกษา

ศิลปศึกษา (art education) เป็นสาขาวิชาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและให้ความคิดเห็นและให้ความหมายของศิลปศึกษาไว้ดังนี้

นิรมล สวัสดิบุตร (2525: 44) กล่าวว่า ศิลปศึกษามีการศึกษาเรื่องของศิลปะหรือการศึกษาเรื่องของการสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงาม โดยใช้ประสบการณ์ การรับรู้ เหตุผล อารมณ์ และความคิดริเริ่มเป็นเครื่องมือในการสร้าง

ชะลอ พงษ์สามารถ (2526: 35) ได้ให้ความหมายว่า ศิลปศึกษาคือการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ประสบการณ์ จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ แสดงออกเป็นผลงานด้านต่าง ๆ เช่น การเขียนภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ การประดิษฐ์วัสดุต่าง ๆ การแสดงออกนี้ควรต้องคอยให้โอกาสเด็กได้แสดงออกอย่างอิสระเสรี และอยู่ในขอบเขตครูผู้สอนจะต้องวางโครงการสอนเป็นระยะยาว โดยวางแผนการเรียนการสอน จัดเนื้อหา วัสดุ วิธีการอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะตามวัยของเด็ก

เลิศ อานันทนะ (2526: 64) กล่าวว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีกิจกรรมอยู่มากมายที่สามารถตอบสนองการแสดงออกของเยาวชนได้กว้างขวาง เพื่อส่งเสริมให้มีสุนทรียภาพและพุทธิปัญญา มีจินตนิมิตอันเพียร รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สามารถดัดแปลงแก้ไขสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม สะอาด เรียบร้อย มีระเบียบแบบแผนและดำรงชีวิตเป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข

แนวทางศิลปศึกษาในปัจจุบันจึงควรเน้นหนักไปในทางส่งเสริมให้มีการแสดงออกตามความถนัดตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529:74) ได้กล่าวถึง ความหมายของศิลปศึกษาว่า เป็นการศึกษาศิลปะเด็ก โดยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศิลปะนิสัยผู้เรียน ให้มีความรู้ ทักษะ และความคิดที่ดีต่อศิลปะ

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531:38) ได้กล่าวว่า ศิลปศึกษาทางด้านการศึกษาศิลปะถูกจัดไว้ในหลักสูตร เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่เด็กโดยมิได้มุ่งหวังให้เด็กเป็นศิลปิน แต่มุ่งหวังให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก และมีพัฒนาการทางสุนทรียภาพ (พัฒนาการทางอารมณ์) เพื่อการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539:71) ได้กล่าวว่า ศิลปะเด็ก คือ ศิลปะที่เด็กแสดงออกตามสภาพความสนใจ การรับรู้ และความพร้อมของแต่ละคน โดยที่การแสดงออกนั้นจะแสดงออกด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งผ่านวัสดุที่เหมาะสมและปรากฏเป็นผลงานศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยประสาทตา หรือที่เรียกว่าทัศนศิลป์ เมื่อศิลปะเด็กเกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ศิลปะเด็กจะมีความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอนและจิตวิทยาการเรียนการสอนไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งในหลักสูตรการศึกษาจะเรียกศิลปะเด็กว่า ศิลปศึกษา

ดังนั้นจากที่กล่าวมาจึงพอสรุปได้ว่า ศิลปศึกษา หมายถึง สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปะแก่เด็ก ที่ส่งเสริมให้เด็กใช้ประสบการณ์แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ ออกมาเป็นผลงานศิลปะประเภทต่าง ๆ เช่น การเขียนภาพ ระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การประดิษฐ์เศษวัสดุ โดยครูเป็นผู้จัดประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพื่อให้เด็กมีความสมบูรณ์ในทุกด้านและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย

สำหรับกิจกรรมศิลปศึกษาที่จัดในชั้นเรียนปฐมวัยตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาเอกชน ใช้คำว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ ในความหมายว่ากิจกรรมศิลปศึกษาซึ่งนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาปฐมวัยได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คือ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537:55) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปะต่าง ๆ ได้แก่ การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การพับ ตัด ฉีก ปะ และประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการความคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้แสดงออกตามความรู้สึกลึกและความสามารถของตัวเอง

ราศี ทองสวัสดิ์ และ ลอช ชูติกร (2529:28) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) หมายถึง กิจกรรมทางการวาดภาพด้วยสีเทียน การปั้นดินน้ำมัน การเล่นสี ฉีก ปะ กระดาษ วัสดุ ฯลฯ ที่สามารถพัฒนาทักษะการใช้มือกล้ามเนื้อมือและความคิดสร้างสรรค์อย่างดี

จันทวรรณ เทวรักษ์ (2526:94) กล่าวว่า กิจกรรมสร้างสรรค์หรือกิจกรรมศิลปะศึกษาหมายถึง กิจกรรมที่เด็ก 3-5 ขวบ ได้แสดงความสามารถทางด้านความคิดสร้างสรรค์ให้ปรากฏออกมาในงานศิลปะด้านต่าง ๆ

วรภรณ์ รักวิชัย (2527:56) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) นั้นหมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถในด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อและสายตาให้สัมพันธ์กันเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการเขียน

สมาคมศิลปะศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดเป้าหมายหลักการสอนศิลปะศึกษาแก่เด็กเล็กไว้ว่า

1. เด็กควรมีโอกาสใช้สายตาในการสังเกตและมองเห็นคุณค่าของงานศิลปะ
2. เด็กได้ผลิตผลงานทางศิลปะ
3. เด็กได้ศึกษาผลงานศิลปะ
4. เด็กได้ประเมินผลงานศิลปะอย่างมีวิจารณ์ญาณ (หรรษา นิธิเชียร. 2535:74)

นอกจากนั้น พระพงษ์ กุลพิศาล (2533:65) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กเล็กว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมประสบการณ์ทางความรู้สึกสัมผัส มากกว่าประสบการณ์ที่ใช้เหตุผล เป็นกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้เด็กเกิดจินตนาการ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นนักคิดนักสร้างสรรค์ในโอกาสต่อไป

ไซท์มาเชอร์ (Schirmacher .1993. *Art and creative development for young children 2nd ed.* p.87) ได้สรุปเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กเล็กที่ควรจะเป็น ดังนี้คือ

1. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่ด้วยสื่อที่หลากหลาย
2. มีความสมดุลกันระหว่างกระบวนการทำงานศิลปะกับผลงานศิลปะ
3. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์
4. เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมให้เด็กได้ค้นคว้าเพื่อหาประสบการณ์
5. ให้เด็กได้ทำงานลักษณะที่มีเงื่อนไข เพื่อจะได้เข้าใจความต่อเนื่อง
6. การสอนมีลักษณะที่เป็นการจูงใจอย่างแท้จริง
7. เป็นการทำงานที่มีความสำคัญร่วมกัน
8. มีความเหมาะสมกับพัฒนาการ
9. สื่อทางศิลปะได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์สำหรับเด็กทุกคน

ดังนั้นจากที่กล่าวในข้างต้นจึงสรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะศึกษาสำหรับชั้นเรียนอนุบาลเป็นการจัดประสบการณ์ในรูปแบบของกิจกรรมศิลปะให้กับเด็กเพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์จินตนาการ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวและการแสดงออกตามความรู้สึกและความสามารถของตัวเอง นอกจากนั้นยังช่วยส่งเสริมทัศนคติและลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงานร่วมกับเพื่อน และพัฒนาทักษะกล้านเนื้อให้สมบูรณ์ โดยมีครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและเตรียมสื่อที่หลากหลายทั้งสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ พร้อมให้คำแนะนำ กระตุ้น ให้เกิดความกล้าแสดงออก ความมั่นใจในตนเอง และการรับรู้คุณค่าความสวยงามตามศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะศึกษา

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531:72) กล่าวถึง กระบวนการเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบันมีอยู่ 3 แนวคิด ซึ่งผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ คือ

1. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของความชำนาญและผลสำเร็จของงาน กระบวนการจะเป็นการฝึกฝนฝีมือเด็ก
2. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของการเจริญเติบโต พัฒนาการทางการเรียนรู้ กระบวนการที่จะเน้นที่พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจของเด็ก
3. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของการรับรู้ทางความซาบซึ้งความงาม กระบวนการเรียนการสอนสร้างสมเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพอย่างต่อเนื่องให้แก่เด็ก

แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง เน้นบทบาทความสำคัญของครู เนื้อหาการสอนให้เด็กวาดภาพเพื่อการเป็นช่างเขียนในอนาคต การสอนเป็นการเน้นให้รู้จักสังเกตรูปทรงต่างๆ ที่อยู่ใกล้ตัวก่อน โดยไม่คำนึงถึงว่ารูปทรงนั้นจะทำลายความสนใจตามวุฒิภาวะหรือไม่ ซึ่งอาจเหมาะกับเด็กบางคนเท่านั้นและควรเป็นเด็กโตที่มีอายุอย่างน้อยในราว 10-12 ปี โดยให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเป็นช่าง (craftsmanship) และเน้นที่ความสำคัญของผลงานเป็นหลัก

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ตามวัยและวุฒิภาวะของเด็ก (ร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ) ไม่ได้เน้นทักษะและผลสำเร็จของงาน แต่เน้นถึงสิ่งที่เด็กจะได้รับระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์กล่าวคือ กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อหรือเครื่องมือ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันระบบการพัฒนาของเราจะเป็นไปตามแนวคิดนี้เป็นส่วนใหญ่

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวคิดที่ยึดศิลปะเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่วงการศิลปะในบ้านเราไม่ค่อยคุ้นเคยนัก แนวคิดนี้เห็นว่าศิลปะเป็นวิชาสามัญ วิชาหนึ่งเหมือนกับคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ฯลฯ (ต่างจากแนวคิดที่ 2 ที่เห็นว่าศิลปะศึกษาเป็นวิชาการเพื่อเสริมวิชาสามัญ) มีองค์ความรู้ (body of knowledge) เป็นของตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์

กระบวนการเรียนการสอนจึงมุ่งจัดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะโดยตรง เป็นการศึกษาหาความรู้จากศิลปะ (education through art) ทั้งเชิงคุณค่าและปริมาณไม่ได้มองเห็นว่ากิจกรรมเป็นเครื่องมือของสิ่งใด แต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาการรับรู้คุณค่าของศิลปะโดยตรงและไม่ได้เน้นให้เด็กเป็นช่างหรือศิลปิน อย่างแนวคิดแรก (ที่หนึ่ง) ความรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ความรู้ทางทฤษฎีศิลปะ ประวัติศาสตร์ สุนทรียะศึกษาและการปฏิบัติงานศิลปะ กล่าวได้ว่า เป็นแนวคิดที่จัดให้เนื้อหาทางศิลปะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยเนื้อหาทั้ง 4 ส่วน ไม่ได้แยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง พัฒนาการด้านอื่น ๆ เป็นเพียงผลที่ได้จากกระบวนการเรียนการสอนเท่านั้น

การสอนกิจกรรมต่าง ๆ ทางศิลปะในทุกระดับชั้นย่อมอาศัยหลักเกณฑ์ ในการจำแนกพฤติกรรม การเรียนรู้ทางศิลปะทั้ง 3 ด้าน แลนซิง (Lansing, 1976: 53) ตามแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ของบลูม (Bloom, 1964: 79) ดังนี้

1. พุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นความรู้เกี่ยวกับศิลปะ แบ่งเป็น 5 ด้านคือ

1.1 ความรู้เกี่ยวกับชีวิต หรือความรู้สึกรู้จักคิด (knowledge of life) โดยเฉพาะความรู้ด้าน ประสบการณ์สุนทรีย์ ซึ่งหากผู้เรียนขาดความรู้หรือจินตนาการทางด้านนี้จะเป็นผลให้ผู้เรียนสามารถพูด ทำ และพิจารณา เลือกรสเกี่ยวกับศิลปะได้เพียงเล็กน้อย

1.2 ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะ (knowledge of composition) เป็นพื้นฐานที่สำคัญทางศิลปะ เกี่ยวกับการจัดหรือการประกอบกันขององค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เพื่อให้ได้องค์ประกอบที่เหมาะสม และเป็นผลให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานศิลปะได้อย่างมีระบบ

1.3 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำ (knowledge of procedures) เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับศิลปินหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้สามารถทำงานศิลปะหรือพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

1.4 ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์ (knowledge of art history) เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำงานศิลปะ และเข้าถึงงานศิลปะ อันเป็นผลให้ผู้เรียนเกิดความคิด และสามารถทำงานศิลปะหรือพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับศิลปะได้อย่างผู้เชี่ยวชาญ

1.5 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ คุณค่าของศิลปะและธรรมชาติของประสบการณ์สุนทรีย์ (knowledge of the nature of art, the value of art and the nature of aesthetic experience) เป็นความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพิจารณาตัดสินสัญลักษณ์ทางการมองเห็นที่ปรากฏในงานศิลปะ ความรู้เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดลักษณะของรสนิยม

2. จิตพิสัย (affective domain) เป็นทัศนคติที่นำไปสู่การสร้างงานศิลปะและเข้าถึงงานศิลปะ แบ่งเป็น 4 ด้านคือ

2.1 ความสนใจในประสบการณ์สุนทรีย์ (interest in the aesthetic dimension of experience) เป็นความสนใจส่วนบุคคลในการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะความหมาย และความสัมพันธ์ของ

ประสบการณ์ หากผู้เรียนขาดความสนใจประสบการณ์สุนทรีย์จะไม่สามารถเข้าใจสัญลักษณ์ทางการมองเห็น และไม่สามารถเข้าถึงงานศิลปะได้

2.2 ความมั่นใจในการทำงานศิลปะและประเมินผลงานศิลปะ (confidence in one's ability to make and evaluate work of art) เป็นการที่ผู้เรียนมีความมั่นใจในการทำงานเพื่อความพึงพอใจในการสร้างงานศิลปะต่อไป

2.3 ความเป็นผู้มีใจกว้างต่อการยอมรับความแตกต่างของรูปทรง หรือลักษณะแบบอย่างในศิลปะ (open-mindedness toward the different form or styles that art might take) เป็นการยอมรับและรับรู้ลักษณะแบบอย่าง รูปทรง รูปทรงหรือกลวิธีที่ประกอบอยู่ในงานศิลปะนั้นๆ ความขยันเอาใจใส่และความตั้งใจจนกระทั่งงานที่ทำสำเร็จเป็นความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะในด้านการจัดวัสดุศิลปะซึ่งเป็นผลให้การเสนอความหมายของประสบการณ์สุนทรีย์มีความเหมาะสม

3. ทักษะพิสัย (psychomotor domain) เป็นทักษะในงานศิลปะ ตลอดจนความสามารถในการเลือกใช้เครื่องมือ และวัสดุในการทำงานศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการสอนประวัติศาสตร์ศิลป์และสุนทรียศาสตร์สำหรับปฐมวัยนี้ แลงซิง (เลวเนียร์ บุญยะฤทธิ. 2539:103) ได้ให้แนวการสอนที่น่าสนใจว่าการสอนประวัติศาสตร์ในระดับนี้ คือ แบบอย่างหรือยุคสมัยของงานศิลปะไม่เป็นสิ่งสำคัญ แต่ควรเลือกงานศิลปะที่มีความหลากหลาย ให้เด็กได้ดูโดยการพูดคุยและแบบเล่าเกี่ยวกับงานศิลปะนั้นๆ ว่าทำจากวัสดุอะไรเช่นเปลือกไข่ ไม้ สีนํ้ามันและอื่น ๆ และควรมีการกล่าวถึงศิลปินที่ทำงานศิลปะนี้ประกอบด้วยรายการภาพบ้างเด็กจะหันมาสนใจและเข้าใจว่างานศิลปะทั้งหลายนั้นมีความแตกต่างกัน ส่วนการสอนสุนทรียศาสตร์สำหรับเด็กเล็กเป็นการให้เด็กได้มีโอกาสพูดคุยโต้ตอบถึงสิ่งที่เด็กได้มองเห็นและคิดแต่ที่สำคัญคือ ครูจะต้องเป็นผู้เสนอแนวทางความคิดในสิ่งที่เด็กมองข้ามไป (เลวเนียร์ บุญยะฤทธิ. 2539:115)

จากการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ทางศิลปะทั้ง 3 ด้านของแลงซิง (Lansing, 1976:86) ผสมเข้ากับแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ของบลูม (Bloom, 1964:115) ที่กล่าวมาในข้างต้นเป็นแนวทางในการสอนศิลปะในเด็กก่อนวัยเรียนและระดับปฐมวัย เพียงแต่เราจะมีวิธีสอนอย่างไรให้เด็กเล็กเข้าใจและบรรลุตามเป้าหมายได้ด้วยดี (ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล. 2533:101) และทำให้การเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับอนุบาลเกิดคุณค่าแก่เด็ก

ทฤษฎีศิลปศึกษาสำหรับปฐมวัย

กิจกรรมศิลปศึกษาเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชั้นเรียนระดับปฐมวัย เพราะช่วยส่งเสริมพัฒนาการในทุกด้าน การศึกษาทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติทางด้านศิลปะจะช่วยให้ครูจัดประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการวิจัยเพื่อศึกษาและวิเคราะห์การทำกิจกรรมศิลปะของเด็กปฐมวัยผู้วิจัยขอนำเสนอทฤษฎีสำคัญ ๆ ที่สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

ทฤษฎีสติปัญญา (Cognitive theory)

ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานของความคิดว่า เด็กวาดภาพจากสิ่งที่เขารู้ ไม่ใช่วาดภาพจากสิ่งที่เขาเห็น ฟลอเรนซ์ กูดินาฟ (Florence Goodenough) คือ บุคคลสำคัญทางทฤษฎีศิลปะที่ศึกษาการวาดภาพของเด็ก จากงานศิลปะของเด็กกูดินาฟได้พบว่า เด็กจะเขียนภาพตามที่เขามีความรู้ในสิ่งนั้นจึงวาดตามที่รู้ เป็นกิจกรรมที่ใช้ตาและมือประสานสัมพันธ์กันตัวอย่างภาพที่แสดงว่า เด็กวาดจากสิ่งที่เขารู้มากกว่าสิ่งที่เขาเห็นได้ คือ เด็กวาดภาพแม่ที่กำลังตั้งครรภ์โดยการวาดภาพเด็กทารกอยู่ในท้องแม่เด็ก ที่วาดภาพขาคนที่เห็นชัดเจนภายในกระโปรงเพราะเด็กรู้ว่าแม่มีขาอยู่ หรือเด็กวาดโต๊ะมีขาสี่ขา ทั้ง ๆ ที่เด็กไม่อาจมองเห็นขาโต๊ะทั้งหมด ในมุมมองนั้น เพราะเด็กรู้ว่าโต๊ะมีขาสี่ขา

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychological analytic theory)

พื้นฐานความคิดของทฤษฎีนี้คือ ผลงานศิลปะของเด็กสะท้อนให้เห็นอารมณ์ของเด็กมากกว่าความรู้ สติปัญญา หรือพัฒนาการโดยทั่วไป ผู้มีอิทธิพลต่อแนวความคิดนี้คือ เมอร์ฟี (Murphy) และรีด (Katherine Read) ทั้งสองได้เขียนบทความและหนังสือเป็นจำนวนมากกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายก็คือ การใช้วัสดุประเภทที่มีการเคลื่อนไหว เช่น การระบายสีด้วยนิ้วมือ (fingerprints) และการปั้นดินเหนียว (clay) สื่อทั้งสองชนิดจะช่วยให้เด็กระบายความรู้สึก และประสบการณ์ทางด้านอารมณ์หลาย ๆ อย่าง ออกมาในขณะที่ระบายสีและปั้นดิน

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะอธิบายงานศิลปะของเด็กโดยเน้นจิตใต้สำนึก เด็กวาดภาพสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความรู้สึกและภาพภายในความคิดของเด็กมากกว่าความพยายามที่จะแสดงความเป็นจริงของสิ่งภายนอกตัว การทำงานศิลปะเป็นวิธีที่เด็กจะได้ระบายอารมณ์ความกดดัน ความต้องการของจิตใต้สำนึก หรือความต้องการสร้างสิ่งที่ตัวเองปรารถนา ครูมีบทบาทในการช่วยให้เด็กบำบัดทางด้านอารมณ์พอ ๆ กับความต้องการในการฝึกหัดทักษะงานศิลปะ ตัวอย่างการวิเคราะห์งานศิลปะตามแนวทฤษฎีนี้ เช่น เด็กที่วาดภาพน้องเป็นรูปใหญ่และวาดภาพสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ตัวเล็ก แสดงว่าเด็กคนนี้มีความรู้สึกต่อน้องว่าเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจของทุกคนในบ้าน อย่างไรก็ตาม นักวิจัยได้กล่าวเตือนครูที่ใช้ผลงานศิลปะของเด็กในการแปลผลพฤติกรรมของเด็กว่า ประสบการณ์ทางศิลปะเป็นประสบการณ์ที่มีค่าการแปลผลงานของเด็กเพื่ออธิบายบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมทางสังคมนั้น ไม่ควรกระทำโดยผู้ที่ไม่มีความรู้ หรือมีความเชี่ยวชาญพิเศษจริง ๆ

ทฤษฎีสติปัญญา – พัฒนาการ (Cognitive developmental theory)

เลวาลักเกอร์ อดิตย (2542: 73) ผลงานทดลองของเพียเจท์ เกี่ยวกับการเจริญเติบโตและ พัฒนาการเด็กเป็นทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายว่าทำไมเด็กจึงวาดภาพ เด็กวาดภาพอะไรและวาดภาพอย่างไร เพียเจท์ (Piaget) เชื่อมโยงผลงานศิลปะของเด็กกับความสามารถในการเข้าใจความถาวรของวัตถุเขาเชื่อว่า นอกเสียจากเด็กจะเข้าใจความคงที่ของวัตถุ เด็กจะไม่มีจิตตนการที่จะระลึกอดีตหรือคาดการณ์อนาคตในเรื่องการหายไปของวัตถุจริง การแสดงออกเช่นนี้เป็วิธีที่ได้รวบรวมประสบการณ์ เพื่อทำ

ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมเด็กต้องการประสบการณ์รูปธรรมหรือสัญลักษณ์ทางภาษาพูด จินตนาการจะสร้างสัญลักษณ์รูปธรรมและภาษาสร้างสัญลักษณ์ทางวาจา

เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ (2542: 79) ได้กำหนดขั้นตอน 3 ขั้นในการที่เด็กจะเข้าใจมิติของรูปภาพ

1. ขาดความสามารถในการสังเคราะห์ (Synthetic incapacity) คือ จินตนาการของเด็กจะยังไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงส่วนย่อย หรือเป็นการตัดต่อ
2. ความจริงทางด้านสติปัญญา (Intellectual Realism) เด็กวาดจากสิ่งที่เขาไม่รู้ไม่ใช่วาดจากสิ่งที่เขาเห็น
3. ความจริงทางด้านการรับรู้ภาพ (Visual Realism) เกิดขึ้นเมื่ออายุประมาณ 9 ปีเป็นการแสดงให้เห็นว่า เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของวัตถุกับพื้นที่

ทฤษฎีเกสตัลท์ (Gestalt theory)

ทฤษฎีเกสตัลท์เน้นความสำคัญของการรับรู้โดยภาพรวม ตาไม่ใช่กล้องถ่ายรูปที่จะถ่ายสิ่งที่เห็น สมมติว่าไม่ใช่ภาพที่จับบนที่กรายละเอียดของความจริงภายนอก ศิลปะคือวิธีที่เด็กสร้างภาพพจน์ที่สอดคล้องกับโครงสร้างโดยที่เด็กได้รับ เด็กไม่คิดถึงรายละเอียด แต่จะพยายามจัดหมวดหมู่องค์ประกอบและสร้างแบบแผนภาพรวมของสิ่งที่มองเห็น

ทฤษฎีการรับรู้ (Theory of perception)

ทฤษฎีการรับรู้เป็นแนวคิดของอาร์นแฮม (เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ 2542: 102) ได้เสนอแนะว่าเด็กจะไม่วาดภาพสิ่งที่เด็กเห็น แต่จะวาดในสิ่งที่เด็กรับรู้ อาร์นแฮมได้รวมทฤษฎีศิลปะของเด็กหลายทฤษฎีเข้าด้วยกัน โดยยึดทฤษฎีของเพียเจต์เป็นหลักผสมกับทฤษฎีเกสตัลท์และทฤษฎีของเขาเอง จากการศึกษาพัฒนาการของความซับซ้อนของรูปทรงทางด้านศิลปะ เขาเชื่อว่าพัฒนาการของเด็กจะเป็นไปในลักษณะคู่ขนานกันระหว่างความซับซ้อนของรูปทรงและความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจความซับซ้อนของงานศิลปะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับทักษะการจำแนกเรื่องเวลาและมิติ (time and space)

อาร์นแฮมกล่าวว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่พยายามที่จะแสดงโครงสร้างของวัตถุในลักษณะสี่เหลี่ยม วัตถุนั้น ไม่ใช่ลักษณะภาพจากกล้องถ่ายรูป การเจริญงอกงามจะมีกฎของตัวเอง คือจากรูปแบบง่าย ๆ ไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการรับรู้ของเด็กแต่ละคน

ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental theory)

ทฤษฎีการสอนศิลปะศึกษาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ ทฤษฎีพัฒนาการซึ่งจะจำกัดทั้งการสอนโดยตรงและบทบาทครูผู้นำทฤษฎีนี้ก็คือ วิคเตอร์ โลเวนฟีลด์ (เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ 2542: 89) เขาได้แบ่งขั้นตอนการเจริญงอกงามทางศิลปะของเด็กออกเป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน (The scribbling stage) อายุ 2 – 4 ปี ผลงานของเด็กเป็นการแสดงออกของแต่ละคน

2.ขั้นก่อนเป็นแบบแผน (The preschematic stage) อายุ 4 – 7 ปี เด็กแสดงให้เห็นความพยายามโดยการใช้สัญลักษณ์

3.ขั้นแบบแผน (The schematic stage) อายุ 7 – 9 ปี แสดงให้เห็นจากมโนทัศน์ที่เป็นรูปร่าง

4.ขั้นหมู่พวก (The gang age) อายุ 9-12 ปี เป็นขั้นเริ่มแสดงความเป็นจริง

5.ขั้นเหตุผล (Pseudo – naturalistic stage) อายุ 12 – 14 หรือขั้นความจริงเทียม

6.ขั้นการตัดสินใจ (Adolescent art) The period of decision (14-17 ปี)

พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย

ศิลปะแสดงถึงพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมเป็นสื่อในการเรียนรู้ ในบางระยะเด็กใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกและสื่อความหมายโดยใช้ภาพ (Graphic communication) ผู้ใกล้ชิดกับเด็กควรรู้ลำดับขั้นพัฒนาการของเด็กทุกระยะช่วงอายุ เพื่อจะได้เข้าใจการแสดงออกของเด็กสามารถแนะนำส่งเสริมเด็กได้อย่างเหมาะสม (ศิริลักษณ์ ศรีกรม, 2531:69) พัฒนาการทางศิลปะสำหรับเด็กนั้นได้มีนักการศึกษาได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจ เป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กด้วยศิลปะให้สอดคล้องกับพัฒนาการมีดังนี้

โพรแมน (Broman, 1982. *The early year in childhood education* . p.55) ได้เสนอแนะทักษะทางศิลปะที่เด็กเล็กมีก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งดังนี้ คือ

- 1.เด็กสามารถบอกสีพื้นฐานแปดสี ดังนี้ แดง น้ำเงิน เหลือง ส้ม เขียว ม่วง น้ำตาล และดำ
- 2.เด็กสามารถแยกสิ่งของตามลักษณะของสี
- 3.เด็กสามารถใช้กรรไกรตัดกระดาษได้
- 4.เด็กสามารถลอกแบบสีเหลี่ยม วงกลม รูปไข่ สีเหลี่ยมผืนผ้าและเส้นได้
- 5.เด็กสามารถ ลูบ ทูบ กลิ้ง บีบ บั่น ดินเหนียวได้
- 6.เด็กสามารถเย็บด้วยเข็มพลาสติกได้
- 7.เด็กสามารถถักไหมพรมได้
- 8.เด็กสามารถระบายสีบนขาหยั่ง โดยไม่ให้สีหยดหรือหกได้
- 9.เด็กสามารถทำภาพปะติด (Collages) จากวัสดุต่าง ๆ ได้
- 10.เด็กสามารถวาดภาพใช้สีเทียนหลายสีได้
- 11.เด็กสามารถความสนใจในงานฝีมือ
- 12.เด็กสามารถความสนใจและถามคำถามเกี่ยวกับการระบายสี การพิมพ์ การปั้นและการถัก

ทอ

จากการศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก เด็กทุกคนมีการแสดงออกทางศิลปะพัฒนาไปตามลำดับขั้น โลเวนเฟลด์ (เสาวลักษณ์ อนุติยศ 2542:83) ได้แบ่งขั้นตอนพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

ออกเป็น 6 ขั้น และกล่าวถึง พัฒนาการทางศิลปะในช่วงอายุของเด็กระดับปฐมวัย ซึ่งอยู่ในขั้น พัฒนาการขั้นขีดเขียน “The scribbling stage” และขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพมีความหมาย “The preschematic stage” ดังนี้คือ

1. ขั้นขีดเขียน “The scribbling stage” อายุประมาณ 2-4 ปี ในขั้นนี้เด็กจะสนุกกับการเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อและเป็นการเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา การขีดเขียนของเด็กจะเป็นไปตามลำดับขั้นที่สามารถทำนายได้ ซึ่งขั้นนี้ยังแบ่งออกเป็น 4 ขั้นดังนี้

1.1 ขั้นการขีดเขียนไม่เป็นระเบียบ หมายถึง การลากเส้นของเด็กจะยุ่งเหยิงสับสนไม่คำนึงว่าเป็นรูปอะไร แสดงให้เห็นว่าการควบคุมทางกล้ามเนื้อของเด็กยังไม่เจริญพอจึงไม่สามารถบังคับมือให้เป็นไปตามต้องการได้

1.2 ขั้นเขียนอย่างควบคุม ในขั้นนี้เด็กจะขีดเส้นเข้าไปซ้ำๆ มีลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน และพัฒนาไปจนเป็นรูปวงกลม แต่ยังไม่สามารถวาดเส้นได้ตามที่ตั้งใจ

1.3 ขั้นตั้งชื่อ หมายถึงขั้นที่เด็กสามารถเขียนอะไรลงไปก็จะให้ชื่อสิ่งที่เขียนนั้นว่าชื่ออะไร คืออะไร เด็กเริ่มใช้ความคิดคำนึงในขณะที่เขียนภาพคน สัตว์ หรือวัตถุ สิ่งที่เด็กเขียนจะไม่เป็นภาพที่ถูกต้อง หรือมีรูปร่างในสายตาของผู้ใหญ่ แต่จะมีความหมายสำหรับเด็ก เด็กจะพอใจสนุกสนานกับสิ่งที่เขาเขียนนั้น ขั้นนี้จะเป็นขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อในการวาดภาพของเด็กต่อไป

2. ขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพมีความหมาย “The preschematic stage” อายุประมาณ 4-7 ปี เป็นขั้นเริ่มต้นของการแสดงออกที่มีความหมาย ภาพสิ่งของสิ่งเดียวกันอาจจะเขียนได้หลาย ๆ แบบ ในระยะนี้โลกที่เด็กเห็นหรือรู้จักจึงแตกต่างจากโลกที่เด็กเขียนภาพการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับคนและสิ่งของยังไม่เด่นชัด ทำให้ภาพที่เด็กวาดบรรยายถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่ในรูปแบบเรขาคณิต เช่น ในการวาดรูปคน เด็กจะเขียนวงกลมแทนศีรษะ เส้นตามแนวขวางแทนแขนและเส้นตามแนวตั้งแทนขา แต่ยังไม่มีการละเอียดย่อยส่วนต่างๆ ของร่างกาย ในการใช้สีของเด็กยังไม่เป็นไปตามธรรมชาติ สีที่เด็กใช้เขียนภาพกับสีที่เด็กเห็นจริงจะไม่เหมือนกันทั้งนี้เพราะเด็กใช้สีตามอารมณ์แล้วแต่ว่าสีไหนสะดุดตาเด็ก หรือเด็กชอบสีไหนเป็นพิเศษก็ใช้สีนั้น ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง บริเวณว่างหรือช่องไฟเด็กยังไม่เข้าใจว่าควรเขียนรูปตรงไหน ขนาดเท่าใด จึงจะเหมาะสมจะวาดลงไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ตรงไหนที่มีบริเวณว่าง เด็กจะเขียนสิ่งต่าง ๆ ลงไป

เคลลล็อก (Kellogg, 1969: 79) ได้ทำการศึกษาวิจัยในการเก็บรวบรวมภาพผลงานศิลปะของเด็กจากทั่วโลก ผลการศึกษาได้พบว่าเด็กเล็กทั่วโลกวาดสิ่งเดียวกันและวิธีการเดียวกันเมื่ออายุเท่ากัน มีเส้นขยุกขยิกหรือเส้นขีดเขียน (scribble) ที่เป็นเส้นพื้นฐานจำนวน 20 เส้น เด็กอายุ 20 ขวบหรือต่ำกว่าจะวาดเส้นเหล่านี้ พออายุ 3 ขวบจะสามารถวาดรูปแผนผังหรือแบบแปลน (diagram) ได้ ซึ่งจะมีรูปพื้นฐานแปดรูป ในระยะต่อมา เด็กจะวาดรูปแผนผังเหล่านี้ซ้อนกันหรือประกอบกันสองรูป และเพิ่มเป็นสามรูป เมื่ออายุระหว่าง 3-5 ขวบซึ่งเด็กจะไม่ผ่านขั้นตอนเหล่านี้ทุกคน (หรรษา นิลวิเชียร, 2535: 67)

ตัวอย่าง ลักษณะเส้นพื้นฐาน 20 แบบ

- 1.จุด (dot)
- 2.เส้นตั้งเดี่ยว (single vertical line)
- 3.เส้นนอนเดี่ยว (single horizontal line)
- 4.เส้นเฉียงเดี่ยว (single diagonal line)
- 5.เส้นโค้งเดี่ยว (single curved line)
- 6.เส้นตั้งหลายเส้น (multiple vertical line)
- 7.เส้นนอนหลายเส้น (multiple horizontal line)
- 8.เส้นเฉียงหลายเส้น (multiple diagonal line)
- 9.เส้นโค้งหลายเส้น (multiple curved line)
- 10.เส้นเคลื่อนสายเดี่ยว (roving open line)
- 11.เส้นเคลื่อนสายทับซ้อนกัน (roving enclosing line)
- 12.เส้นหักหรือเส้นคลื่น (zigzag or wave line)
- 13.เส้นห่วงเดี่ยว (single loop line)
- 14.เส้นห่วงหลายเส้น (multiple loop line)
- 15.เส้นขมวดก้นหอย (spiral line)
- 16.วงกลมทับซ้อนกันหลายวง (multiple-line overlaid circle)
- 17.เส้นรอบวงทับซ้อนกัน (multiple-line circumference circle)
- 18.เส้นวงกลมต่อเนื่องกันหลายวง (circular line spread out)
- 19.เส้นวงกลมเดี่ยวปลายเส้นจรดซ้อน (single crossed circle)
- 20.วงกลมเส้นปลายจรดแต่ยังไม่ปิดเบี้ยว (imperfect circle) (ชัยณรงค์ เจริญพาณิชย์. 2533: 61)

จากขั้นต่าง ๆ ของการวาดภาพของเด็ก เคลลล็อก (Kellogg. 1969: 53) สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการขีดเขียนเบื้องต้น (Basic scribbles) เป็นลักษณะการขีดเขียนของเด็กก่อนอายุ 2 ขวบ ภาพที่ขีดเขียนจะเป็นไปตามธรรมชาติ โดยลักษณะของการวาดเส้นมีพัฒนาการไปจากการบังคับกล้ามเนื้อนิ้วมือของเด็ก เริ่มจากจุดไปสู่เส้นต่าง ๆ เส้นตรง เส้นตรงตามแนวตั้ง แนวนอน เส้นทแยงมุม และพัฒนาไปสู่เส้นโค้ง เส้นที่เป็นคลื่นหรือฟันปลา จนสามารถพัฒนาเป็นเส้นวงกลม
2. ขั้นการวางตำแหน่ง (Placement stage) ในระยะที่เด็กมีอายุ 2-3 ขวบ อยู่ในระยะการขีดเขียนการปกติวิสัย ภาพเขียนบนแผ่นกระดาษจะอยู่ในตำแหน่ง 17 ตำแหน่ง คือ
 - 2.1 เขียนเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ
 - 2.2 เริ่มจากศูนย์กลาง บางทีก็เล็กบางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ

- 2.3 มีช่องว่างอยู่แต่ในกรอบ โดยมีขอบกระดาษว่างไว้เป็นกรอบ
- 2.4 เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้งหรือเส้นนอนโดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง
- 2.5 เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้งหรือเส้นนอนโดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง
- 2.6 ภาพทั้งสองอยู่คนละด้าน
- 2.7 ภาพอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมลักษณะการเขียนจะอยู่ในกรอบลักษณะรูปสามเหลี่ยม
- 2.8 ภาพจะอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมแต่เส้นจะฉีกออกมาทางครึ่งหนึ่งของเส้นทแยงมุม
- 2.9 ภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอ
- 2.10 ภาพที่เขียนออกมาจะปรากฏ 2 ใน 3 ส่วนของกระดาษ จะเป็นเส้นที่เขียนแยกจากกัน

อย่างชัดเจน

- 2.11 ภาพจะอยู่ในกระดาษเพียง $\frac{1}{4}$ โดยอยู่มุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ
- 2.12 ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมหนึ่งว่างเปล่า
- 2.13 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุม 2 ด้าน
- 2.14 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุมทั้ง 3 ของกระดาษ
- 2.15 ภาพจะปรากฏในรูปปิรามิด โดยเริ่มจากมุม 2 มุม อีก 2 มุมว่างเปล่า
- 2.16 ภาพจะพาดลักษณะเป็นแถบระหว่างกระดาษ
- 2.17 เส้นภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากตอนล่างของกระดาษ

3. ขั้นรูปร่าง (Shape stage) ในระยะเวลา 3-4 ขวบ เด็กวาดภาพที่เส้นเดียวแสดงรูปร่างของภาพที่วาดได้เรียกว่าแผนภาพ (diagram) ซึ่งมี 6 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ วงกลม วงรี สี่เหลี่ยม จตุรัส และสี่เหลี่ยมผืนผ้า สามเหลี่ยม กากบาท กากบาทรูปตัว X และภาพแปลก ๆ (odd form) ซึ่งอาจเกิดจากความไม่สมบูรณ์ของแผนภาพ

4. ขั้นออกแบบ เด็กยังคงอยู่ระหว่างอายุ 3-4 ขวบ เมื่อใดที่เด็กสามารถวาดภาพได้ก็ถือว่าเกือบอยู่ในขั้นออกแบบได้แล้ว ถ้าเด็กนำแผนภาพในลักษณะต่าง ๆ มาผสมผสานกัน 2 ลักษณะเป็นภาพใหม่ เรียกลักษณะภาพนี้ว่า ภาพรวม (a combine) เช่น $X + () = (X)$ และเมื่อภาพนั้นเกิดจากการนำแผนภาพตั้งแต่ 3 ลักษณะมาผสมผสานกัน แบบที่เกิดขึ้นใหม่นี้เรียกว่า ภาพผสม (an aggregate) เช่น $X + () + = (X)$

5. ขั้นแสดงรูปภาพ ระหว่างอายุ 4-5 ขวบ เด็กจะเข้าขั้นแสดงรูปภาพ ซึ่งผู้ใหญ่พอจะดูออก ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ภาพวาดระยะแรก (early pictorial drawing) และวาดภาพระยะหลัง (later pictorial drawings) ซึ่งจะเป็นภาพที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ มักเป็นภาพคน บ้าน สัตว์ ต้นไม้ ภาพในระยะนี้ปรากฏเส้นขีดเขียนและรูปแผนภาพด้วยเช่น เส้นที่ปรากฏในระยะขีดเขียน รูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นตัวบ้านและหลังคา เป็นต้น (ประภัสสร นิยมธรรม. 2522: 37)

สรุปจากข้างต้นเกี่ยวกับพัฒนาการทางศิลปะตามทฤษฎีของโลเวนเฟลด์ กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัยช่วงอายุระหว่าง 4-7 ปี นั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพที่มีความหมาย pre-schematic stage เด็กในช่วงวัยนี้มีการเห็นหรือสิ่งที่รู้จักแตกต่างไปจากสิ่งที่เขียนในภาพ การพัฒนาความคิดเกี่ยวกับคนและสิ่งของยังไม่ชัดเจนภาพที่ออกมาจึงมีลักษณะเป็นรูปเรขาคณิต แทนภาพรวมที่เด็กเห็น การใช้สีในขั้นการใช้สีของเด็กยังไม่เป็นไปตามธรรมชาติ สีที่เด็กใช้เขียนภาพกับสีที่เด็กเห็นจริงจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะเด็กใช้สีตามอารมณ์แล้วแต่ว่าสีไหนจะสะดุดตาเด็ก หรือเด็กชอบสีไหนเป็นพิเศษก็จะใช้สีนั้น ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงบริเวณว่างหรือช่องไฟ เด็กยังไม่มีสมาธิความเข้าใจว่าควรเขียนรูปตรงไหน ขนาดเท่าใดจึงจะเหมาะสม แต่จะวาดลงไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ตรงไหนที่มีบริเวณว่าง เด็กจะเขียนสิ่งต่าง ๆ ลงไป

5. การรับรู้

ความหมายของการรับรู้

การรับรู้เป็นกระบวนการภายในที่ทำให้บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ในโลกโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้าน คือ ตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนัง ซึ่งอวัยวะรับรู้สัมผัสแต่ละชนิดดังกล่าวจะรับพลังงานได้เฉพาะอย่างแตกต่างกันไป เช่น หูรับได้เฉพาะพลังงานเสียง ตารับได้เฉพาะแสง จมูกรับได้เฉพาะกลิ่น เป็นต้น (รัชนี นพเกตุ. 2535: 25)

การรับรู้หมายถึงกระบวนการความตีความสิ่งที่รับสัมผัสต่าง ๆ เพื่อให้ทราบว่าสิ่งนั้นคืออะไร สิ่งที่เรารับรู้ทั้งที่เป็นวัตถุ มนุษย์ด้วยกัน และความเป็นไปในจิตใจตนเอง (ชัยพร วิชชาวุธ. 2524: 29)

การรับรู้หมายถึงการแปลหรือการตีความการรับรู้ที่ออกมาเป็นสิ่งที่มีความหมายและสามารถเข้าใจได้ (ประนอม สโรชมาน. 2520:48)

การรับรู้คือ การสัมผัสที่มีความหมาย เป็นการแปลหรือตีความแห่งการสัมผัสที่ได้รับออกมาเป็นสิ่งที่มีความหมายที่รู้จักและเข้าใจได้ (Feldmen. 1978: 106)

การรับรู้เป็นกระบวนการภายในที่ทำให้บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ในโลกโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้าน คือ ตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนัง แต่การรับรู้ทางตามีอิทธิพลต่อคนมากที่สุด ทางสุนทรียศาสตร์ถือว่าการรับรู้ทางตาและหูเป็นการรับรู้ขั้นสูง เพราะสามารถเชื่อมโยงกับจิตและปัญญาได้โดยตรง (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2530: 21)

ในบรรดาการรับรู้ทางการสัมผัสต่าง ๆ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะมนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้รูปธรรมทางจักษุสัมผัสถึงร้อยละ 90 (Ruch. 1984: 65)

ดังนั้น การรับรู้เป็นกระบวนการที่คนเรามีประสบการณ์กับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส กระบวนการรับรู้เป็นความรู้ข่าวสารที่สมองได้รับ ซึ่งการตีความดังกล่าวนี้นั้นขึ้นอยู่กับ

องค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ประสาทสัมผัสผัสธรรมชาติของสิ่งเร้า ประสบการณ์เดิม ความคาดหวัง ความสนใจ การจัดหมวดหมู่ของสิ่งเร้า ทำให้แต่ละคนรับรู้ต่างกันออกไปแม้ว่าจะมีสิ่งเร้าเดียวกันก็ตาม การรับรู้ทางสายตาจึงเป็นการทำหน้าที่ของการแปลความหมายหรือการสื่อข้อมูลจากการมองเห็นให้เป็นที่เข้าใจได้ ซึ่งความหมายจากการเห็นจะเข้าใจได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับศักยภาพในการรับรู้ของแต่ละบุคคลและพื้นฐานของประสบการณ์ทางการเห็นเป็นปัจจัยหลัก

มโนทัศน์ทางการรับรู้ (Perceptual concept)

ทฤษฎีการรับรู้ทางศิลปะ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดแนวคิดของอาร์นแฮม (Arnheim, 1954:88) อาร์นแฮมได้รวมทฤษฎีศิลปะของเด็กหลายทฤษฎีเข้าด้วยกันโดยยึดทฤษฎีของเพียเจต์เป็นหลักผสมกับทฤษฎีเกสโตลท์และทฤษฎีการรับรู้ของเขาเอง เขาได้เสนอแนะว่าเด็กจะไม่วาดภาพสิ่งที่เด็กเห็นแต่จะวาดในสิ่งที่ได้กรับรู้ ซึ่งเป็นภาพที่แตกต่างไปจากลักษณะภาพจากกล้องถ่ายรูป เด็กจะพยายามที่จะแสดงโครงสร้างของวัตถุในลักษณะสื่อของวัตถุนั้น มีพัฒนาการจากรูปแบบง่าย ๆ ไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการรับรู้ของเด็กแต่ละคน จากการศึกษาพัฒนาการของความซับซ้อนของรูปทรงทางด้านศิลปะพัฒนาการรับรู้ของเด็ก จะเป็นไปลักษณะคู่ขนานกันระหว่างความซับซ้อนของรูปทรงและความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจความซับซ้อนของงานศิลปะ หลักฐานการรับรู้พบว่ามีการพัฒนาการมาโดยกำเนิดเริ่มต้นจากความเข้าใจลักษณะโครงสร้างที่เด่นสะดุดตา เช่น จากการทดลองให้เด็กอายุ 2 ขวบและลิงชิมแปนซี (chimpanzees) อายุ 2 ขวบ เรียนรู้ขนาดรูปร่าง รูปทรงของกล่อง 2 กล่อง โดยให้กล่องใบแรก ซึ่งมีรูปสามเหลี่ยม บรรจุอาหารที่น่ารับประทานทั้งเด็กและลิงสามารถเรียนรู้ความแตกต่างได้ไม่ยาก กล่องสามเหลี่ยมใบที่สองทำให้มีขนาดเล็กใหญ่ต่างกันเปลี่ยนสีให้แตกต่างโดยใช้สีดำบนพื้นขาวหรือสีขาวบนพื้นดำ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะสร้างความยุ่งยากโดยการจดจำเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อย ในการพิสูจน์กระบวนการรับรู้ (perceptual process) โดยได้ตั้งสมมติฐานว่า การรับรู้เกิดขึ้นจากการบันทึกภาพรวมและรายละเอียดต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลมองเห็น จากการทดลองพบว่า ผู้สังเกตซึ่งมีสมองปกติสามารถแยกแยะรูปสามเหลี่ยมที่คล้ายคลึงกันได้ แต่แตกต่างในเรื่องขนาดและสี สามารถวาดภาพรูปสามเหลี่ยมที่มองเห็นออกมาเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมได้ เนื่องจากการมองเห็นลักษณะเด่นของโครงสร้างโดยรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานทางการรับรู้แต่ภาพรูปสามเหลี่ยมที่วาดออกมานั้นจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดตามมโนทัศน์ จากการเข้าใจรูปทรงอย่างศิลปะ (artistic form) ของแต่ละบุคคล (Arnheim. 1954: 80)

6.การรับรู้ทางศิลปะ

ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะ

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2533: 50) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะว่า การรับรู้ทางศิลปะ โดยเฉพาะทางทัศนศิลป์ หมายถึง การมองเห็นรูปทรงที่เป็นศิลปะและพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้น ๆ เป็นอาการที่ลึกซึ้งกว่ากระบวนการการใช้สายตาตามปกติธรรมดา และยังเกี่ยวข้องไป

ถึงการทำงานของสมองและระบบประสาทของผู้ดู ซึ่งกำลังรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ จากประสาทสัมผัสอีกด้วย การรับรู้ทางศิลปะเป็นการรับรู้ปริมาณหนึ่ง ที่ผู้ดูมีต่อรูปทรงที่มองเห็น ด้วยความมีชีวิตชีวาตามที่โอกาสจะอำนวย เมื่อได้รับรู้แล้ว การรับรู้ต่าง ๆ จะรวมตัวกันเป็นการรับรู้สะสม และจะกลายเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ ก็ต่อเมื่อมีการรวมคุณค่าของรูปทรงที่มองเห็นให้เป็นเอกภาพเดียวกันหรืออาจกล่าวได้ว่าการรับรู้เป็นกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ และเป็นกระบวนการของการตื่นตัวทางการสัมผัส และการสร้างความปรารถนาทางจิตใจซึ่งถูกปลุกเร้าให้เกิดขึ้น ภายในตัวผู้ดูและส่วนประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่เป็นรูปทรงที่มองเห็นที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบที่มองเห็น เป็นส่วนประกอบที่ก่อให้เกิดคุณค่าและความสัมพันธ์กันในส่วนรวม ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว สี เป็นต้น

อำไพ ตีรณสาร (2536:78) ได้กล่าวถึงการรับรู้ทางศิลปศึกษาไว้ว่า ในการเรียนศิลปะโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการรับรู้ทางศิลปศึกษาแล้ว การรับรู้ที่เป็นหลักพื้นฐานคือ การรับรู้ทางตา ซึ่งได้แก่การมองเห็น ทั้งนี้อำไพ ตีรณสาร ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การมองเห็นเป็นคำควบกันระหว่างการมองและการเห็น สำหรับการมองหรือการดูสามารถจัดว่าเป็นจุดเริ่มต้น ด้วยการส่งสายตาไปสู่จุดใดจุดหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การเห็นการเห็นจึงเป็นจุดหมายปลายทางของการรับรู้ การเรียนรู้ที่มีคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางศิลปศึกษา ย่อมมาจากการรับรู้ที่มีคุณภาพ เพราะเป็นการมองอย่างมีจุดหมายและมองอย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ และเป็นทรัพยากรเบื้องต้นไว้คัดสรร เพื่อปรับใช้ในการสร้างผลงานศิลปะและเน้นว่าการรับรู้ต่าง ๆ จะมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ก็ต้องอาศัยการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการกับสิ่งที่รับรู้มาจากโลกภายนอก เป็นขั้นตอนเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ฉะนั้นในการเรียนรู้ทางศิลปศึกษา ผู้สอนจะต้องจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะเพิ่มพูนขึ้นในตัวผู้เรียน สำหรับการเห็นนั้นอยู่ในขั้นตอนเบื้องต้นของการเรียนรู้จากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา โดยมีการรับรู้รูปแบบอื่น ๆ มาเป็นส่วนประกอบเพื่อให้การเรียนรู้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อารี สุทธิพันธ์ (2535: 54) กล่าวว่า การรับรู้ทางตานี้ มีระดับแตกต่างกันตามความสนใจความเข้าใจและความคิดในการพินิจวิเคราะห์สิ่งที่เห็น มนุษย์จึงมองเห็นวัตถุต่าง ๆ รอบตัวไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามการรับรู้ผลงานศิลปะที่มองเห็นนั้นมีข้อตกลงร่วมกัน คือมนุษย์จะตอบสนองของผลงานศิลปะที่มองเห็นเป็นความรู้สึกตามปริมาณของรูปร่างระนาบผิว และมวลที่ปรากฏให้เห็น โดยรูปร่างระนาบผิวและมวลที่ได้ รับการจัดอย่างเหมาะสมนั้น จะให้ความรู้สึกเบิกบานพอใจ หรือความรู้สึกถึงความงามที่เกิดจากการรับรู้ตามคุณสมบัติของศิลปะที่มองเห็นนั้น เช่น มีน้ำหนักจริงหรือให้ความรู้สึกหนัก มีสัดส่วนขนาดที่แน่นอน หรือสัดส่วนขนาดตามความรู้สึก มีความเคลื่อนไหวจริง หรือความเคลื่อนไหวตามความรู้สึก เป็นต้น ดังนั้นการรับรู้ผลงานทางศิลปะ สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. รูปแบบทางกายภาพ (physical configuration)
2. ลักษณะส่วนรวม (the whole)

3. รูปทรงและเรื่องราว (form and content)
4. วัสดุและวิธีการ (materials and techniques)
5. เวลาและบริเวณว่าง (time and space)

นอกจากนั้น อุบล ตูจินดา (2532: 94) กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะจะช่วยพัฒนาการทางการรับรู้ได้สองทางคือ การรับรู้ทางด้านวัตถุ จากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น สีแสงเงา ตำแหน่ง สัดส่วน ความเคลื่อนไหวและการสัมผัส ซึ่งจะเป็นสิ่งคล้อยใจ ในการสร้างสรรค์รูปแบบทางศิลปะการปฏิบัติศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ สี รูปทรง ปริมาตร พื้นผิว บริเวณว่าง ซึ่งเป็นการฝึกฝนที่จะสะสมประสบการณ์ต่อการรับรู้ต่อวัตถุอย่างสำคัญอีกทางหนึ่ง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทางศิลปะจะทำให้เกิดความเข้าใจในการรับรู้ และนำไปสู่การคิดและการวิเคราะห์ต่อไป การรับรู้ทางการความคิดและจินตนาการ เป็นผลที่เกิดจากการรับรู้สิ่งต่าง ๆ แล้ว นำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะขึ้น หรือเกิดความคิดในเชิงจินตนาการทางใจนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานแตกต่างไปจากสิ่งที่เคยรับรู้มาก่อน

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวสรุปได้ว่า การรับรู้ทางศิลปะ คือ การมองเห็นรูปทรงที่เป็นศิลปะและพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้น ๆ ลึกซึ้งกว่ากระบวนการการใช้สายตาตามปกติธรรมดา และยังเกี่ยวข้องไปถึงการทำงานของสมองและระบบประสาทของผู้ดู ซึ่งกำลังรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ จากประสาทสัมผัส การรับรู้ทางการเห็นจึงเป็นศักยภาพของประสาทสัมผัสเบื้องต้นทางหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ทางด้านศิลปะ ช่วยขยายขอบเขตของการรับรู้ของผู้เรียนทางด้านการใช้ประสาทสัมผัส ทำให้คนเราสามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเพราะเป็นการมองด้วยการสังเกตเพ่งพิจารณา เหมือนศิลปินมองเห็นสิ่งที่เห็นและเก็บรายละเอียดจากสิ่งที่เห็นมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปะ ประสาทสัมผัสที่เกิดจากการเรียนรู้ทางศิลปะจะทำให้เกิดความเข้าใจในการรับรู้ และนำไปสู่การคิดและการวิเคราะห์ต่อไป

พัฒนาการการรับรู้ทางศิลปะของเด็กระดับปฐมวัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้พบว่า เด็กระดับปฐมวัยมีพัฒนาการรับรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นพื้นฐานการรับรู้ทางศิลปะ มีสาระสำคัญโดยลำดับได้ดังนี้คือ

1. พัฒนาการรับรู้ทางสายตา

การรับรู้ทางสายตานั้นมีพัฒนาการตั้งแต่แรกเกิด เด็กทารกในตอนแรก ๆ จะสามารถรับรู้ถึงสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวได้หลังจากที่เขาเกิดไม่นานและการรับรู้ทางสายตาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว ถึงแม้ว่าเด็กจะยังไม่สามารถวาดรูปทรงเรขาคณิตได้ แต่เขาสามารถจะรับรู้ความแตกต่างระหว่างรูปทรงสามเหลี่ยม และรูปทรงเรขาคณิตอื่น ๆ ได้ (Cratty. 1970: 55) เมื่อเด็กโตขึ้นพัฒนาการทางการรับรู้ทางสายตาจะเพิ่มขึ้นจากการวิจัยของเพียเจต์และอินเฮลเดอร์ (Piaget and Inhelder. 1970: 33) พบว่าการมองเห็นภาพตามสัดส่วนและระยะทางเท่าที่ตามองเห็น (perspective)

ของเด็กยังไม่สมบูรณ์จนกว่าจะมีอายุประมาณ 8 ปี (Vernon. 1970: 43) พัฒนาการด้านการรับรู้ทางสายตาที่พัฒนาขึ้นตามอายุนั้นได้มีผู้ศึกษาไว้หลายด้าน มีดังนี้

1.1 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาที่เกี่ยวกับรูปร่าง (form)

การรับรู้รูปร่างของเด็ก อายุ 6 เดือน พบว่าเด็กสามารถแยกรูปทรงเรขาคณิต ซึ่งได้แก่รูปทรงที่มีลักษณะเป็นวงกลม รูปรี รูปสามเหลี่ยม และรูปสี่เหลี่ยม การเรียนรู้ของเด็กในระยะแรก ๆ จะเป็นไปได้ช้ามากแต่เมื่อเด็กอายุได้ 1 ปี ถึง 2 ปี เด็กจะสามารถแยกแยะได้รูปทรงต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว แสดงว่า พัฒนาการทางด้านการรับรู้ในระยะนี้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว (Ling. 1964:102) มุสเซน (Mussen. 1964. *The psychological development of the child. Englewood Cliffs. p.87*) พบว่าเด็กสามารถแยกสิ่งของที่ต่างกันได้ตั้งแต่อายุ 6 ถึง 15 เดือนและหลังจากระดับอายุนี้อันไปแล้ว เด็กจึงจะรู้จักเลือกเฉพาะสิ่งที่ตนต้องการออกมาจากสิ่งที่ยาวรวมกันไว้มาก ๆ ได้ เขาเสนอความคิดเห็นว่า ความสนใจของเด็กในเรื่องรูปร่างจะพัฒนาขึ้นก่อนเรื่องสี จากการทดลองในเด็กอายุ 18 เดือน ให้เด็กจัดรูปร่างของสิ่งของขนาดต่าง ๆ กันใส่ลงให้พอเหมาะกับช่องที่เจาะไว้ในกระดาน เด็กจะใส่ของลงในช่องโดยไม่คำนึงถึงรูปร่างของสิ่งของจะพอเหมาะกับช่องที่เจาะไว้หรือไม่ จนกระทั่งเด็กมีอายุ 3 ปีจึงจะสามารถนำสิ่งของที่มีรูปร่างเหมือนที่เจาะไว้ใส่ลงไปได้พอดีและเรียบร้อยทั้งชุด

1.2 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับสี (colour)

การรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับสีนั้น จะพัฒนาขึ้นหลังจากรับรู้เกี่ยวกับรูปร่าง จากการศึกษาได้ทดลองให้เด็กจับคู่สิ่งของโดยให้เลือกระหว่างสีกับรูปร่าง พบว่าเด็กอายุ 2 ปีถึง 3 ปี จะสามารถจับคู่สิ่งของโดยอาศัยสีเป็นเกณฑ์ แต่เมื่ออายุมากกว่า 6 ปีจะจับคู่สิ่งของโดยอาศัยการรับรู้รูปร่าง สรุปได้ว่า เด็กที่มีอายุระหว่าง 3 ปีถึง 6 ปี จะจัดสิ่งของโดยอาศัยการรับรู้เรื่องสีเป็นเกณฑ์ แต่หลังจากเด็กอายุ 6 ปีไปแล้ว เด็กจะกลับมาใช้การรับรู้เรื่องรูปร่างเป็นเกณฑ์อีก (Mussen. 1964: 55)

1.3 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับการรับรู้ส่วนย่อย (part perception) และการรับรู้ส่วนรวม (whole perception)

เอลไคน์ และคณะ (Elkind and other. 1964: 96) ได้ทำการทดลองให้เด็กดูภาพ 2 มิติ เป็นภาพของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนย่อยต่าง ๆ เช่น รูปหัวใจที่ประกอบขึ้นจากคอปียาฟ 2 ตัวมาโค้งเป็นรูปหัวใจ รูปนกที่ประกอบขึ้นจากผัก รูปคนที่ประกอบขึ้นจากผัก รูปคนที่ประกอบขึ้นจากโทรศัพท์ เป็นต้น จากการทดลองพบว่า เด็กอายุ 7 ปีถึง 9 ปี จะสามารถบอกได้ว่าภาพที่เขาเห็นเป็นรูปอะไรและประกอบขึ้นจากชิ้นส่วนต่าง ๆ อะไรบ้าง และการทดลองบอกความแตกต่างระหว่างขนาดของรูปทรงเรขาคณิตที่มีหลายรูปจากผู้รับการทดลองจำนวน 125 คน ระดับอายุตั้งแต่ 4 ปี จนถึง 7 ปี ผลจากการทดลองปรากฏว่า เด็กที่อายุน้อยจะรู้สึกลำบากในการที่จะตัดสินใจว่า ขนาดรูปสามเหลี่ยม 2 รูป รูปไหนใหญ่กว่ากันและเมื่อเอารูปทรงเรขาคณิตมาวางไว้ด้วยกันหลาย ๆ รูปมาวางซ้อนกันพบว่า เด็กอายุ 5 ถึง 6 ปี ที่ฉลาดบางคนจะสามารถแยกรูปต่าง ๆ ที่วางซ้อนกันอยู่ได้ และ

นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กที่มีอายุมากคือเด็กอายุ 10 ถึง 13 ปี จะสามารถทำได้ถูกต้องมากกว่าแสดงให้เห็นว่าเด็กจะมีพัฒนาการด้านการรับรู้สูงขึ้นเรื่อย ๆ (Ling. 1964: 60)

1.4 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับพื้นที่ (space)

การรับรู้ของเด็กทารกมีการตัดสินใจเกี่ยวกับขนาดและพื้นที่ (space) ของวัตถุจะมีความสัมพันธ์กันแต่ยังไม่มีการศึกษาว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับความซับซ้อนของการมองเห็นเรื่องพื้นที่ (visual space) นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ในเด็กแรกเกิดนั้น ระยะทางในการมองเห็นของเด็กจะยังถูกจำกัดอยู่ แต่ต่อมาไม่กี่สัปดาห์เด็กสามารถแยกหรือปรับระยะที่มองเห็นวัตถุว่าอยู่ใกล้หรือไกลได้ (Cratty. 1970: 89)

1.5 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับภาพ (picture)

วัตสัน (Watson. 1965: 54) ได้ประเมินความสามารถของเด็กทารก อายุ 15 ถึง 20 สัปดาห์ ในการแยกภาพหน้าคน 4 แบบ โดยดูจากการยิ้มของเด็กทารกเป็นเกณฑ์ พบว่า ภาพหน้าตรงได้รับการตอบสนองมากที่สุด เด็กอายุ 2 ปี จะชอบดูสิ่งที่เป็นรูปภาพ รูปร่าง ที่วางตำแหน่งจากแนวตั้ง เด็กอายุ 3 ปีถึง 4 ปี จะสามารถรับรู้ภาพที่อยู่ในตำแหน่งตามแนวยืนและแนวนอน เด็กอายุ 6 ปีขึ้นไปจึงจะสามารถแยกภาพได้ทั้งตามตำแหน่ง แนวตั้ง แนวนอนและแนวเอียงลาด จากการศึกษาเรื่องการรับรู้ทางสายตาที่กล่าวมาแล้วในหลาย ๆ ด้าน สามารถสรุปได้ว่าพัฒนาการด้านการรับรู้ทางสายตานั้นพัฒนาขึ้นตามอายุหรือวุฒิภาวะเมื่ออายุมากขึ้นประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นและเมื่อเด็กมีความพร้อมจะเกิดการพัฒนาด้านการรับรู้ทางสายตาเกิดขึ้น

พัฒนาการการรับรู้ทางสายตานั้น สามารถจะแสดงเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตา

อายุ	การเห็นและการรับรู้
เด็กแรกเกิด	- การรับรู้ทางสายตาจะถูกจำกัดอยู่
3 เดือน	- มีการยืดหยุ่นมากขึ้นในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ สีระยะและตา มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น
6 เดือน	- พยายามหาข้อมูลของสิ่งที่มองเห็น
	- มีการตัดสินใจเรื่องการรับรู้ ความคงที่ของขนาดและรูปร่างเพิ่มขึ้น
	- เด็กเริ่มเห็นตามแนวตั้ง มีพัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเพิ่มขึ้น
	ประมาณ 50% และการรับรู้ความลึกได้
1 ปี	- เยื้องลูกตาดำเจริญเต็มที่
2 ปี	- สามารถแยกการรับรู้แนวตั้งออกจากแนวนอนได้
5 ปี	- สามารถรับรู้ระหว่างแนวตั้ง แนวนอน และแนวลาดได้

ตาราง 1 (ต่อ)

อายุ	การเห็นและการรับรู้
7 ปี	- ยังไม่สามารถรับรู้การกลับรูปของวัตถุ เช่น bd pq
10 ปี	- สามารถรับรู้ลูกบอลที่ขว้างมาจากกระยะไกล ๆ ได้

(เฮเลน กิตติพิรพิมล. 2522: 56)

การรับรู้ทางสายตาของเด็กเล็กมีลักษณะแตกต่างจากการรับรู้ทางสายตาของผู้ใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการรับรู้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการรับข้อมูลและแปลความหมายเฉพาะของข้อมูลนั้น เด็กจึงต้องมีความสามารถที่จะเลือกรับข้อมูลและแยกความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้เพื่อนำไปแปลความหมาย ซึ่งความสามารถนี้จะเริ่มมีเมื่อเด็กอายุประมาณ 5-6 ปี (Vernon. 1970: 96) และเนื่องจากพัฒนาการทางด้านการรับรู้และพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจของเด็กวัยอนุบาลยังไม่พัฒนาเต็มที่ เด็กยังต้องพัฒนาความสามารถในการรับรู้ และความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม (Vernon. 1970: 101) ด้วยธรรมชาติของเด็กวัยนี้มีความสนใจต่อสภาพแวดล้อมรอบข้างด้วยการทดลองเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการมองเห็นสิ่งที่ถูกสำรวจไม่แต่ภาพของวัตถุเท่านั้นแต่ยังรวมถึงความรู้สึกสัมผัสนั้น ๆ ด้วย

โดยทั่วไปเด็กอายุ 3 ขวบ สามารถที่จะเลือกสรร แยกแยะวัตถุได้แล้ว เช่น การเลือกวัตถุรูปทรงเรขาคณิตแบบต่าง ๆ ได้เอง ถึงแม้ตัวเองจะไม่สามารถวาดหรือลอกแบบวัตถุทรงสี่เหลี่ยมได้ก็ตามที่ และเมื่อเด็กมองภาพเขาจะจดจำวัตถุได้ด้วยความต้องการอยากเห็นและรู้สึกถึงความแตกต่างของวัตถุตามความเข้าใจที่มีต่อภาพนั้นต่อเมื่อ เขาอายุได้ 4 หรือ 5 ปี เด็กก็จะเห็นถึงความคล้ายคลึงของภาพแต่เขาจะระบุได้เพียงสิ่งเดียวโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นและต่อเมื่อเขาอายุได้ 7 ขวบ เขาก็จะพยายามปะติดปะต่อและสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล (Vernon. 1970: 112)

7. กระบวนการสังเกต และแนวการสอนโดยใช้กระบวนการสังเกต

กระบวนการสังเกต

กระบวนการสังเกต คือ การฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมกันให้มากที่สุด โดยการใช้การรับรู้ทางสายตาเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะรูปร่าง คุณสมบัติปริมาณ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่สังเกตได้มาบรรยายให้ผู้เรียนอย่างเป็นขั้นตอน หรือเพื่อสรุปเกี่ยวกับบทเรียนนั้น ๆ ดังนั้นในการฝึกให้นักเรียนเรียนรู้จากการสังเกตนั้น จะต้องเน้นให้สังเกตอย่างถูกต้อง ละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนรู้จักสังเกตหลาย ๆ ครั้ง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งหลายรวมกัน ในการรายงานผลการสังเกต

จะต้องรายงานตามความเป็นจริงไม่ใช่ความเห็นส่วนตัวลงไปด้วย นอกจากว่าจะเป็นส่วนของการอภิปรายต่อเนื่อง

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการสังเกต

การที่ครูพานักเรียนไปพิพิธภัณฑ์ (หรือสถานที่แสดงนิทรรศการศิลปะ) เพื่อให้เด็กได้ดูผลงานศิลปะของจริง การที่เด็กได้เรียนรู้จากการมอง การแยกแยะ การบรรยายในสิ่งที่เห็น และการได้รู้จักศิลปะว่ามีความสำคัญต่อเราอย่างไร โดยการศึกษาโดยตรงจะเป็นการพัฒนาทักษะหลายด้าน เช่น ทักษะทางการพูด ทักษะการสื่อสาร ความรู้สึกในงานศิลปะและการรู้คุณค่าความงาม (Mattil and Marzzan. 1981: 68) สำหรับนักเรียนในระดับปฐมวัย ก่อนที่จะแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในงานศิลปะ และการอภิปรายพูดคุยเกี่ยวกับงานศิลปะควรให้นักเรียนรู้จักวิธีการมองเสียก่อน (Jefferson. 1963: 39) ซึ่งจะมีส่วนช่วยยกระดับทักษะทางการตอบสนองงานศิลปะ จากการสังเกตของเด็ก ดังที่อำไพ ธีรณสาร (2534: 75) ได้เสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมที่เน้นเพื่อฝึกการมองภาพตามที่ปรากฏจริง

ครูควรฝึกให้นักเรียนมุ่งความสนใจมองแต่สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาในขณะหนึ่ง ๆ โดยปราศจากการคำนึงถึงควมมีลักษณะคงที่ หรือเกิดจากความเคยชิน โดยครูจะจัดเตรียมวัตถุหรือภาพ โดยเริ่มจากที่ไม่คุ้นตามาให้นักเรียนดู เช่น ก้อนหิน เศษไม้ หรือกระดาษที่ตัดเป็นรูปอิสระต่าง ๆ จากนั้นอาจให้นักเรียนเปรียบเทียบกับภาพร่างต่าง ๆ และบอกว่าภาพใดเหมือนกับสิ่งที่ตนเห็นมากที่สุด หรือถ้าจะฝึกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เห็น และบอกว่าภาพใดเหมือนกับสิ่งที่ตนเห็นมากที่สุด หรือถ้าจะฝึกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เห็น และการวาดภาพด้วย ก็อาจให้นักเรียนร่างภาพที่ตนเห็นลงบนกระดาษก็ได้ นอกจากการดูสิ่งที่ไม่คุ้นเคย ครูก็อาจสอดแทรกสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันให้นักเรียนสังเกตด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราเตรียมให้นักเรียนฝึกการสังเกตนี้ ควรมีรูปร่างรูปทรงและรายละเอียดชัดเจนเหมาะสมกับระดับชั้น เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ ถ้ายากเกินไปนักเรียนอาจหมดกำลังใจ นอกจากการฝึกการมองรูปร่าง รูปทรงแล้ว อาจประยุกต์กิจกรรมในทำนองเดียวกันนี้ เพื่อฝึกการมองคุณสมบัติต่าง ๆ ในองค์ประกอบศิลป์ได้เช่นกัน เช่น ในเรื่องของสี แสงเงา สัดส่วนและพื้นผิว เป็นต้น

2. การจัดกิจกรรมที่เน้นการมองจากมุมมองและสภาวะที่หลากหลาย

โดยส่วนใหญ่แล้ว นักเรียนจะเคยชินกับการมองจากมุมมองปกติ คือ ที่ระดับสายตา อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ศิลปะที่น่าสนใจ และสร้างสรรค์ เราควรจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกมองจากมุมมองที่หลากหลายซึ่งเป็นการขยายมวลประสบการณ์และเป็นข้อมูลให้นักเรียนได้คิดสรร เพื่อการถ่ายทอดจินตนาการและความรู้สึกได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การมองจากจุดที่ต่ำกว่าระดับสายตา โดยให้นักเรียนมองจากระดับพื้นแล้วเงยหน้าดูสิ่งรอบ ๆ ตัว หรือการยืนบน

เก้าอี้ หรือบนโต๊ะ แล้วมองต่ำลงมา การมองในระยะที่ใกล้ ๆ มาก เช่น การมองวัตถุจากกล้องจุลทรรศน์ การมองใกล้ ๆ เช่น การมองทีวีทัศน์ หรือการพานักเรียนขึ้นไปมองทีวีทัศน์จากตึกสูง ๆ หรือการมองจากมุมมองแปลก ๆ เช่น การก้มศีรษะมอง หรือตะแคงศีรษะมอง นอกจากนั้นอาจฝึกการมองในสภาวะต่าง ๆ ครูอาจนำภาพของศิลปะต่าง ๆ ที่มองในมุมมองเดียวกับนักเรียนมาให้นักเรียนดู หรือครูอาจนำอธิบายเกี่ยวกับภาพที่เห็นและความรู้สึกที่ได้จากการมองนั้น นอกจากนั้นยังอาจเป็นการนำเข้าสู่กิจกรรมการสร้างงานศิลปะ เช่น การวาดภาพพระบายสี เป็นต้น

3. การมองสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

ในชีวิตประจำวันนั้น นักเรียนอาจไม่มีโอกาสมอง หรือสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างพิถีพิถันเท่าใดนัก ถึงแม้จะเห็นสิ่งต่าง ๆ ก็มักถูกรบกวนด้วยความคงที่ ความเคยชิน และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ สืบเนื่องจากการส่งเสริมที่กล่าวถึงใน 2 ข้อแรก ครูควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกการมองสิ่งต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อม โดยการเน้นการมองภาพจากที่ปรากฏจริง และการมองจากมุมมองต่าง ๆ เช่น การพานักเรียนไปวาดภาพในชุมชนใกล้ ๆ โรงเรียน การค่อย ๆ สังเกตความเปลี่ยนแปลงของภาพที่ปรากฏ เมื่อเปลี่ยนตำแหน่ง หรือมุมที่มอง สิ่งที่สามารถช่วยกำหนดขอบเขตในการมองคือการทำจอร์ับภาพจำลอง โดยการตัดกระดาษหรือกรอบหน้าต่าง เมื่อมองผ่านจอร์ับภาพนี้ไปสู่จุดหมายปลายทาง จะได้ขอบเขตของภาพ เราจะได้ภาพเน้นเฉพาะจุดเมื่อเลื่อนจอร์ับออกให้ห่างจากตาจะได้ภาพมุกกว้างเมื่อเราเลื่อนจอร์ับเข้าใกล้ตา

4. การให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ และความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ

สรรพสิ่งหรืองานศิลปะในหลาย ๆ กรณีนั้น มีความสำคัญต่อภาพที่ปรากฏอย่างใกล้ชิด บางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และสภาพการณ์ เช่น ใบไม้ เริ่มตั้งแต่เป็นใบอ่อนจะมีขนาดเล็กสีอ่อน และมีรายละเอียดไม่มากนัก จากนั้นก็จะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อโตเป็นใบที่สมบูรณ์เต็มที่ และเมื่อเป็นใบแก่ก็ร่วงโรย ในลักษณะนี้ครูอาจเตรียมตัวอย่างจริงในแต่ละช่วงมาให้นักเรียนสังเกตและเปรียบเทียบตามภาพที่ปรากฏ โดยพิจารณาจากหลักการมองศิลปะต่าง ๆ เช่น ขนาด พื้นผิว รูปร่าง หรือสี เป็นต้น นอกจากการสังเกตสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้ว การรับรู้งานศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยความเข้าใจในหลักการหรือแนวคิดในการทำงานของศิลปินด้วย ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ในอุปสรรคในการมองเห็นในข้อ 5 ดังนั้น ครูควรให้ความรู้โดยการอธิบายประกอบการยกตัวอย่างลักษณะงานที่มีจำนวนมากพอที่นักเรียนจะสรุปการเห็นลักษณะเฉพาะนั้น ๆ อย่างชัดเจน

5. การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างจินตนาการในการมองเห็น

การสร้างงานศิลปะที่เกิดจากการประสมประสานสิ่งที่เห็นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยสภาวะที่ต่างไปจากปกติ เช่น ขนาด โดยการขยายของที่ปกติเคยเล็กให้ใหญ่ขึ้น ไปประกอบกับของที่ปกติเคยใหญ่แต่ย่อให้เล็กลง หรือสร้างภาพเรื่องเดียวกัน แต่ประกอบขึ้นด้วยรายละเอียดจากมุมมองต่าง ๆ กัน เป็นต้น

การใช้บทสนทนาเพื่อส่งเสริมการสังเกต

เด็กเรียนรู้การสืบค้นโดยทางอ้อม จากการถามคำถามที่เหมาะสม จากการฟังและการอภิปรายร่วมกัน ผ่านการแนะนำโดยตรงจากการให้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทาง และการกระตุ้นให้กำลังใจ โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การตั้งคำถาม การเรียนรู้โดยการตั้งคำถาม เพื่อช่วยชี้แนะโดยทางอ้อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะการตั้งคำถามแบบปลายเปิด หรือคำถามแบบเอกนัย (Divergent question) จะช่วยให้การเรียนรู้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น

- ช่วยในการทำนาย “เมื่อเดิมสีชาวลงไปในสีเขียว จะได้สีเขียวเข้ม หรือสีเขียวอ่อน”
- ช่วยย้ำความเข้าใจ “คิดว่าเพราะอะไร...”
- ช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ “เส้นที่มองเห็นคล้ายอะไรบ้าง”

นอกจากคำถามที่มีหลายคำตอบแล้ว คำถามที่มีคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียวก็มีประโยชน์ในการกระตุ้นให้คิดสำรวจ เช่น คำถามชี้แนะ “พื้นผิวเปลือกหอยเหมือนกับพื้นผิวแก้วน้ำหรือไม่”

2. การนำเสนอ ประทับด้วยการสนทนา 3 ลักษณะ คือ

- 2.1 การสนทนาเพื่อนำกิจกรรม
- 2.2 สนทนากลุ่มย่อย
- 2.3 สนทนาสรุป

การสนทนาช่วยให้เด็กสนใจในกิจกรรมที่กำลังทำ ตลอดจนระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา การสนทนากลุ่มย่อย จะช่วยให้เด็กเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครุมีโอกาสช่วยให้เด็กคิด และแสดงความคิดออกมา

3. การให้กำลังใจ ครุมีบทบาทสำคัญในการให้กำลังใจเด็ก เพื่อให้เขาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยความกระตือรือร้น การให้กำลังใจควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริง ให้กำลังใจในความพยายามของเด็ก และส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกดีต่อตนเอง ก่อให้เกิดแรงจูงใจภายในการเรียนรู้และเป็นคำชมที่จริงใจ (หรรษา นิธิเวียร. 2535: 71)

กิจกรรมการสังเกตนี้ใช้ได้กับทุกระดับ แต่อาจแตกต่างกันในช่วงเวลาของกิจกรรม ความสามารถในการละเอียดถี่ถ้วน หรือความซับซ้อนในการสังเกตทั้งครูต้องมียุทธศาสตร์สำคัญโดยการเลือกสร้างสถานการณ์ และชี้แนะขอบเขต ตลอดจนวิธีการในการสังเกตให้ก่อนเป็นเบื้องต้น คำถามที่ดีของครูจะช่วยให้นักเรียน ต้องหาคำตอบจากการสังเกตและการจำค่อย ๆ เกิดเป็นทักษะที่น่าพึงพอใจมากขึ้นตามลำดับขั้น

การสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต

การจัดประสบการณ์จากการศึกษาผลงานศิลปะให้แก่เด็ก จะทำให้การแสดงออกของเด็กเป็นไปอย่างกว้างขวางและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การฝึกปฏิบัติงานศิลปะแต่เพียงด้านเดียวโดยที่ไม่มี

การศึกษาให้สัมพันธ์กับการปฏิบัติย่อมไม่สามารถผลักดันให้การฝึกปฏิบัติพัฒนาไปได้ดีเท่าที่ควร การดูงานศิลปะทั่ว ๆ ไป ดูอย่างชื่นชมคิดวิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ จะเป็นประสบการณ์ที่มีค่าต่อการเรียนรู้ หรือการฝึกปฏิบัติอย่างมาก (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2532: 56)

การสังเกตผลงานศิลปะ เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มองศิลปะอย่างละเอียดและมีขั้นตอนหรือมีกระบวนการ เพราะการมองอย่างผิวเผินจะไม่สามารถเข้าถึงศิลปะได้ต่อเมื่อได้มีการพิจารณาอย่างละเอียด จึงสามารถพบความงามของศิลปกรรมมากขึ้น ๆ การสอนศิลปะไม่เพียงแต่เน้นเฉพาะหลักการหรือ ทฤษฎีเชิงองค์ประกอบเท่านั้น แต่จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แปลความหมาย และวิพากษ์วิจารณ์ โดยเริ่มจาก การบรรยาย (Description) และการวิจารณ์โครงสร้าง (Formal analysis) การแปลความหมาย และการตัดสินคุณค่าซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการพูดแต่เพียงว่า ฉันชอบหรือไม่ชอบ (Mittler, 1986 : 48)

ในการสังเกตงานศิลปะให้ได้ดีนั้น นักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้คุณค่าของงาน งานศิลปะต้องเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของงานศิลปะ ความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตัวเพื่อให้เข้าถึงงานศิลปะ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษ พยายามค้นให้พบสิ่งเหล่านี้คือคุณค่าของงานศิลปะ ความน่าประทับใจ ความรู้สึกที่เกิดจากงานศิลปะ สิ่งกระตุ้นให้เกิดความสนใจในภาพงานศิลปะ ในขณะเดียวกันก็ต้องรับรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติต่าง ๆ ในงานศิลปะด้วย สำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาก่อนที่จะแนะนำนักเรียนเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาในงานศิลปะและการอธิบายพูดคุยเกี่ยวกับงานศิลปะ ควรให้นักเรียนรู้จักวิธีการมองเสียก่อน โดยให้นักเรียนได้รู้จักงานศิลปะหลาย ๆ ชนิด (Jefferson. 1963: 84) ซึ่งการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ในงานศิลปะอย่างกว้างขวาง ก็คือการให้เด็กได้เห็นผลงานศิลปะในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น งานวาด งานปั้น งานจักสาน งานพิมพ์ งานแกะสลัก งานขดลวด เป็นต้น ประสบการณ์เหล่านี้นอกจากจะทำให้เด็กมีความเข้าใจในลักษณะทั่ว ๆ ไป ของศิลปะ เช่น แนวคิด รูปแบบ วัสดุ เป็นต้น (ประเทิน มหาพันธ์. 2531: 54)

บทเรียนที่ใช้สังเกตเป็นสื่อการเรียนรู้มีอยู่มากมาย เช่น เรื่องพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติต่าง ๆ ตลอดจนรูปภาพผลงานศิลปะ โดยใช้การสังเกตเป็นกิจกรรมหลัก หรืออาจควบคู่ไปกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การทดลอง การสาธิต การปฏิบัติ การศึกษานอกสถานที่ การเรียนจากแผนที่ หรือหุ่นจำลองต่าง ๆ เป็นต้น การสังเกตจะฝึกให้นักเรียนเป็นคนละเอียด รอบคอบ สังเกตสิ่งต่าง ๆ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีจุดหมาย นอกจากนั้นเมื่อสังเกตปรากฏการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง ยังจะฝึกให้นักเรียนทำงานอย่างสม่ำเสมอ และเชื่อว่าการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจะมีส่วนช่วยให้เด็กได้รู้กิจกรรมตลอดเวลา ทำให้บรรยากาศในการเรียนน่าสนใจอยู่เสมอ ไม่น่าเบื่อหน่าย (ศิริลักษณ์ ศรีกรม. 2526: 56)

จุดมุ่งหมายในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ในภาพศิลปะ ตามพัฒนาการของเด็ก 5-17 ปีซึ่งเด็กในช่วงอายุนี้นี้จะมีการพัฒนาการเพิ่มมากขึ้นในการที่จะเรียนรู้ และการตอบสนองในด้านความงามของงาน

ศิลปะ เด็กสามารถรับรู้ในรายละเอียดต่าง ๆ และความหมายต่าง ๆ ในงานศิลปะของตนเอง และงานศิลปะซึ่งสร้างขึ้นโดยศิลปินนักวาดภาพ เด็กจะสนใจทั้งตัวศิลปินและงานศิลปะของเขา การสอนการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดให้กับเด็กระดับนี้ ทำได้ดังนี้

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในงานศิลปะ
2. บรรยายถึงการออกแบบส่วนต่าง ๆ ในภาพงานศิลปะ ซึ่งทำให้งานศิลปะชิ้นนั้น ๆ มีความหมายที่ชัดเจน
3. อธิบายถึงการเลือกวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะของนักวาดภาพ
4. อภิปรายถึงความหมายของงานศิลปะและประเมินคุณค่าของงานศิลปะ เกี่ยวกับคุณสมบัติด้านความงาม
5. เปรียบเทียบงานศิลปะ 2 ชิ้น หรือมากกว่านั้น ซึ่งเป็นงานศิลปะที่ใช้วัสดุอุปกรณ์ขนาด และรูปแบบของงานต่างกัน โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งทำให้งานศิลปะมีความเหมือนหรือแตกต่างกัน
6. บรรยายถึงคุณสมบัติด้านความงาม ซึ่งทำให้งานศิลปะชิ้นหนึ่งมีคุณสมบัติที่พิเศษกว่างานศิลปะชิ้นอื่น ๆ

จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลจะตอบสนองงานศิลปะจากการสังเกตได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางได้นั้น ควรจะต้องมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับงานศิลปะ ต้องได้รับการส่งเสริมแนะนำฝึกฝนเพื่อให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับงานศิลปะต่าง ๆ อีกทั้งประสบการณ์ในการดูผลงานศิลปะก็มีความสำคัญเช่นกัน การตอบสนองงานศิลปะจากการสังเกตเป็นคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมทักษะทางด้านนี้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งครูเป็นบุคคลสำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้วิธีการตอบสนองงานศิลปะจากการสังเกตได้อย่างถูกต้อง เพราะครูผู้สอนศิลปะเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์การให้เด็กได้เห็นผลงานศิลปะมาก ๆ ได้มีโอกาสอภิปรายเกี่ยวกับผลงานศิลปะ จะทำให้เด็กมีประสบการณ์ทางศิลปะที่กว้างขวาง ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความซาบซึ้งในงานศิลปะ และเห็นคุณค่าของงานศิลปะมากขึ้น

อดัมส์ (Adams, 1985. *Aesthetic Dialogur for Children: Paradigm and Program. Art Education*. p.84) ได้แนะนำการสอนเกี่ยวกับสุนทรียะ โดยใช้กิจกรรมบทสนทนาทางสุนทรียะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย โดยนำขั้นตอนการเรียนรู้ทางสุนทรียศาสตร์ ของ Feldmen 4 ขั้นตอน มาใช้ (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2541: 42)

1. ขั้นบรรยาย (Description) เป็นการสำรวจดูสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่สายตาในทันทีทันใดที่เห็นงานศิลปะชิ้นนั้น ได้แก่ เส้น สี รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว แสง เงา และวิเคราะห์ถึงเทคนิควิธีการที่ผู้ดูคิดว่า เป็นวิธีการหรือเทคนิคที่สร้างงานศิลปะชิ้นนั้น

2. **ขั้นวิเคราะห์ (Formal analysis)** เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่ได้สำรวจไว้ในขั้นแรก คุณภาพของเส้น สี รูปร่าง รูปทรง เพื่อให้เกิดการรับรู้ถึงองค์ประกอบทางศิลปะของผลงานชิ้นนั้น ซึ่งจะเป็นข้อมูลให้การตีความและการตัดสินใจต่อไป

3. **ขั้นตีความ (Interpretation)** เป็นการกล่าวหรือแสดงถึงความหมายของผลงานศิลปะที่มีต่อตน ความหมายของศิลปะในที่นี้หมายถึงความหมายของศิลปะที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยทั่วไป ในขั้นนี้อาจหาข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความคิด หรือหลักการที่สามารถยืนยันว่า ทำไมผลงานศิลปะชิ้นนั้นมีผลด้านความคิดเห็นของผู้วิเคราะห์เช่นนั้น

4. **ขั้นตัดสิน (Judgment)** เป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องมีการสืบสวนตรวจสอบถึงเจตนาและผลที่เกิดขึ้นของงานศิลปะชิ้นนั้น โดยการเปรียบเทียบกับผลงานศิลปะชิ้นอื่นที่คล้ายคลึงกัน พิจารณามันเหมือนหรือต่างกับงานศิลปะชิ้นอื่นในยุคสมัยเดียวกันเช่นไร เฟลด์แมนเน้นว่าการที่จะตัดสินงานศิลปะอย่างมีสุนทรียภาพนั้นต้องมีเหตุผลและใช้หลักเกณฑ์อย่างมีคุณธรรมเพาะการตัดสินนั้นเป็นปฏิบัติการขั้นสูง

อดัมส์นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับระดับการศึกษาของเด็กระดับปฐมวัยแล้วนำเสนอเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. **ขั้นประสาทสัมผัสและการแสดงออก (Sensuousness and expression)** เป็นขั้นที่ให้ได้เด็กได้บอกถึงอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อภาพที่เห็นอย่างไร เช่น เกลียด กลัว รัก หรือความรู้สึกต่าง ๆ ที่คนเรามี

2. **ขั้นบรรยาย (Description)** โดยแบ่งออกเป็น

2.1 **บรรยายธรรมดา (Simple description)** เป็นขั้นที่ให้ได้เด็กบรรยายจินตนาการของภาพที่เห็น และส่วนประกอบของภาพโดยใช้คำถามปลายเปิด เกี่ยวกับศิลปะที่กำลังเรียนอยู่

2.2 **บรรยายตามเทคนิควิธีการ (Technical description)** เป็นขั้นตอนการบรรยายถึงวิธีการและสื่อที่ใช้ สิ่งที่น่าสนใจ เนื้อหาสาระเฉพาะของงานศิลปะนั้น และในการสอนกิจกรรมเหล่านั้น และในการสอนกิจกรรมเหล่านี้ ครูควรสอดแทรกข้อมูลต่าง ๆ เช่น ประวัติของศิลปิน ชื่อของงานศิลปะและสถานที่ผลิตงานศิลปะนั้น

3. **ขั้นวิเคราะห์ (Formal analysis)** เป็นสุนทรีย์ เป็นสุนทรีย์ขั้นสูงสุดและเป็นการนำเสนอขั้นตอนสุดท้ายของตัวอย่างการแสดงนัยที่เป็นเครื่องหมายและความหมายที่ขึ้นอยู่กับ 2 ขั้นตอนแรก ขั้นนี้ควรเน้นคุณสมบัติพิเศษของงานศิลปะในเรื่ององค์ประกอบศิลป์

คำถามที่ครูใช้ อาจแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. **คำถามปลายเปิด (Open-ended question)** เป็นเครื่องมือของการสอนที่มีอำนาจมาก คำถามเหล่านี้นำไปสู่ความคิดแบบอนกนัย (Divergent) และเป็นคำถามที่ทำให้เด็กใช้ความคิด ความรู้ หรือการตัดสินใจ นับว่าเป็นคำถามที่ยกระดับความคิดของเด็กให้สูงขึ้น

2.คำถามปลายปิด (Closed question) เป็นคำถามที่ถามเฉพาะ และมีคำตอบเพียงคำตอบเดียว คำถามนี้ไปสู่ความคิดแบบเอกนัย (Convergent) และเป็นคำถามที่เด็กตอบโดยการนำสิ่งที่จำไว้มาตอบ การถามแบบนี้ทำได้ง่าย เช่น ถามว่า สีอะไร นักเรียนชอบสีแดงหรือสีน้ำเงิน อันไหนใหญ่กว่ากัน (เตือนใจ ทองสำริด, 2531)

Cole และ Schaefer (Robert Schimacher. 1993: 86) กล่าวถึงส่วนประกอบที่ทำให้วิธีการสอน การวิจารณ์งานศิลปะสำหรับเด็กง่ายขึ้น โดยให้ครูเป็นผู้ชี้แนะช่วยเหลือเด็กเพื่อให้เด็กเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง ด้วยกฎเกณฑ์ง่าย ๆ คือครูเป็นผู้คอยชี้แนะ แต่เด็กจะเป็นผู้พิจารณาด้วยตนเอง โดยเน้นคำถาม 5 ประเด็น ดังนี้

1.มันคืออะไร มีรูปร่างเป็นอย่างไร ทำมาจากอะไร

เป็นคำถามเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ หรือประเภทของงานศิลปะ เช่น ภาพสีน้ำมัน ภาลายเส้น ประติมากรรม ภาพพิมพ์ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ใหญ่ เล็ก ทำมาจากกระดาษ ดินเหนียว ผ้า เป็นต้น

2.เธอเห็นอะไรบ้างในภาพนี้

เพื่อเป็นการช่วยให้เด็กได้สังเกตเห็นองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น เส้นสี รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว ความสมดุล มติ หรือระยะ ซึ่งให้เด็กได้ตอบคำถามในสิ่งที่ตนเองค้นพบ

3.ภาพที่เห็นเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร

เพื่อให้เด็กได้พิจารณาเห็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของ คน สัตว์ สถานที่ หรือเหตุการณ์ในภาพ และพยายามที่จะอธิบายสิ่งที่เห็นออกมาเป็นคำพูด

4.มันทำให้เธอรู้สึกอย่างไร

เพื่อให้เด็กได้แสดงความรู้สึกทางอารมณ์ที่เห็นภาพหรือผลงานศิลปะนั้น เช่น รู้สึกตื่นเต้น สนุกสนาน ตกใจ โกรธ เศร้า หรือมีความสุข

5.เธอชอบมันหรือไม่

เพื่อให้เด็กได้สรุปความสำคัญภายในของตนเองที่มีต่อภาพหรือผลงานศิลปะนั้นเพราะอะไร และต้องการจะปรับเปลี่ยนส่วนใดออกไป

คำถามเหล่านี้จะสามารถเรียกร่องการตอบสนองที่แตกต่างกันอีกมากมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายคือต้องการช่วยให้เด็กได้ความซาบซึ้งต่อศิลปะ และทำให้มีการตัดสินใจขั้นพื้นฐาน หรือเข้าใจเกี่ยวกับส่วนประกอบของศิลปะ

แครอล ไฮเดิน (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2542: 38) ผลงานออกแบบหลักสูตร (เนื้อหาวิชาศิลปะสนองตามเป้าหมายในแนวทางทฤษฎี)ระดับประถมศึกษาของแครอล ไฮเดิน นักวิชาการผู้นำเอาทฤษฎีสุนทรียะศึกษาของ แฮรี โบรดี มาประยุกต์ใช้

ตัวแบบหลักสูตรของโฮเดินเป็นหลักสูตรระดับปฐมวัย โฮเดิน วางแผนเนื้อหาตามเป้าหมายสองขั้นตอนในทฤษฎีของโบรดี คือ ขั้นสร้างความประทับใจ (Impressive Phase) และขั้นสร้างสรรค์ (Creative phase) แล้วนำมาวางแผนเนื้อหาการเรียนและกิจกรรมเสนอแนะโดยมีขอบเขตการดังต่อไปนี้

1. ขั้นสร้างความประทับใจ (impressive phase) ใช้ขั้นตอนในการฝึกทักษะ 4 ขั้นของโบรดี คือ การรับรู้ส่วนประกอบทางการเห็นของศิลปะ การรับรู้โครงสร้าง การรับรู้เทคนิควิธีการและการรับรู้ความรู้สึกที่ผลงานศิลปะก่อให้เกิดแก่น

1.1 การรับรู้ส่วนประกอบ ในขั้นนี้ให้ผู้เรียนพิจารณาคุณสมบัติต่าง ๆ ในผลงานศิลปะที่เป็นส่วนประกอบทางการเห็นของคนเรา เช่น สี เส้น รูปร่าง รูปทรง ขนาด พื้นผิวรวมทั้งส่วนประกอบด้านหลัง เช่น กริยาท่าทาง หรือการสื่อแสดงอารมณ์เคลื่อนไหว

1.2 การรับรู้โครงสร้างรวม การรับรู้ในแง่องค์ประกอบของศิลปะ (Composition) ที่เรียบเรียงผูกโยงส่วนประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นการรับรู้เกี่ยวกับความสมดุล ความเหมือนกันต่างกัน สัดส่วน เนื้อเรื่อง เป็นต้น

1.3 การรับรู้เทคนิควิธีการ หมายถึงความเฉียบไวในการรับรู้ ทักษะ เทคนิควิธีการของผู้สร้างงานศิลปะ ศิลปะสมัยใหม่บางชิ้นนั้น ตัวเทคนิควิธีการนี้แหละทำให้ผลงานน่าสนใจที่สุด มิใช่ฝีมือหรือทักษะ เด็ก ๆ มักสนใจว่าศิลปินสร้างงานชิ้นนั้น ๆ ได้อย่างไร และความสนใจนี้แหละจะช่วยสร้างสุนทรีภาพให้ก่อเกิดในตัวเด็ก

1.4 การรับรู้ความรู้สึก เป็นการรับรู้ที่โฮเดินคิดว่าลึกซึ้งที่สุดใน 4 ด้านนี้ เพราะมิใช่สิ่งที่เห็นได้กระจ่างแจ้งและแน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับคุณภาพในการรับรู้ของมนุษย์แต่ละคนซึ่งแตกต่างกัน และลึกไปจนถึงสันดานของมนุษย์ด้วย โฮเดินเห็นว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่สำคัญเด็กควรตระหนักถึงความสามารถในการรับรู้อารมณ์หรือความรู้สึกที่แทรกอยู่ในงานศิลปะ ในขั้นนี้ไม่ควรมีความถูกผิดด้านความคิดเห็นของผู้ดูงานศิลปะ เพราะความรู้สึกเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว ซึ่งแล้วแต่ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละบุคคล การศึกษาศิลปะควรเพียงแต่เสริมสร้างประสบการณ์นี้ ให้เด็กเปิดกว้างในจินตนาการในการสนองตอบ และลดการรับรู้และรู้สึกในลักษณะยึดมั่นอยู่กับความเชื่อมั่นเก่าแก่ที่ถ่ายทอดกันมาแต่โบราณ

2. ขั้นสร้างสรรค์ (Creative phase) ในขั้นนี้เป็นขั้นตอนของการสร้างสรรค์ทดลอง เป็นประสบการณ์ในการทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์สร้างสรรค์งานศิลปะซึ่งให้ประสบการณ์ในการรับรู้ คุณสมบัติทั้งสี่ด้านข้างต้น เป็นการใช้วัสดุและสื่อในการแก้ปัญหาด้านโครงสร้างและเทคนิควิธีการซึ่งเด็กจะได้เรียนถึงการควบคุมวิถีทางในการสร้างสรรค์ของตน เด็กจะได้เรียนรู้ว่าเขาจะต้องฟังความเฉียบไวในการรับรู้ของเขา และความสำนึกในการวิเคราะห์วิจารณ์

ครูควรวางแผนในด้านการแนะปัญหาเพื่อให้เด็กได้เรียนที่จะหาหนทางแก้ไข โดยเน้นความสำคัญในการพัฒนาความละเอียดรอบคอบของการวิเคราะห์ทางสายตา และเรียนรู้ การตัดสินใจ

วิพากษ์วิจารณ์ของเด็กเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการช่วยนำเด็กไปสู่ความเฉียบไวในการรับรู้และการเห็นอย่างมีสุนทรียภาพ

กลวิธีในการสอน

แนะนำให้เด็กรู้จักกับส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ ของศิลปะ ในตอนแรกอาจแนะนำกว้าง ๆ เช่น องค์ประกอบในดนตรี หรือโคลงกลอนนาฏศิลป์ควบไปกับส่วนประกอบทางทัศนศิลป์ แล้วจึงแยกเน้นแต่เฉพาะส่วนประกอบทางการเห็น ซึ่งเป็นทัศนศิลป์ ที่ทำดั่งนี้คงเป็นเพราะส่วนประกอบบางตัวนั้น ศิลปะหลายแขนงใช้ร่วมกัน (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2542: 56)

สื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการสังเกต

จากขีดความสามารถในการรับรู้ที่แสดงให้เห็นว่า การรับรู้ที่สำคัญ คือการรับรู้ทางตา การจัดการเรียนรู้ของเด็ก ๆ จึงควรเน้นที่การมองเห็นมากที่สุด โดย เลิศ อานันทนะ (2535: 36) ได้เสนอสื่อการเรียนรู้ และเนื้อหาของสื่อที่เหมาะสมกับเด็กไว้ ดังนี้

สื่อการเรียนรู้ของเด็กที่สามารถมอง และจับต้องได้ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภท 2 มิติ ได้แก่ สิ่งของ หรือรูปลักษณะที่มีด้านกว้างกับด้านยาว เช่น แผ่นกระดาษ ตัวหนังสือ เครื่องหมาย เกาตูกทอด เป็นต้น

2. ประเภท 3 มิติ ได้แก่ วัตถุหรือสิ่งของที่มีทั้งด้านกว้าง ด้านยาว และด้านสูง เช่น กล้อง ตู้เย็น ผลไม้และของจริงต่าง ๆ ตลอดจนหุ่นจำลอง และงานสร้างประดิษฐ์ของนักเรียน

ทั้งนี้ ภาพเขียน ภาพยนตร์ และแผ่นภาพสไลด์ ก็ถือว่าเป็นสื่อประเภท 3 มิติด้วย แม้ว่าตัววัตถุจะเป็นแผ่นภาพแบน ๆ ก็ตาม แต่โดยเนื้อหาแล้วผลงานเหล่านั้นสามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะแสงและเงา อันทำให้เกิดระยะใกล้ไกลและลักษณะความตื้นลึกหนาบาง ตลอดจนแสดงพื้นผิวที่เรียบมันหยาบ ขรุขระได้ชัดเจน จึงจัดเข้าพวกที่เป็นสื่อ 3 มิติ

เนื้อหาของสื่อที่เด็กควรรู้

ลักษณะเนื้อหาของสื่อทั้ง 2 มิติ และ 3 มิติที่เด็กควรได้เรียนรู้ด้วยวิธีการทดลองค้นคว้า ตามความสนใจและความถนัดทางธรรมชาติ ควรจะประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

1. เกี่ยวกับรูปร่าง และรูปทรง ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งของหรือวัตถุที่เปลือยเนื้อที่ในอากาศ และสิ่งของที่ไม่เปลือยเนื้อที่ในอากาศ เช่น สิ่งที่เป็นแบนเรียบ และสิ่งของที่เป็นก้อนกลมหรือเหลี่ยม

2. เกี่ยวกับขนาด และสัดส่วน ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความเล็กใหญ่ของวัตถุ และลักษณะความสมดุลของวัตถุหรือสิ่งของกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเชิงเปรียบเทียบ เช่น เท้าของเด็กกับรองเท้า สี่รชะกับหมวก

3. เกี่ยวกับน้ำหนัก และจำนวนได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความหนัก เบาของวัตถุหรือสิ่งของต่าง ๆ เช่น เหล็กหนักกว่านุ่น น้ำมันเบากว่าน้ำ และความคิดในเชิงคำนวณ

4. เกี่ยวกับสี และเสียง ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะความกลมกลืน หรือตัดกันของสีและการลำดับเสียงหรือลักษณะท่วงทำนอง

5. เกี่ยวกับภาษาท่าทาง ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับการสื่อความหมายโดยการใช้ท่าทางประกอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เช่น การโบกมือ การพนกหน้า เป็นต้น

จากข้อมูล และทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ความสามารถในการเข้าใจ และรับรู้ถึงผลงานศิลปะได้นั้น การเรียนการสอนศิลปะโดยการสังเกต ที่มีครูมีส่วนช่วยเตรียมให้เขาเตรียมตัวกับการรับรู้ทางการเห็น ซึ่งจะพัฒนาการเปลี่ยนไปตามวัย ครูจะเป็นผู้ช่วยแนะนำหากิจกรรมที่เหมาะสม และเป็นแนวทาง แนะนำ และกระตุ้นไว้ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ทางศิลปะที่มีประสิทธิภาพ และสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเรื่องผลการสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้เชิงสุนทรีย์ได้ โดยนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์และเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนในระดับชั้นเรียนต่าง ๆ

8. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ประวัติสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

สถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี มีประวัติสืบเนื่องมาแต่ “โรงเลี้ยงเด็กอนาถา” ซึ่งพระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏ ได้ทรง บริจาคทรัพย์ สร้างกิจการไปขึ้นที่ตำบล สอนมะลิ ถนนบำรุงเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ.2433 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับเลี้ยงเด็กทารก เด็กหญิง เด็กชาย และบุตรคนยากจนที่กำพร้า หรือที่บิดาบิดามารดา ไม่สามารถเลี้ยงดูได้ แต่ต่อมาโรงเลี้ยงเด็กแห่งนี้ได้ล้มเลิกไป

เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2454 ผู้นำสมาคมข้าราชการสยาม ซึ่งมีท่านผู้หญิงยมราชเป็นผู้นำ ได้นำการเรียไ้เงินจากประชาชนจัด ตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กขึ้นใหม่ ณ ที่เดิมให้ชื่อว่า “โรงเรียนเบญจมราชูทิศ” โดยมีสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เป็นองค์อุปถัมภ์ เพื่ออุทิศส่วนกุศล ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2481 ได้โอนกิจการโรงเรียนเบญจมราชูทิศ ให้เทศบาลนครกรุงเทพ ดำเนินการ ซึ่งในขณะนั้น ยังไม่มีสถานที่เป็นของตนเองจึงได้ขอพระราชทานที่ดินอันเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่ตำบลทุ่งพญาไท พร้อมทั้งยังได้พระราชทานเงินอีก 2 แสนบาท เป็นค่าก่อสร้างโดยตั้งชื่อว่า “โรงเรียนชาติสงเคราะห์” และได้อันเชิญสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จมาทรงเปิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2484

เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ.2491 ภายหลังได้ก่อตั้ง กรมประชาสงเคราะห์ขึ้นแล้ว ข้าหลวง จังหวัดพระนครได้มีหนังสือสั่งให้เทศบาลกรุงเทพฯ โอนโรงเรียนชาติสงเคราะห์พร้อมทั้ง ทรัพย์สินให้กรมประชาสงเคราะห์ดำเนินการ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2492 ภายใต้งบของพระราชหัตถเลขาพระราชทานที่ดิน “การพระราชทานที่ดินรายนี้ เพื่อเป็นการเกื้อกูลการศึกษาแก่เด็กกำพร้า และอนาถาโดยเฉพาะ” การดำเนินงานของโรงเรียนชาติสงเคราะห์ภายใต้การควบคุมของกรมประชาสงเคราะห์ดำเนินมาด้วยดี จนในที่สุดได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “สถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี” ดังเช่นในปัจจุบัน

ปัจจุบันสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ตั้งอยู่เลขที่ 255 ถนนราชวิถี แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร โทรศัพท์ 02-2455-8340 โทรสาร 02-2455-5613 โดยมีเนื้อที่ 58 ไร่ 1 งาน 4 ตารางวา ในเนื้อที่ ประกอบด้วย อาคารที่ทำการบ้าน บ้านพักเด็ก บ้านพักเจ้าหน้าที่ ตลอดจนอาคารอื่นๆ รวมทั้งสิ้น 46 หลัง

แผนที่แสดงที่ตั้งของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

วัตถุประสงค์หลักของสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

เพื่อให้การสงเคราะห์ และพัฒนาเด็กโดยให้บริการด้านปัจจัย 4 รวมทั้งได้รับการศึกษา ทั้งสายสามัญ และสายอาชีพแก่เด็กตามความสามารถ และแว่นาด เพื่อให้เด็กสามารถประกอบอาชีพช่วยเหลือตนเอง และอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุขต่อไปในภายหน้า แต่หากเด็กคนใดมีปัญหา ก็จะได้รับคำแนะนำ และฟื้นฟูสภาพจิตใจจากนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยาของสถาน

สงเคราะห์หรืออาจส่งตัวเด็กเข้ารับการบำบัดในโรงพยาบาล

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กหญิงอายุ 5-18 ปี ซึ่งตกอยู่ในสภาพสมควรได้รับการสงเคราะห์ เนื่องจากประสบปัญหาทางสังคมดังนี้

- ขาดผู้อุปการะ
- ครอบครัวยากจน หรือครอบครัวประสบปัญหาความเดือดร้อน
- ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม
- ครอบครัวแตกแยก
- บิดามารดาเป็นผู้รับการสงเคราะห์ หรือบิดามารดาต้องโทษ ฯลฯ

โดยสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี จะรับเด็กโดยตรงจากหน่วยงานของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ หรือหน่วยงานอื่นเข้าไว้ในความอุปการะเพื่อให้การสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพ

บริการด้านต่างๆของสถานสงเคราะห์

1. บริการด้านการเลี้ยงดู

- 1.1 จัดบ้านพักเด็ก จำนวน 19 หลัง ในลักษณะ COTTAGE HOME สำหรับเด็กหญิง อายุระหว่าง 5 - 18 ปี พักอาศัย หลังละประมาณ 20 -25 คน
- 1.2 จัดอาหาร และเครื่องดื่ม อุปโภค – บริโภค ให้อย่างเพียงพอ และเหมาะสม
- 1.3 จัดให้มีแม่บ้านประจำบ้านพักเด็กแต่ละหลังๆละ 1 คน เพื่อให้ การดูแลและ อบรมสั่งสอน แนะนำ ปรึกษา ตลอดจนให้ความรัก ความอบอุ่นต่อเด็กอย่างใกล้ชิด เสมือนเป็นมารดาทดแทน

2. บริการด้านการรักษาพยาบาลและอนามัย

- 2.1 ดำเนินการตรวจสุขภาพและสร้างภูมิคุ้มกันโรคต่าง ๆ แก่เด็ก
- 2.2 ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเด็กเจ็บป่วย
- 2.3 จัดส่งเด็ก ที่เจ็บป่วย เข้ารับการ รักษาพยาบาล ในโรง พยาบาล ต่าง ๆ
- 2.4 ให้ความรู้ทางด้านสุขศึกษาแก่เด็ก

3.บริการด้านการศึกษา

- 3.1 การศึกษาสามัญภายในสถานสงเคราะห์
 - 3.1.1 จัดการศึกษา ภาคบังคับ ตามหลักสูตร ของ สำนักงาน การศึกษา แห่งชาติ
 - 3.1.2 จัดชั้นเรียน พิเศษแก่เด็ก ที่มีเชาวน์ปัญญาต่ำ
 - 3.1.3 จัดฝึกวิชาชีพ ระยะสั้นให้เด็ก ในสถานสงเคราะห์
- 3.2 การศึกษา ภายนอกสถาน สงเคราะห์ทาง สายสามัญ และสายวิชาชีพ โดยสนับสนุน ให้

เด็ก ไปศึกษา ภายนอกยัง โรงเรียนต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับ อนุบาล จนถึงระดับ อุดมศึกษา รวมทั้ง ฝึก อาชีพ ที่ศูนย์ สงเคราะห์และ ฝึกอาชีพ สังกัดกรม พัฒนาสังคม และสวัสดิการ

4. บริการด้านการจัดหางาน

ดำเนินการจัดหางานให้แก่เด็กที่สำเร็จการศึกษาสายสามัญ และสายวิชาชีพ ตามความเหมาะสมและตามความสมัครใจของเด็ก

5. บริการด้านสังคมสงเคราะห์ และจิตวิทยาให้การสงเคราะห์พัฒนา และปรับสภาพ โดย ดำเนินงาน ตามกระบวนการ สังคมสงเคราะห์ และจิตวิทยาดังนี้

5.1 จัดทำประวัติเด็ก รับเข้าใหม่สังเกต และทำรายงานเกี่ยวกับ พฤติกรรม ของเด็กทุกคน รวมทั้ง ดำเนินการ ติดต่อกับครอบครัว ของเด็ก และการจัดหา ครอบครัวทดแทน สำหรับเด็กบางราย

5.2 ดำเนินการป้องกัน และแก้ไขและ พัฒนาเด็ก ตามกระบวนการ สังคมสงเคราะห์ และ จิตวิทยา ทั้งในลักษณะ รายบุคคล (CASE WORK) เป็นกลุ่ม (GROUP WORK) หรือประชุม รายการณ์ (CASE CONFERENCE) ตามความจำเป็น และเหมาะสม ตลอดจนใช้เทคนิค การแนะแนว และการให้ คำปรึกษา (COUNSELLING) ควบคู่กันไป

5.3 การติดตาม และการ ประเมินผล ดำเนินการ ติดตามเด็ก ที่อยู่ระหว่างรับการ สงเคราะห์ และเด็ก ที่พ้นการสงเคราะห์ ไปแล้ว

6. บริการด้านนันทนาการ และกิจกรรมต่าง ๆ

6.1 ส่งเสริมให้เด็กใช้ เวลาว่างให้ เกิดประโยชน์ โดยให้เด็กเข้า กลุ่มกิจกรรม ชมรมต่าง ๆ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา การขับ ร้องเพลง ประสานเสียง ดนตรีไทย การวาดภาพสีน้ำ และ โขนนาการ เป็นต้น

6.2 จัดให้เด็กได้ ทักษะศึกษา นอกสถานที่ เพื่อ เป็นการเสริม สร้างความรู้ และเพิ่มพูน ประสบการณ์ ตลอดจนการ เรียนรู้เรื่อง การปรับตัว อยู่ร่วมกัน

6.3 จัดให้เด็กได้ บำเพ็ญประโยชน์ เช่น ไปเยี่ยมผู้รับการสงเคราะห์ตาม สถาน สงเคราะห์ต่างๆ อาทิ คนชรา เด็กอ่อน เด็กพิการ คนไร้ที่พึ่ง หรือตาม โรงพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้น

6.4 การอบรมด้านจริยธรรม จัดให้มีการอบรมหน้าที่พลเมือง ศีลธรรมและ จรรยา มารยาทแก่เด็ก

6.5 จัดให้เด็กได้ มีกิจกรรม ในวันสำคัญ ต่าง ๆ เช่น งานวันสงกรานต์ วันวิสาขบูชา วัน ขึ้นปีใหม่ วันเด็ก งานกีฬา เป็นต้น

ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีในช่วงระยะเวลาเก็บข้อมูล

เด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนเด็กในความอุปการะอยู่ตลอดเวลา สำหรับในช่วงระยะเก็บข้อมูลพบว่ามีจำนวนเด็กโดยรวมทั้งสิ้น 500 คน (จากสถิติเมื่อเดือนมิถุนายน 2549) เด็กทุกคนอาศัยอยู่ในบ้านพัก 2 ชั้น ขนาดใหญ่ รวม 19 หลัง บ้านพักทุกหลังอยู่ในอาณาบริเวณของสถานสงเคราะห์บ้านราชวิถี แบ่งการปกครองออกเป็น 4 เขต ดังนี้

เขตที่หนึ่ง หัวหน้าเขต คือ คุณสุวรรณา ปิ่นแก้ว ประกอบด้วยบ้าน 5 หลัง คือ

บ้านลดาวัลย์	จำนวนเด็ก 16 คน
บ้านพุทธชาด	จำนวนเด็ก 19 คน
บ้านดาวเรือง	จำนวนเด็ก 26 คน
บ้านดาวกระจาย	จำนวนเด็ก 26 คน
บ้านชงโค	จำนวนเด็ก 30 คน

เขตที่สอง หัวหน้าเขต คือ คุณกนกนิภา รุจารามา ประกอบด้วยบ้าน 4 หลัง คือ

บ้านกระดังงา	จำนวนเด็ก 26 คน
บ้านการะเกด	จำนวนเด็ก 21 คน
บ้านกุหลาบพวง	จำนวนเด็ก 21 คน
บ้านกรรณิการ	จำนวนเด็ก 24 คน

เขตที่สาม หัวหน้าเขต คือ คุณพจมาน สุขโข ประกอบด้วยบ้าน 5 หลัง คือ

บ้านกุสุมาลย์	จำนวนเด็ก 23 คน
บ้านชัยพฤกษ์	จำนวนเด็ก 22 คน
บ้านจันทร์กะพ้อ	จำนวนเด็ก 24 คน
บ้านขจร	จำนวนเด็ก 22 คน
บ้านโกเมศ	จำนวนเด็ก 20 คน

เขตที่สี่ หัวหน้าเขต คือ คุณบัว ศิริวัณษ์ ประกอบด้วยบ้าน 5 หลัง คือ

บ้านมะลิวัลย์	จำนวนเด็ก 23 คน
บ้านเบญจมาศ	จำนวนเด็ก 21 คน
บ้านนิคม 2	จำนวนเด็ก 23 คน
บ้านนิคม 1	จำนวนเด็ก 26 คน
บ้านทานตะวัน	จำนวนเด็ก 22 คน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่าจำนวนเด็กในบ้านแต่ละหลังมีไม่เท่ากัน โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 20 กว่าคนขึ้นไปต่อหนึ่งหลัง เด็กแต่ละคนในบ้านยังมีอายุที่แตกต่างกันไปตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนกระทั่งถึงปริญญาตรี บางบ้านอาจมีจำนวนเด็กเล็กมากกว่าเด็กโตหรือเด็กโตมากกว่าเด็กเล็ก

หรืออาจมีส่วนของเด็กเล็กและเด็กโตใกล้เคียงกันก็ได้ แต่เดือนสมาชิกในสถานสงเคราะห์บ้านราชวิถีจะมีการโยกย้ายเข้าออกตลอดเวลา ตลอดจนมีการหมุนเวียนเด็กระหว่างบ้านกันบ่อยครั้งจนยากที่จะระบุจำนวนเด็กที่แน่ชัดในแต่ละหลังได้

การใช้ชีวิตประจำวันของเด็กภายใต้กฎระเบียบ

การดำเนินชีวิตประจำวันในบริบทสถานสงเคราะห์ของเด็กในบ้านพักทั้ง 19 หลัง ล้วนมีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากกิจวัตรประจำวันได้ถูกกำหนดตามกฎระเบียบที่ระบุไว้และแจกจ่ายเป็นลายลักษณ์อักษรให้ครูแม่บ้านแต่ละหลัง แล้วนำข้อตกลงดังกล่าวแจ้งให้เด็กทราบเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป รายละเอียดของกฎเกณฑ์จากทางสถานสงเคราะห์มีเนื้อหาดังนี้

ระเบียบปฏิบัติ

1. ตื่นนอน 05.00 น. และเข้าบ้านพัก 19.00 น.
2. รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
3. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
4. ไม่เที่ยวเตร่
5. เข้าและออกสถานสงเคราะห์ต้องขออนุญาตทุกครั้ง
6. ไม่ไปค้างคืนที่อื่น
7. ไม่ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายผู้อื่น
8. ไม่ดื่มของมึนเมา
9. ไม่เล่นการพนัน
10. ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด
11. ไม่ลักขโมยทรัพย์สิน
12. ไม่ทำลายทรัพย์สินของทางราชการ
13. ไม่ประพฤติตนไปในทางชั่ว
14. เคารพและเชื่อฟังคุณครู
15. เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานสงเคราะห์

หมายเหตุ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว จะได้รับโทษดังนี้

1. ว่ากล่าวตักเตือน
2. ทำทัณฑ์บน
3. หากสิทธิได้รับการศึกษาต่อ ย้ายสถานสงเคราะห์หรือติดต่อญาติรับกลับไปอุปการะเอง

ระเบียบข้อบังคับนี้เป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นที่สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนจะได้รับการจับบันทึกในสมุดบันทึกประจำวันแม่บ้านแต่ละหลังเป็นผู้เซ็นรายงานต่อผู้ปกครองเขตหรือผู้ช่วย

ผู้ปกครองเขตให้รับทราบ และจะใช้เป็นเกณฑ์หนึ่งในการพิจารณาโยกย้ายบ้านหรือย้ายสถาน
สงเคราะห์ต่อไปในกรณีที่มีเด็กคนใดคนหนึ่งมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว สถานสงเคราะห์ได้ออกหลักเกณฑ์ด้าน
การศึกษาจากฝ่ายการศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กในความอุปการะตั้งใจเรียนหนังสือให้มากขึ้น ซึ่ง
เริ่มบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2544 รายละเอียดมีดังนี้

หลักเกณฑ์การศึกษาต่อทุกระดับ

1. นักเรียนจะต้องมีผลการเรียนตั้งแต่ 1.90 ขึ้นไป
2. นักเรียนจะต้องมีความประพฤติ โดยดูจากผลการประเมินของครูแม่บ้าน ครูประจำชั้น
และคณะกรรมการพิจารณาผลการศึกษาของสถานสงเคราะห์
3. นักเรียนที่สอบตกวิชาหลัก อาทิ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ฯลฯ จำนวน 1-2 วิชา จะให้
โอกาสแก้ตัวเพียง 1 ครั้ง
4. นักเรียนที่สอบตก 3 วิชาขึ้นไป ให้ไปเรียนต่อในสายวิชาชีพหรือฝึกอาชีพ
5. นักเรียนคนใดทำผิดกฎระเบียบข้อบังคับของสถานสงเคราะห์ฯ อาทิ หลบหนีนอนพักค้าง
คืนภายนอกสถานสงเคราะห์โดยไม่ได้รับการอนุญาตให้ดำเนินการดังนี้
ครั้งที่ 1 ว่ากล่าวตักเตือน
ครั้งที่ 2 ทำทัณฑ์บน
ครั้งที่ 3 หมดยสิทธิ์ได้รับการศึกษาต่อ ย้ายสถานสงเคราะห์หรือติดต่อให้ญาติรับ
กลับไปอุปการะเอง

ถือปฏิบัติตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2544

กฎระเบียบจากทางสถานสงเคราะห์ทั้งสองฉบับนี้เป็นข้อตกลงร่วมกันที่เด็กในความปกครอง
ทุกคนต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข ดังนั้นการใช้ชีวิตประจำวันของเด็กในบ้านทุกหลังจึงเป็นไปในทาง
แนวทางเดียวกันโดยมีกฎระเบียบดังกล่าวเป็นตัวกำกับพฤติกรรม แต่สำหรับกฎเกณฑ์ย่อยที่เป็น
แนวทางปฏิบัติในแต่ละบ้านตามการปกครองของครูแม่บ้านแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันบ้างใน
รายละเอียด การศึกษาในครั้งนี้ของผู้วิจัยจะเป็นการเน้นเฉพาะบ้าน 3 หลัง ที่คัดเลือกมาเป็นตัวอย่าง
โดยรายละเอียดจะกล่าวถึงในบทต่อไป

ความเป็นอยู่โดยทั่วไปสถานสงเคราะห์อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การใช้ชีวิต
ในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์ที่เด็กต้องไปโรงเรียน และช่วงวันเสาร์และวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดพักผ่อนอยู่
บ้านหรือบางคนอาจได้รับสิทธิ์ให้ออกจากสถานสงเคราะห์ได้ตามโอกาสอันควร

การใช้ชีวิตในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์

ช่วงเวลา	การทำกิจกรรม
05.00 – 16.00 น.	ตื่นนอน ไป – กลับโรงเรียน
16.00 – 18.30 น.	ทำกิจวัตรประจำวัน อาบน้ำ เล่น ทำการบ้าน
18.30 – 20.00 น.	พักผ่อน ดูโทรทัศน์ เล่น
20.00 – 21.00 น.	สวดมนต์ อบรม พุทธคุณ เล่น
21.00 05-00 น.	เวลานอน

ตารางแสดงการใช้ชีวิตประจำวันในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์

วันจันทร์ถึงวันศุกร์เป็นช่วงเวลาที่เด็กต้องไปโรงเรียน เวลาตื่นนอนที่ทางสถานสงเคราะห์กำหนดคือ 05.00 น. ซึ่งแต่ละบ้านสามารถยืดหยุ่นได้ตามสมควร ภารกิจช่วงเช้าในภาพรวมคือการเตรียมตัวไปโรงเรียน อาบน้ำ แต่งตัว รับอาหารจากโรงครัว เก็บล้างภาชนะแล้วส่งคืนหม้อข้าวกลับไปทางโรงครัวอีกครั้งเพื่อรอรับในตอนเย็น

เด็กในความอุปการะจะแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ตามสถาบันการศึกษา คือ เด็กนักเรียนที่เรียนภายในสถานสงเคราะห์ เด็กกลุ่มนี้จะไม่ได้เงินเบี้ยเลี้ยงและออกจากบ้านช่วงก่อน 08.00 น. เด็กน้อยเพื่อเดินทางไปโรงเรียน ในขณะที่เด็กอีกกลุ่มศึกษาอยู่ในโรงเรียนภายนอกสถานสงเคราะห์ หากเป็นเด็กระดับชั้นอนุบาลและประถมศึกษาจะมีรถของสถานสงเคราะห์หรือรับส่ง ดังนั้นต้องมารวมตัวที่โรงรถก่อนเวลา 07.00 น. แต่หากเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไปต้องเดินทางไปกลับด้วยตนเอง

ในช่วงวันจันทร์ถึงวันศุกร์นี้เด็กจะใช้เวลาส่วนใหญ่ที่โรงเรียน ในขณะที่ครูแม่บ้านของแต่ละหลังต้องออกมาปฏิบัติหน้าที่ตามหน่วยงานต่างๆ ในสถานสงเคราะห์เช่นกัน จนกระทั่งเวลา 16.00 น. เด็กจึงเริ่มทยอยกลับสู่สถานสงเคราะห์อีกครั้งและเริ่มกิจวัตรในช่วงเวลาเย็นเริ่มจากการเตรียมอาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า นำผ้ามาซัก และเก็บผ้าที่ตากไว้เมื่อวานมาพับเก็บเข้าตู้ รวมทั้งการแยกย้ายทำงานบ้านตามการแบ่งเวรที่ตกลงกันได้ เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน เก็บเศษไปไม้ในสวน ตลอดจนการส่งตัวแทนไปรับอาหารเย็นจากโรงครัว นอกจากนั้นเด็กบางคนอาจเดินทางไปเรียนพิเศษหรือร่วมกิจกรรมกับชมรมต่าง ๆ ตามที่ทางสถานสงเคราะห์จัดเตรียมไว้

ตอนกลางคืนราว 20.00 น. เป็นช่วงเวลาที่เด็กทุกบ้านต้องขึ้นห้องโถงชั้นบนเพื่อสวดมนต์ แผ่เมตตา และฟังการอบรมสั่งสอน ตลอดจนชี้แจงในเรื่องราวข่าวคราวต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นกฎเกณฑ์ข้อหนึ่งของทางสถานสงเคราะห์ หลังจากนั้นเด็กส่วนใหญ่จะเตรียมตัวเข้านอนทันที ยกเว้นบางคนที่ยังทำการบ้านไม่เสร็จ หรือเด็กรุ่นโตที่แม่บ้านบางหลังอนุญาตให้เปิดรับชมโทรทัศน์รอบดึกได้

การใช้ชีวิตในช่วงวันหยุดวันเสาร์และวันอาทิตย์

การดำเนินชีวิตในช่วงวันหยุดวันเสาร์และวันอาทิตย์ของเด็กในสถานสงเคราะห์แต่ละบ้าน ล้วนมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน กล่าวสรุปเป็นตารางในภาพรวมได้ดังนี้

ช่วงเวลา	การทำกิจกรรม
06.00 – 08.00 น.	ตื่นนอนและพัฒนาบ้าน
08.00 – 11.00 น.	ดูโทรทัศน์ เล่น ออกไปหาเพื่อนบ้านหลังอื่น
11.00 – 12.00 น.	กินเลี้ยงอาหารกลางวันที่โรงครัว / ที่บ้าน
12.00 – 16.00 น.	นอนหลับ ดูโทรทัศน์ เล่น
16.00 – 18.00 น.	พัฒนาบ้านและสวน อาบน้ำ ทานข้าว
18.00 – 20.00 น.	ดูโทรทัศน์ เล่น
20.00 – 20.30 น.	สวดมนต์ ประชุมอบรม
20.30 – 24.30 น.	ดูโทรทัศน์
24.30 – 06.00 น.	เวลานอน

ตารางแสดงการใช้ชีวิตประจำวันในช่วงวันเสาร์และวันอาทิตย์

วันเสาร์และวันอาทิตย์เป็นช่วงที่เด็กใช้เวลาตลอดทั้งวันในสถานสงเคราะห์ความเข้มงวดของครูแม่บ้านเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมของเด็กแต่ละหลังแตกต่างกัน เช่น หากครูบ้านใดเข้มงวด เด็กจะมีแนวโน้มกระจุกตัวอยู่ในบ้านและเปิดรับสื่อความบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเครียด แต่หากบ้านใดครูแม่บ้านให้อิสระ เด็กบ้านนั้นจะเน้นการจับกลุ่มเล่นกิจกรรมกลางแจ้งกับเพื่อนในวัยเดียวกัน อย่างไรก็ตาม กิตติกรรมหลักๆ ของช่วงวันหยุดแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การพัฒนาบ้านทั้งช่วงเช้าและเย็น เป็นการแบ่งเวรทำความสะอาดทั้งในส่วนของตัวเองบ้าน บริเวณสนามโดยรอบ ตลอดจนถนนรอบพื้นที่บ้าน การพัฒนาบ้านในช่วงวันหยุดนี้จะเน้นการดูแลสนามหญ้ารอบตัวบ้านเป็นพิเศษเพราะเป็นกิจกรรมที่นอกเหนือจากการดูแลความสะอาดบ้านอย่างเดียวในช่วงวันธรรมดา

2. การรับประทานอาหาร ในช่วงวันหยุดเสาร์และอาทิตย์ เด็กต้องรับประทานอาหารภายในสถานสงเคราะห์ทั้งหมด 3 มื้อ โดยส่งตัวแทนไปรับอาหารตั้งแต่เช้า ทางโรงครัวจะทำกับข้าวมื้อเช้าให้พร้อมกับมอบอาหารสดต่าง ๆ เช่น กะหล่ำปลี มะเขือ ใบกะเพรา เนื้อหมู น้ำมันพืชใส่ถุง เป็นต้น นำมาให้เด็กเพื่อประกอบอาหารกินกันเองในตอนเย็น ในขณะที่มีอีกกลางวันส่วนใหญ่จะมีแขกภายนอกเข้ามาจัดเลี้ยงซึ่งอาจจัดเลี้ยงเด็กทั้งหมดทุกบ้าน หรือเลี้ยงเฉพาะเขตใดเขตหนึ่งหมุนเวียนกันไปก็ได้

3. การพักผ่อนนอนหลับ ในช่วงเวลาบ่ายหลังอาหารกลางวัน การนอนหลับเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เด็กแทบทุกคนทุกบ้านปฏิบัติกันจนเคยชิน เนื่องจากไม่มีกิจกรรมทำในช่วงเวลาดังกล่าว เด็กบาง

บ้านใช้เวลาตอนกลางวันหลายชั่วโมงและเริ่มทยอยตื่นนอนเพื่อเตรียมพัฒนาบ้านต่อไปในช่วงเวลา 16.00 น.

4. การเปิดรับสื่อมวลชนตามความสนใจของแต่ละบุคคล เด็กหลายคนให้ความสนใจการเปิดรับสื่อมวลชนในช่วงวันหยุดมากเป็นพิเศษเพราะนอกเหนือจากภารกิจงานพัฒนาบ้านและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานสงเคราะห์กำหนดให้ไปร่วมเป็นครั้งคราวแล้วก็ไม่ปรากฏว่าเด็กจะมีกิจกรรมอื่นใดให้ทำอีก ดังนั้นกลุ่มเด็กจึงเลือกเปิดรับสื่อที่มีอยู่ในบ้าน ดังนี้

สื่อโทรทัศน์ เครื่องรับโทรทัศน์เป็นสิ่งที่ทุกบ้านต้องมีอย่างน้อย 1 เครื่องสำหรับเด็กเป็นของส่วนรวมดูร่วมกันทั้งบ้าน ในขณะที่บางหลังอาจมีมากกว่านั้นเนื่องจากคุณแม่บ้านซื้อมารับชมเป็นการส่วนตัวในห้องนอนของตัวเอง ไม่มาอยู่ร่วมดูกับเด็ก

สื่อวิทยุ วิทยุไม่ได้เป็นสื่อที่ทางสถานสงเคราะห์จัดหาให้ แต่ส่วนใหญ่ทุกบ้านมีประจำไว้อย่างน้อยหนึ่งเครื่องด้วยเงินส่วนตัวของคุณแม่บ้านโดยตั้งอยู่ในห้องส่วนตัว ถ้าเด็กสนิทสนมกับคุณแม่บ้านมากพอก็ขออนุญาตเข้าไปฟังได้ ในขณะที่บางบ้านก็ตั้งกองทุนกลางโดยหักจากเบี้ยเลี้ยงของเด็กแต่ละคนที่ได้รับ เมื่อรวบรวมเงินได้มากพอก็นำไปซื้อเครื่องรับวิทยุเป็นของส่วนกลางสำหรับสมาชิกทุกคนได้ใช้ แต่สำหรับเด็กโตบางคนที่ได้รับเงินเป็นรายสัปดาห์ และแบบใช้ถ่านสักเครื่องหนึ่งเป็นของตัวเอง ดังนั้นวิทยุจึงกลายเป็นสื่อที่แต่ละบ้านมีปริมาณไม่เท่ากัน บางบ้านอาจมีแต่ของส่วนกลาง ในขณะที่บางบ้านมีหลายเครื่อง และเลือกเปิดรับฟังตามสถานีต่าง ๆ ได้ตามชอบใจ

สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อที่มีหลากหลายประเภท เช่น หนังสืออ่านเล่ม หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น การ์ตูนขายหัวเราะ มหาสนุก หากเป็นหนังสือส่วนกลางของบ้านจะได้รับมาจากการบริจาค

เทปคาสเส็ต เทปคาสเส็ตเป็นสื่อที่ไม่แพร่หลายนักเพราะเด็กส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องเล่นเทปเป็นของตัวเอง อีกทั้งราคาเทปค่อนข้างแพง การรับฟังพบในบ้านบางหลังเท่านั้น ในกรณีที่คุณแม่บ้านและเด็กสนิทสนมกันจนกล้าขออนุญาตเข้าไปรับฟังเครื่องส่วนตัวของคุณ หรือไม่ก็เป็นเด็กที่มีญาติคอยให้ความอุปการะจัดหาอุปกรณ์การฟังมาให้ รวมทั้งการได้ฟังจากเพื่อนที่โรงเรียน

วิดีโอ เครื่องเล่นวิดีโอเป็นสื่อส่วนตัวของคุณแม่บ้านเท่านั้นซึ่งมีไม่ครบทุกบ้านการที่เด็กจะมีโอกาสได้รับชมนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างคุณและเด็กเป็นสำคัญ

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คะนิง สายแก้ว (2534:90) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการสังเกต การจำแนกที่มีต่อความพร้อมทางภาษา และการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการสังเกต การจำแนกที่มีต่อความพร้อมทางภาษา และการแก้ปัญหาของเด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนจินตมณี กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2

ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนจินตามณี โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย ห้องเรียน 2 ห้องเรียน เพื่อใช้เป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมทดสอบก่อนและหลังจากการจัดกิจกรรมจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ด้วยแบบทดสอบวัดความพร้อมทางภาษา และการแก้ปัญหาโดยจัดสภาพห้องเรียนทั้ง 2 ห้องให้คล้ายคลึงกันผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการสังเกตและการจำแนก มีความพร้อมทางภาษาและการคิดแก้ปัญหาสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

ดวงพร เลานกุล (2528:73) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลการรับรู้ภาพถ่ายและภาพวาดของเด็กชั้นอนุบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการรับรู้ภาพถ่ายและภาพวาดของเด็กชั้นอนุบาลที่มีอายุระหว่าง 5 – 6 ปี ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลเลาหจิตร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลซึ่งมีอายุระหว่าง 5 – 6 ปี ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลเลาหจิตร อ.เมือง จ. ลำพูน จำนวน 40 คน เป็นชาย 20 คน หญิง 20 คน ได้จากกลุ่มตัวอย่างแบบแยกชั้นจากจำนวนเด็กทั้งหมด 129 คน เป็นชาย 68 คน หญิง 61 คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน เป็นชาย 10 คน เป็นหญิง 10 คน ให้กลุ่มที่ 1 ได้รับการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพวาดก่อน ตามด้วยการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดถ่าย และกลุ่มที่ 2 ได้รับการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพถ่ายก่อนตามด้วยการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพวาด โดยเว้นระยะระหว่างการทดสอบครั้งแรกและการทดสอบครั้งหลังนาน 1 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองสร้างขึ้นโดยดัดแปลงจากเครื่องมือทดสอบการรับรู้ความลึกในรูปภาพของดิวิสกี แบ่งเป็นเครื่องชุดภาพวาดและเครื่องมือชุดภาพถ่าย เครื่องมือแต่ละชุดจะประกอบด้วยภาพแท่งไม้จัดเรียงเป็นรูปร่างต่าง ๆ กันจำนวน 15 ภาพ ซึ่งภาพที่ใช้เครื่องมือทั้ง 2 ชุด จะเป็นภาพแท่งไม้ที่จัดเรียงในรูปแบบเดียวกัน

การเปรียบเทียบคะแนนการรับรู้ภาพถ่ายของกลุ่มตัวอย่างที่ 1 รวมกับกลุ่มตัวอย่างที่ 2 รวมกับคะแนนการรับรู้ภาพวาดของกลุ่มตัวอย่างที่รวมกับกลุ่มตัวอย่างที่ 2 โดยการทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยด้วยค่าที่แบบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน (t-dependent) พบว่ากลุ่มตัวอย่างรับรู้ภาพถ่ายได้ดีกว่าภาพวาด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วรวรรณ เหมชะญาติ (2535:103) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ที่มีต่อความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กก่อนวัยเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการใช้กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ที่มีต่อความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กวัยก่อนเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ปีการศึกษา 2535 ของโรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นเด็กวัยก่อนเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ปีการศึกษา 2535 ของโรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์ จำนวน 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยวิธีการจับคู่

คะแนนเด็กก่อนวัยเรียน กลุ่มทดลอง ได้รับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดกิจกรรมของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทั้งสองกลุ่มได้รับการสอนเป็นเวลา 6 สัปดาห์รวม 30 แผน เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยทดสอบความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ภายหลังการทดลอง (t-test) ผลการวิจัยพบว่า เด็กก่อนวัยเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเยมีความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.005

เสาวลักษณ์ อนุติธย์ (2542:124) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอนุบาล 3 อายุ 5-6 ปีจำนวน 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 15 คน กลุ่มควบคุมจำนวน 15 คน โปรแกรมที่พัฒนาขึ้น เป็นลักษณะโปรแกรมการสอนศิลปศึกษาสำหรับเด็กอนุบาลประกอบด้วยการจัดกิจกรรม 3 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นตอนกิจกรรมการมอง การเห็น การสังเกต และการสัมผัส 2. ขั้นตอนกิจกรรมการถาม และการตอบ 3. กิจกรรมศิลปะปฏิบัติ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะในเรื่องเส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว ผลการวิจัยพบว่า 1) ภายหลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนการรับรู้ทางศิลปะสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ภายหลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนการรับรู้ทางศิลปะสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประไพจิตร สุขสวัสดิ์ (2535:75) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลการเปรียบเทียบการรับรู้ขนาดของวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์การใช้งาน ของเด็กก่อนวัยเรียนโดยจำแนกตามระดับอายุ (2-5 ปี) ที่ได้รับการดูแลภายในศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน และโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการเปรียบเทียบการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์การใช้งานของเด็กก่อนวัยเรียนโดยจำแนกตามระดับอายุ (2-5 ปี) ที่ได้รับการดูแลภายในศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน และโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 200 คน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. พบว่าเด็กอายุ 2 ปี มีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้แล้ว (ร้อยละ 64) และเด็กเริ่มมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานเมื่ออายุ 2 ปี (ร้อยละ 50) ส่วนพัฒนาการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การใช้งานเริ่มพัฒนาเมื่ออายุ 4 ปี (ร้อยละ 50)

2. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้เพิ่ม ในบางระดับอายุ นั่นคือเด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้มากกว่าเด็กอายุ 2 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 แต่ระหว่างเด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ไม่แตกต่างกัน

3. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานเพิ่มขึ้นในบางระดับอายุ นั่นคือ เด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานมากกว่าเด็กอายุ 2 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และระหว่างเด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานไม่แตกต่างกัน

4. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การใช้งานเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. การรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์การใช้งานมีความสัมพันธ์กันในเชิงนิมานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ไสว แก้วกล้า (2532:110) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การรับรู้ผลงานจิตรกรรมอิมเพรสชันนิสของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้ผลงานจิตรกรรมอิมเพรสชันนิสที่แสดงคุณสมบัติเด่นชัดทางด้านพื้นผิว สัมผัส รูปทรง กลวิธี และการแสดงออกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยการเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนที่มีผลการเรียนวิชาทัศนศิลป์ศึกษาสูง กับนักเรียนที่มีผลการเรียนวิชาทัศนศิลป์ศึกษาต่ำ โดยจำแนกตามเพศของนักเรียน ประชากรที่ใช้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2531 โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 80 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบตรวจสอบการรับรู้ผลงานจิตรกรรมอิมเพรสชันนิสที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการทดลอง การรับรู้จิตรกรรมอิมเพรสชันนิสของนักเรียนที่มีผลการเรียนวิชาทัศนศิลป์ศึกษาสูง และต่ำต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .01

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี โดยแบ่งขั้นตอนดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. การกำหนดกลุ่มประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เด็กเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ที่มีอายุระหว่าง 5 - 7 ปี จำนวน 30 คน

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

2. การสร้างเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 รายการ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นได้แก่

1. แผนการสอนโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ
2. แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย
3. แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ

1.แผนการสอนโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ มีลำดับการสร้างดังนี้

1.1 ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางศิลปะของเด็กระดับปฐมวัย และศึกษาทักษะความถนัดทางศิลปะเพื่อสร้างรูปแบบกิจกรรมการสอนโดยวิธีสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กระดับปฐมวัย

1.1.1 การกำหนดรูปแบบกิจกรรมและวิธีการสอนโดยมีรูปแบบหลัก 3 ข้อ ดังนี้

กิจกรรมเล่าเรื่อง โดยสอดแทรกเนื้อหาของแผนการสอนในแต่ละแผน

กิจกรรมการสังเกต โดยสังเกตจากสิ่งรอบตัว สังเกตจากการทดลอง

สังเกตจากภาพประกอบเรื่อง และสังเกตจากผลงานทางศิลปะ

กิจกรรมการปฏิบัติงานศิลปะ หรือแบบฝึกหัดจากเรื่องที่เรียนมา

1.1.2 สร้างแผนการสอนจำนวน 6 แผน จากเนื้อหาการเรียนรู้ทางศิลปะมาจัดเรียงลำดับ ดังนี้

แผนการสอนครั้งที่ 1 เรื่องเส้น

แผนการสอนครั้งที่ 2 เรื่องรูปร่างและรูปทรง

แผนการสอนครั้งที่ 3 เรื่องสี

แผนการสอนครั้งที่ 4 เรื่องลักษณะผิว

แผนการสอนครั้งที่ 5 เรื่องวาดรูปตามการรับรู้

แผนการสอนครั้งที่ 6 เรื่องการจัดบอร์ดนิทรรศการ

1.1.3 นำแผนการสอนไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่านตรวจสอบแก้ไขให้คำแนะนำ

ได้แก่

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ผดุง พรมมูล ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษา
2. อาจารย์สุวรรณี ทองผาสุกดี ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปศึกษา
3. อาจารย์รัตนภรณ์ พิมพ์สีดี ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
4. อาจารย์พิมลวรรณ ปัญจวรรณ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
5. อาจารย์นวิรัตน์ ผาศักดิ์ดี อาจารย์แนะแนวประจำสถานสงเคราะห์

เด็กหญิงบ้านราชวิถี

1.1.4 ปรับปรุงแผนการสอนตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และนำไปทดลองกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรจำนวน 30 คน

1.1.5 นำผลที่ได้จากการทดลองกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วจึงนำไปใช้จริงในการทดลอง

2. แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย

แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบรายบุคคลใช้ภาพประกอบคำถาม มีจำนวนทั้งหมด 16 ข้อ การทดสอบโดยใช้คำถามหรือคำสั่งประกอบภาพ ให้เด็กตอบหรือชี้ในสิ่งที่มองเห็นในภาพ เมื่อเด็กสามารถบอกรายละเอียดของสิ่งที่มองเห็นได้ถูกต้อง และบอกจำนวนสิ่งที่มองเห็นมีปริมาณมากตามเกณฑ์ในการให้คะแนนเพื่อแสดงถึงการรับรู้ทางศิลปะ

มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นภาพงานศิลปะ พิจารณาคัดเลือกตามเกณฑ์ดังนี้

1.1 มีความชัดเจน เชื่อมต่อการใช้คำถามเกี่ยวกับเส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว

1.2 มีความเหมาะสมกับวัยเด็กในด้านเรื่องราว ความซับซ้อน

1.3 มีรายละเอียดในภาพไม่มากเกินไป

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามที่ใช้ในแบบทดสอบ การใช้แบบทดสอบได้กำหนดให้ทดสอบเด็กครั้งละ 1 คน ใช้เวลาในการทดสอบ 32 นาที การทดสอบทำโดยใช้การถามด้วยคำพูดให้เด็กแสดงออกถึงการรับรู้ทางศิลปะที่มีเกี่ยวกับเส้น รูปร่าง รูปทรง สีและพื้นผิว ดูจากการตอบคำถามหรือการชี้บอก

รายละเอียดโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและปริมาณของคำตอบตามเกณฑ์ที่กำหนดในการให้คะแนนแล้วบันทึก

แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ มีรายละเอียดในการสร้างดังนี้คือ

1.1 กำหนดจุดประสงค์การทดสอบ โดยพิจารณาจากจุดประสงค์ของกิจกรรมศิลปะที่ส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย เนื้อหาในแผนการสอนศิลปศึกษา

1.2 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางศิลปะ จากงานวิจัยของ เสาวนีย์ บุญยฤทธิ์ (2539) สาวิตรี จันทรสวัสดิ์ (2539) จารุพรรณ ทพยป์รุง (2538) เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ (2542) เพื่อคัดเลือกเนื้อหาที่น่าสนใจและเหมาะสม เพื่อจะนำมาใช้เป็นเนื้อหาในการสร้างแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย

1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบทดสอบทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัยจากงานวิจัย ของสุวรรณี ขอบรูป (2540) เสาวนีย์ บุญยฤทธิ์ (2539) เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ (2542)

1.4 คัดเลือกภาพงานศิลปะที่ใช้ประกอบในแบบทดสอบมีความสอดคล้องกับเนื้อหา

1.5 สร้างเกณฑ์ในการให้คะแนนในแบบทดสอบดังนี้ ให้ตอบถูกต้องด้วยตนเอง ได้ 2 คะแนน ตอบถูกโดยครูชี้ให้ได้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน

1.6 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงวุฒิจำนวน 3 ท่านพิจารณาความถูกต้องแล้ว นำมาปรับปรุงแก้ไข

1.7 นำแบบทดสอบที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรจำนวน 30 คน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทำการตรวจคุณภาพแบบทดสอบเพื่อหาอำนาจจำแนก (Discrimination power) และค่าระดับความยาก (Level of difficulty)

1.8 นำแบบทดสอบมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง (Reliability coefficient) โดยใช้สูตรประสิทธิภาพ (Coefficient Alpha) ของครอนบาค (Cronbach)

3. แบบสังเกตพฤติกรรมกรรับรู้รายคาบ

แบบสังเกตที่สร้างขึ้นมาสังเกตพฤติกรรมในการทำกิจกรรมศิลปะ ในแต่ละคาบเรียน มีรายละเอียดในการสร้างดังนี้คือ

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตพฤติกรรมเด็กระดับปฐมวัย และการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมเด็กระดับปฐมวัย

1.2 กำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการสังเกต

1.3 ออกแบบแบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยปฐมวัย

1.4 ดำเนินการสร้าง

1.5 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นำเครื่องมือไปใช้กับกลุ่มประชากร คือ เด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

1.1 ทดสอบการรับรู้ทางศิลปะกับกลุ่มประชากรก่อนการเรียน (pre-test) ซึ่งเป็นการทดสอบทีละคน โดยผู้วิจัยเป็นผู้อ่านคำชี้แจง และคำถามให้กับผู้ทำแบบทดสอบ

1.2 ดำเนินการสอนตามแผนการสอน จำนวน 6 แผน ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการสอนด้วยตนเอง

1.3 ประเมินผลการเรียนตามแบบประเมิน คือ แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ

1.5 ทดสอบการรับรู้ทางศิลปะกับกลุ่มประชากรหลังการเรียน (Post test) โดยให้กลุ่มประชากรทำแบบทดสอบฉบับเดิมอีกครั้ง

1.6 เกณฑ์การให้คะแนนของแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย ถ้านักเรียนทำแบบทดสอบถูกต้องด้วยตนเอง ได้ 2 คะแนน ตอบถูกโดยครูชี้ให้ได้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำคะแนนที่ได้รับจากการทดสอบก่อนและหลังการเรียนของกลุ่มประชากรมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนการรับรู้ทางศิลปะ เพื่อศึกษาผลของการสอนโดยวิธีสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 5-7 ปีที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี โดยนำคะแนนที่ได้จากการทดสอบไปคำนวณด้วย โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for Social Science: SPSS for Windows) โดยมีการวิเคราะห์ในส่วนของคุณค่าข้อมูลดังนี้

1. แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ นำค่าคะแนนจากแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน มาหาค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบด้วย T-test ของกลุ่มประชากร

2. แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ และผลงานศิลปะที่ได้จากการทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติในคาบเรียนของนักเรียน เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมการรับรู้ทางศิลปะที่เกิดขึ้นตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมในระหว่างการทดลอง ไม่ใช้สถิติในการวิเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบรายงานสรุปผลเชิงบรรยาย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย

1. การคำนวณค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนการรับรู้ทางศิลปะ

1.1 การคำนวณค่าเฉลี่ย (Mean) ของคะแนน โดยใช้สูตร

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ $\bar{X}$ = ค่าเฉลี่ย
 $\sum X$ = ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 N = จำนวนนักเรียนทั้งหมด

1.2 การคำนวณค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

จากสูตร S.D.
$$\sqrt{\frac{N\sum X^2 - (\sum X)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน
 X = คะแนนของนักเรียน
 $\sum X$ = ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
 $\sum X^2$ = ผลรวมกำลังสองของคะแนนทั้งหมด
 N = จำนวนนักเรียน

การเสนอผลการวิจัย

สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลโดยเสนอในรูปแบบตาราง ความเรียง และการอภิปรายเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะก่อนเรียนและหลังเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกต ของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์คะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรับรู้ร่ายคาบ ตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจากการเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ ก่อนเรียนและหลังเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกต ของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูลแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะก่อนเรียนและหลังเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกต

การทดสอบ	N	$\bar{X}$	S.D.	(t-test)
ก่อนการทดลอง	30	19.41	2.69	
หลังการทดลอง	30	21.00	2.65	3.716*

$$T = 2.042^* (df = 35) p < .05$$

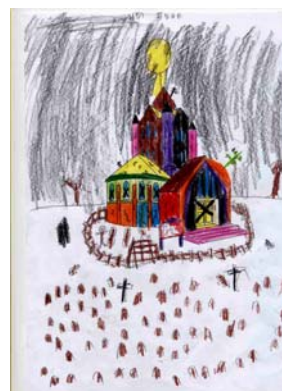
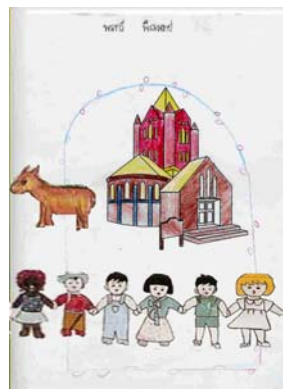
จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าค่ามัธยฐานเลขคณิต ($\bar{X}$) ของคะแนนการรับรู้เชิงทางศิลปะก่อนการเรียนเท่ากับ 19.41 (S.D. = 2.69) และหลังเรียนเท่ากับ 21.00 (S.D. = 2.65) มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จึงสรุปได้ว่า คะแนนการรับรู้ทางศิลปะหลังเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตเพิ่มขึ้นจากก่อนการเรียน

ตอนที่ 2 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรับรู้ร่ายคาบ ตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมจากการเรียนศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

ตาราง 1 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง เส้น

รายการ	ผลของพฤติกรรม การรับรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
1. สามารถอธิบายลักษณะต่างๆของเส้นได้	12	40.00
2. สามารถบอกขนาดของเส้นได้	20	66.66
3. สามารถสังเกตและรับรู้ถึงลักษณะต่างๆของเส้นที่เป็น ส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆตัว	25	83.33

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถสังเกตและรับรู้ถึงลักษณะต่างๆของเส้นที่เป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆ ตัวได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือสามารถบอกขนาดของเส้นได้ คิดเป็นร้อยละ 66.66 และสามารถอธิบายลักษณะต่างๆ ของเส้นได้น้อยสุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

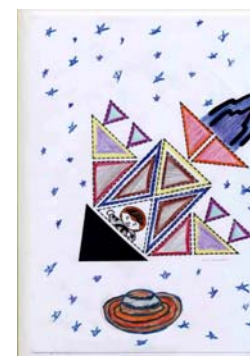
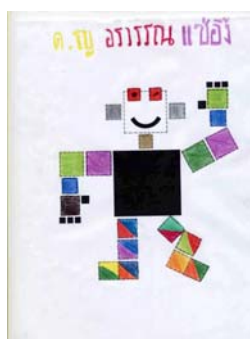

ภาพ ผลงานบางส่วนของนักเรียนตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง เส้น
(วาดภาพและระบายสีต่อเติมตามจินตนาการ)

ตาราง 2 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง รูปร่างและรูปทรง

รายการ	ผลของพฤติกรรม การรับรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
1. สามารถอธิบายถึงรูปร่างและรูปทรงลักษณะต่าง ๆ ได้	18	60.00
2. สังเกตและอธิบายถึงความแตกต่างของรูปร่างและรูปทรง ที่อยู่รอบ ๆ ตัวได้	22	73.33
3. สามารถต่อเติมรูปทรงเรขาคณิตเป็นภาพตามจินตนาการของตนเองได้	15	50.00

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถสังเกตและอธิบายถึงความแตกต่างของรูปร่างรูปทรงที่อยู่รอบ ๆ ตัวได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.33 รองลงมาคือสามารถอธิบายถึงรูปร่างรูปทรงลักษณะต่างๆ ได้คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถต่อเติมรูปทรงเรขาคณิตเป็นภาพตามจินตนาการของตนได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00

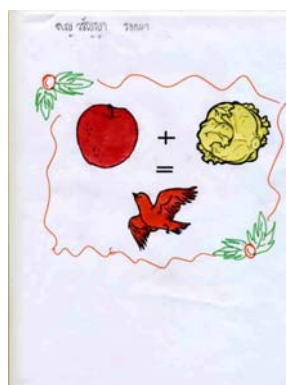
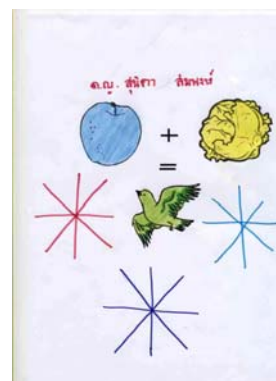
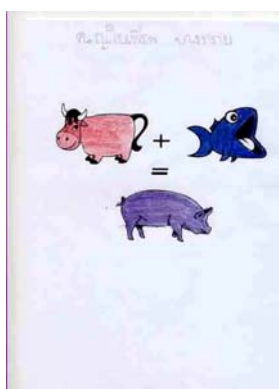
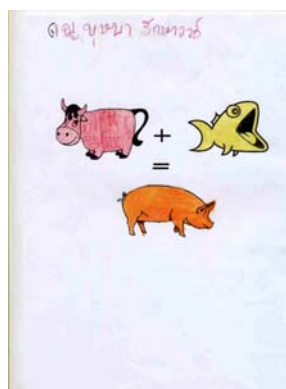

ภาพ ผลงานบางส่วนของนักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง รูปร่างและรูปทรง
(วาดภาพและระบายสีต่อเติมตามจินตนาการ)

ตาราง 3 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง สี

รายการ	ผลของพฤติกรรม การรับรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
1. สามารถบอกชื่อ และลักษณะของสีต่างๆ ได้	21	70.00
2. สามารถรับรู้ถึงสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกได้	18	60.00
3. สามารถผสมสีให้เกิดเป็นสีอื่นๆ ได้	12	40.00

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถบอกชื่อและลักษณะของสีต่างๆ ได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 70.00 รองลงมาคือ สามารถรับรู้ถึงสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกได้ คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถผสมสีให้เกิดเป็นสีอื่นๆ ได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

ภาพ ผลงานบางส่วนของนักเรียนตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง สี
(ระบายสีให้ถูกต้อง และวาดภาพระบายสีต่อเติมตามจินตนาการ)

ตาราง 4 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง พื้นผิว

รายการ	ผลของพฤติกรรม การเรียนรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
1. สามารถจำแนกความแตกต่างของพื้นผิวที่มีลักษณะแตกต่างกัน โดยการเห็น และการสัมผัสวัตถุจริง	11	36.66
2. สามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทางลักษณะพื้นผิวที่ได้จากวัตถุจริง กับ ลักษณะพื้นผิวจากรูปภาพ	10	33.33
3. สามารถถ่ายทอดลักษณะพื้นผิวลงในภาพวาดตามการรับรู้ได้	8	26.66

จากตาราง 4 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนสามารถจำแนกความแตกต่างของพื้นผิวที่มีลักษณะแตกต่างกันโดยการเห็น และการสัมผัสวัตถุจริงได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.66 รองลงมาคือสามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทางลักษณะพื้นผิวที่ได้จากวัตถุจริงกับลักษณะพื้นผิวจากรูปภาพคิดเป็นร้อยละ 33.33 และสามารถถ่ายทอดลักษณะพื้นผิวลงในภาพวาดตามการรับรู้ได้น้อยที่สุดคิดเป็น 26.66

ภาพ ผลงานบางส่วน of นักเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง พื้นผิว
(วาดภาพและระบายสีตามจินตนาการ)

ตาราง 5 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การรับรู้
เชิงพฤติกรรม เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้

รายการ	ผลของพฤติกรรม การรับรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
สามารถถ่ายทอดการรับรู้ออกมาเป็นภาพได้	13	43.33

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถถ่ายทอดการรับรู้ออกมาเป็นภาพได้คิดเป็นร้อยละ 43.33

ภาพ ผลงานบางส่วนของนักเรียนตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้

ตาราง 6 ผลข้อมูลแสดงคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ

รายการ	ผลของพฤติกรรม การรับรู้ของนักเรียนทั้งห้อง	ร้อยละ
1. มีส่วนร่วมในการวิจารณ์และคัดเลือกผลงานศิลปะเพื่อจัดแสดง	22	73.33
2. สามารถทำงานร่วมกันได้	25	83.33
3. มีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง	18	60

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถทำงานร่วมกันได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือมีส่วนร่วมในการวิจารณ์และคัดเลือกผลงานศิลปะเพื่อจัดแสดงคิดเป็นร้อยละ 73.33 สุดท้ายคือมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองคิดเป็นร้อยละ 60.00

ภาพ ผลงานบางส่วนของนักเรียนตามจุดประสงค์การรับรู้เชิงพฤติกรรม เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องผลการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาผลของการใช้กิจกรรมศิลปะโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปี ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 รายการ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นได้แก่

1. แผนการสอนโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ
2. แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย
3. แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ

1.แผนการสอนโดยกระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ มีลำดับการสร้างดังนี้

1.1 ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางศิลปะของเด็กระดับปฐมวัย และศึกษาทักษะความถนัดทางศิลปะเพื่อสร้างรูปแบบกิจกรรมการสอนโดยวิธีสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กระดับปฐมวัย

1.1.1 การกำหนดรูปแบบกิจกรรมและวิธีการสอนโดยมีรูปแบบหลัก 3 ข้อ ดังนี้

กิจกรรมเล่าเรื่อง โดยสอดแทรกเนื้อหาของแผนการสอนในแต่ละแผน

กิจกรรมการสังเกต โดยสังเกตจากสิ่งรอบตัว สังเกตจากการทดลอง สังเกตจากภาพประกอบเรื่อง และสังเกตจากผลงานทางศิลปะ

กิจกรรมการปฏิบัติงานศิลปะ หรือแบบฝึกหัดจากเรื่องที่เรียนมา

1.1.2 สร้างแผนการสอนจำนวน 6 แผน จากเนื้อหาการเรียนรู้ทางศิลปะมาจัดเรียงลำดับ ดังนี้

แผนการสอนครั้งที่ 1 เรื่องเส้น

แผนการสอนครั้งที่ 2 เรื่องรูปร่างและรูปทรง

แผนการสอนครั้งที่ 3 เรื่องสี

แผนการสอนครั้งที่ 4 เรื่องลักษณะผิว

แผนการสอนครั้งที่ 5 เรื่องวาดรูปตามการรับรู้

แผนการสอนครั้งที่ 6 เรื่องการจัดบอร์ดนิทรรศการ

1.1.3 นำแผนการสอนไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่านตรวจสอบแก้ไขให้คำแนะนำ

1.1.4 ปรับปรุงแผนการสอนตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และนำไปทดลองกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรจำนวน 30 คน

1.1.5 นำผลที่ได้จากการทดลองกับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง แล้วจึงนำไปใช้จริงในการทดลอง

2. แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย

แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบรายบุคคลใช้ภาพประกอบคำถาม มีจำนวนทั้งหมด 16 ข้อ การทดสอบโดยใช้คำถามหรือคำสั่งประกอบภาพ ให้เด็กตอบหรือชี้ในสิ่งที่มองเห็นในภาพ เมื่อเด็กสามารถบอกรายละเอียดของสิ่งที่มองเห็นได้ถูกต้อง และบอกจำนวนสิ่งที่มองเห็นมีปริมาณมากตามเกณฑ์ในการให้คะแนนเพื่อแสดงถึงการรับรู้ทางศิลปะ

มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นภาพงานศิลปะ พิจารณาคัดเลือกตามเกณฑ์ดังนี้

1.1 มีความชัดเจน เกี่ยวต่อการใช้คำถามเกี่ยวกับเส้น รูปร่าง รูปทรง สี และพื้นผิว

1.2 มีความเหมาะสมกับวัยเด็กในด้านเรื่องราว ความซับซ้อน

1.3 มีรายละเอียดในภาพไม่มากเกินไป

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามที่ใช้ในแบบทดสอบ การใช้แบบทดสอบได้กำหนดให้ทดสอบเด็กครั้งละ 1 คน ใช้เวลาในการทดสอบ 32 นาที การทดสอบทำโดยใช้คำถามด้วยคำพูดให้เด็กแสดงออกถึงการรับรู้ทางศิลปะที่มีเกี่ยวกับเส้น รูปร่าง รูปทรง สีและพื้นผิว ดูจากการตอบคำถามหรือการชี้บอกรายละเอียดโดยพิจารณาถึงความถูกต้องและปริมาณของคำตอบตามเกณฑ์ที่กำหนดในการให้คะแนนแล้วบันทึก

แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ มีรายละเอียดในการสร้างดังนี้คือ

1.1 กำหนดจุดประสงค์การทดสอบ โดยพิจารณาจากจุดประสงค์ของกิจกรรมศิลปะที่ส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย เนื้อหาในแผนการสอนศิลปศึกษา

1.2 ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางศิลปะ จากงานวิจัยของเสาวนีย์ บุญยะฤทธิ์ (2539) สาวิตรี จันทร์สวัสดิ์ (2539) จารุพรรณ ทพยป์ปรุง (2538) เสาวลักษณ์ อนุติชัย (2542) เพื่อคัดเลือกเนื้อหาที่น่าสนใจและเหมาะสม เพื่อจะนำมาใช้เป็นเนื้อหาในการสร้างแบบทดสอบสำหรับเด็กระดับปฐมวัย

1.3 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบทดสอบสำหรับเด็ก ระดับปฐมวัยจากงานวิจัย ของสุวรรณี ขอบรูป (2540) เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ์ (2539) เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์ (2542)

1.4 คัดเลือกภาพงานศิลปะที่ใช้ประกอบในแบบทดสอบมีความสอดคล้องกับเนื้อหา

1.5 สร้างเกณฑ์ในการให้คะแนนในแบบทดสอบดังนี้ ให้ตอบถูกด้วยตนเอง ได้ 2 คะแนน ตอบถูกโดยครูที่นำได้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบได้ 0 คะแนน

1.6 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงวุฒิจำนวน 3 ท่านพิจารณาความถูกต้องแล้ว นำมาปรับปรุงแก้ไข

1.7 นำแบบทดสอบที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรจำนวน 30 คน แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทำการตรวจคุณภาพแบบทดสอบเพื่อหาอำนาจจำแนก (Discrimination power) และค่าระดับความยาก (Level of difficulty)

1.8 นำแบบทดสอบมาวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง (Reliability coefficient) โดยใช้สูตรประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของครอนบาค (Cronbach)

3. แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ

แบบสังเกตที่สร้างขึ้นเพื่อสังเกตพฤติกรรมในการทำกิจกรรมศิลปะ ในแต่ละคาบเรียน มีรายละเอียดในการสร้างดังนี้คือ

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังเกตพฤติกรรมระดับปฐมวัย การสร้างแบบสังเกต

1.2 กำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการสังเกต

1.3 ออกแบบแบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยปฐมวัย

1.4 ดำเนินการสร้าง

1.5 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเอง โดย

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาการสร้าง และสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ผลงานศิลปะแขนงต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อในการสอน แผนการสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต จำนวน 6 แผน แบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ และแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ

3. นำเครื่องมือที่สร้าง มาขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญตรวจ และให้คำแนะนำ จากนั้นนำมาปรับปรุง แก้ไข

4. กำหนดกลุ่มประชากรเพื่อใช้ในการทดลอง ได้แก่ เด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปีที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีจำนวน 30 คน

5. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น มาทดลองใช้กับเด็กช่วงอายุระหว่าง 5 – 7 ปีที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรจำนวน 30 คน

6. ทดสอบการรับรู้ทางศิลปะก่อนการเรียน (Pre-test) จำนวน 16 ข้อ ใช้เวลาในการทดสอบ 32 นาที

7. ดำเนินการสอนตามแผนการสอนที่สร้างขึ้น จำนวน 6 แผน โดยผู้วิจัยดำเนินการทดลองสอนด้วยตนเอง

8. ในระหว่างการทดลองสอนในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้มีผู้ช่วยในการสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบ ตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม

9. นำแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะฉบับเดิม ให้กลุ่มประชากรทำหลังการเรียนการสอน (Post-test)

10. นำแบบทดสอบก่อน และหลังการเรียนการสอนมาคำนวณคะแนน และนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาค่าผลต่างด้วยค่าที (t-test)

11. นำแบบสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรมมาคำนวณคะแนน เพื่อเรียงลำดับความสามารถการรับรู้ในแต่ละหัวข้อ

12. เสนอผลการวิจัยโดยนำคะแนนที่ได้จากการวิเคราะห์ ข้อ 10 และ 11 มาเสนอในรูปของตาราง และอภิปรายเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลคะแนนแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะ

ในการเปรียบเทียบการรับรู้ทางศิลปะของเด็กช่วงอายุระหว่าง 5-7 ปี ก่อนและหลังการเรียนตามแผนการสอนโดยวิธีสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 5-7 ปี กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5-7 ปี ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการสอนโดยวิธีสังเกตจำนวน 6 แผน และแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กระดับปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่าการรับรู้ทางศิลปะ 6 ด้านได้แก่ เส้น รูปร่าง

รูปทรง สี และลักษณะพื้นผิว และผลรวมของการรับรู้ทางศิลปะทั้ง 6 ด้าน ก่อนและหลังการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงสรุปได้ว่า การรับรู้ทางศิลปะหลังการเรียนรู้ตามแผนการสอนโดยวิธีสังเกต สูงกว่าก่อนการเรียนรู้

2. ผลการสังเกตพฤติกรรมการรับรู้รายคาบตามจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงพฤติกรรม มีดังนี้

2.1 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง เส้น พบว่า นักเรียนสามารถสังเกตและรับรู้ถึงลักษณะต่างๆ ของเส้นที่เป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆ ตัวได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือสามารถบอกขนาดของเส้นได้ คิดเป็นร้อยละ 66.66 และสามารถอธิบายลักษณะต่างๆ ของเส้นได้น้อยสุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

2.2 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง รูปว่าง และรูปทรง พบว่า นักเรียนสามารถสังเกตและอธิบายถึงความแตกต่างของรูปว่างรูปทรงที่อยู่รอบๆ ตัวได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73.33 รองลงมาคือสามารถอธิบายถึงรูปว่างรูปทรงลักษณะต่างๆ ได้คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถต่อเติมรูปทรงเรขาคณิตเป็นภาพตามจินตนาการของตนได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.00

2.3 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง สี พบว่า นักเรียนสามารถบอกชื่อและลักษณะของสีต่างๆ ได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 70.00 รองลงมาคือ สามารถรับรู้ถึงสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกได้ คิดเป็นร้อยละ 60.00 และสามารถผสมสีให้เกิดเป็นสีอื่นๆ ได้น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.00

2.4 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง พื้นผิว พบว่า นักเรียนสามารถจำแนกความแตกต่างของพื้นผิวที่มีลักษณะแตกต่างกันโดยการเห็น และการสัมผัสวัตถุจริงได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.66 รองลงมาคือสามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทางลักษณะพื้นผิวที่ได้จากวัตถุจริงกับลักษณะพื้นผิวจากรูปภาพคิดเป็นร้อยละ 33.33 และสามารถถ่ายทอดลักษณะพื้นผิวลงในภาพวาดตามการรับรู้ได้น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 26.66

2.5 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้ พบว่า นักเรียนสามารถถ่ายทอดการรับรู้ออกมาเป็นภาพได้คิดเป็นร้อยละ 43.33

2.6 พฤติกรรมการรับรู้เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ พบว่า นักเรียนสามารถทำงานร่วมกันได้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.33 รองลงมาคือมีส่วนร่วมในการวิจารณ์และคัดเลือกผลงานศิลปะเพื่อจัดแสดงคิดเป็นร้อยละ 73.33 สุดท้ายคือมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองคิดเป็นร้อยละ 60.00

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า เด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมการสอนโดยวิธีสังเกต มีพัฒนาการการเรียนรู้ทางศิลปะภายหลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้คือ

1.จากผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ทางศิลปะของเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5-7 ปีที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีมีพัฒนาการที่สูงขึ้นในทุกๆ ด้าน ได้แก่ การรับรู้ด้านเส้น รูปร่าง รูปทรง สี และลักษณะพื้นผิว ซึ่งการพัฒนาการนี้น่าจะเป็นผลมาจาก

1.1 ผลจากการสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกต เป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาการรับรู้ให้สูงขึ้นอย่างมีระบบ เนื่องจากการสังเกตเป็นการฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวสัมผัส ร่วมกัน โดยใช้การรับรู้ทางสายตาเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูลจัดเก็บเข้าสู่สมอง สำหรับเป็นพื้นฐานของความคิดรวบยอด เพื่อประมวลเป็นความเข้าใจ แต่เนื่องจากการเรียนศิลปะศึกษาโดยปกติ นักเรียนจะได้เรียนศิลปะปฏิบัติเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ได้ใช้การมอง หรือการสังเกตผลงานศิลปะอย่างพิจารณา ทำให้ช่วงแรกของการทดลอง เด็กยังมีความสามารถในการบอกรายละเอียดของภาพได้ไม่มากนัก จะมองดูอย่างง่าย ๆ โดยไม่ได้พิจารณา และเด็กแต่ละคนก็ไม่สามารถให้รายละเอียดได้เท่ากัน บางคนรับรู้รายละเอียดส่วนย่อยได้ดี ส่วนบางคนรับรู้ภาพส่วนรวมได้ดีกว่าส่วนย่อย และจากงานวิจัยของเฟลด์แมน (Feldman, 1991:126) กล่าวถึงการรับรู้ทางสายตาของเด็กจะมีพัฒนาการไม่เท่ากัน จึงอาจเป็นผลให้เด็กมองและแปลความหมายของภาพได้ไม่เท่ากันซึ่งสอดคล้องกับวิรุณตั้งเจริญ (2529:84) กล่าวถึงการมองเห็นภาพของเด็กว่า แต่ละคนที่มองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัว ยังมีข้อแตกต่างกันทั้งด้านการเห็นภาพแตกต่างกัน ทางด้านการรับรู้ และแตกต่างกันทางด้านความรู้สึกลึกซึ้งคิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการมอง ดังนั้นถ้าเด็กรู้จักการใช้ทักษะในการสังเกตในการมองเห็นภาพได้ดีเด็กก็มองเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ดี ทั้งทางด้านการมองเห็นภาพ ทางด้านการรับรู้ และด้านความรู้สึกลึกซึ้งคิดอีกด้วย จากการทดลองที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้การสังเกตภาพผลงานศิลปะจากส่วนประกอบทางศิลปะ ได้แก่ เส้น สี รูปร่าง รูปทรง และพื้นผิว อันเป็นพื้นฐานในการสร้างผลงานศิลปะ และการเห็นง่าย ๆ ก่อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เด็กๆ อาจได้พบเห็นอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน แต่มองผ่านไปโดยไม่ได้สังเกต เนื่องจากความเคยชิน ซึ่งมิตเลอร์ (Mittler, 1986:65) กล่าวว่า การสังเกตงานศิลปะเป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มองศิลปะอย่างละเอียด และมีขั้นตอนหรือกระบวนการเพราะการมองอย่างผิวเผินจะไม่สามารถเข้าถึงศิลปะได้ต่อเมื่อมีการพิจารณาอย่างละเอียด จึงสามารถพบความงามของศิลปะนั้นๆ ผู้วิจัยจึงได้นำส่วนประกอบต่างๆ มาจัดลำดับการสอนตามแผนการสอน ให้เด็กได้มีโอกาสฝึกการรับรู้ทางสายตา โดยการใช้สายตาค้นหา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง ความคล้ายคลึง ตลอดจนความสัมพันธ์ของสิ่งที่เห็นในผลงานศิลปะเอง และสิ่งแวดล้อมที่เห็นในชีวิตประจำวันโดยผู้วิจัยคอยชี้แนะ และกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักมอง และสังเกตไปทั่วทั้งภาพ ทำให้เด็กสามารถสังเกตภาพผลงานศิลปะ และสื่อต่างๆ ได้ดีขึ้นตามลำดับ และสามารถบอกรายละเอียดได้มากขึ้นเนื่องจากพยายามใช้สายตาเพื่อการสังเกตดูภาพทั่วทั้งภาพและสามารถตอบสนองโดยการสนทนาในเนื้อหา ที่รับรู้ได้ในลักษณะของความเข้าใจ จนสามารถสังเกตผลงานที่ดู

ยากขึ้นได้จนสามารถทำให้คะแนนการรับรู้ทางศิลปะเพิ่มขึ้นหลังการเรียนการสอน ซึ่งเป็นพัฒนาการรับรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.2 การเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้หลักเกณฑ์ทางความงามหรือองค์ประกอบศิลป์เบื้องต้นทางศิลปะ ได้แก่ เส้น รูปร่างรูปทรง สี ลักษณะพื้นผิว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กมักได้พบเห็นอยู่แล้วในชีวิตประจำวันจากสิ่งแวดล้อมล้อมรอบๆ ตัว เพียงแต่สิ่งที่พบเห็นเหล่านี้ อาจเป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามด้วยความเคยชิน กิจกรรมการสังเกตจึงนำเอาหลักองค์ประกอบเบื้องต้นทางศิลปะมาลำดับตามแผนการสอน ให้เด็กได้มีโอกาสฝึกการรับรู้สายตา รู้จักเปรียบเทียบความคล้ายคลึง และความแตกต่าง ตลอดจนความสัมพันธ์ของสิ่งที่มองเห็น โดยผู้สอนจะคอยชี้แนะและให้หลักเกณฑ์ในการสังเกต ซึ่งเป็นการพัฒนาการรับรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับโรเบิร์ต แชมเชอร์ (Robert Schirrmacher. 1993:99) ที่ได้กล่าวว่าการสังเกตผลงานศิลปะย่อมแตกต่างกับการมองผลงานศิลปะอย่างผิวเผิน หากแต่เป็นการมองอย่างสำรวจตรวจสอบ หรือมองอย่างพินิจพิเคราะห์ สามารถบรรยายสิ่งที่ปรากฏ และมีความรู้สึกตอบสนองต่อสิ่งที่ได้มองเห็น ตลอดจนการตัดสินใจ ต่อผลงานศิลปะนั้นไว้ และการตัดสินใจทางศิลปะนั้นบุคคลควรผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางองค์ประกอบศิลป์มาบ้างแล้ว

1.3 ผลจากการสนทนา และแสดงความคิดเห็นจากการสังเกต การเปิดโอกาสให้เด็กได้สนทนาและแสดงความคิดเห็นจากการสังเกตจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า เด็กสามารถรับรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าเขาเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เห็นได้อย่างไร ในการทดลองเด็กจะเชื่อมั่นในตนเองในการแสดงออกทางความคิดเห็นส่วนตัวที่มีต่องานศิลปะได้ น่าจะเป็นผลจากการพัฒนาการ ดังที่ เฮร์เบอร์โฮล์ (Herberholz.1985P:163) กล่าวว่า เด็กอายุ 5-7 ปี จะมีพัฒนาการเพิ่มมากขึ้นในการที่จะเรียนรู้ และตอบสนองความงามของงานศิลปะ แต่ในการแสดงความคิดเห็นนั้นยังเป็นการแสดงความคิดเห็นที่ยังขาดข้อมูล ความรู้ทางด้านศิลปะ และเป็นเพียงความคิดเห็นที่มีพื้นฐานจากความชอบส่วนตัวต่อผลงานนั้นๆ ครูจะต้องเป็นผู้ช่วยแนะนำจุดมุ่งหมายในการสนทนา ซึ่ง มิตเลอร์ (Mittler. 1986:97) กล่าวว่า การเรียนศิลปะนั้นไม่เพียงแต่เน้นเฉพาะหลักการหรือทฤษฎีเชิงองค์ประกอบเท่านั้น แต่ต้องเสริมให้ผู้เรียนแปลความหมาย และวิพากษ์วิจารณ์โดยเริ่มจากการบรรยาย การวิจารณ์โครงสร้าง การแปลความหมาย และการตัดสินใจคุณค่าซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งมากกว่าการพูดเพียงแต่ ฉันชอบ หรือฉันไม่ชอบ ซึ่งหลังจากการได้สนทนาร่วมกันจากการสังเกตผลงานศิลปะแล้วพบว่านักเรียนมีพัฒนาการทางด้านการสนทนา โดยสามารถบรรยายสิ่งที่เห็นในภาพ วิเคราะห์ เปรียบเทียบกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้

1.4 การใช้สื่อการสอน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ ด้วยภาพประกอบเรื่องเล่าผลงานศิลปะ มีการสาธิตการทดลองให้เห็นจริง โดยการเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในการทดลองด้วย ทำให้เด็กรู้สึกตื่นเต้น และสนุกสนานกับการเรียนรู้ จอน คอล (John Locke) เป็นนัก

การศึกษาชาวอังกฤษเสนอความเห็นว่าการศึกษาคควรเป็นแบบปฏิบัติและเชิงเล่น ความรู้ทั้งหลายย่อมมาจากการได้เห็นมาก ฟังมาก และประสาทสัมผัสเป็นเครื่องนำความรู้เข้าสู่จิตใจ ซึ่งแนวความคิดของลอค มีอิทธิพลต่อความคิดของรุสโซ (Rousseau) ชาวสวิสเซอร์แลนด์ ที่มีความสนใจในการศึกษาของเด็ก เขาได้แต่งหนังสือ Emile ซึ่งเป็นหนังสือที่ช่วยเร่งรัดให้เปลี่ยนแปลงวิธีการให้การศึกษาแก่เด็ก โดยผูกเรื่องเป็นนิยาย ว่าด้วยการศึกษาของเด็ก เขาเน้นว่า การสอนควรเริ่มจากสภาพจริงในธรรมชาติ ควรให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้ให้มากที่สุด ซึ่งต่อมา เปสตาลอซซี (Pestalozzi) ได้นำความคิดของรุสโซ ไปขยายเป็นทฤษฎีทางการศึกษาขึ้น มุ่งประยุกต์หลักจิตวิทยามาใช้ในการสอน ด้วยการเน้นประสบการณ์ตรง โดยมีความเห็นสำคัญประการแรกว่ารากฐานสำคัญยิ่งของการให้ความรู้ก็คือการหัดให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต และรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส (เสาวนีย์ สิตชาบัณฑิต. 2528:83)

1.5 ผลจากการทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ การทำกิจกรรมศิลปะหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมการสังเกต และสนทนาเกี่ยวกับผลงานศิลปะ ตามคุณสมบัติด้านต่างๆ การทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้เข้าใจสิ่งที่เรียนไปมากยิ่งขึ้น ทำให้เด็กสามารถจดจำสิ่งที่เรียนไปแล้ว โดยผ่านประสบการณ์ตรง เพราะเด็กจะประมวลความรู้ความเข้าใจทั้งหมดที่เรียนไปเมื่อต้นชั่วโมงมาใช้สร้างสรรค์งานศิลปะ โดยผู้วิจัยจะช่วยกระตุ้นความสนใจ ความใส่ใจในการใส่รายละเอียดต่างๆ ในผลงานศิลปะตามจุดประสงค์ที่เรียน อย่างเช่น ผู้วิจัยจะถามนักเรียนว่า “นักเรียนจำได้ไหมว่าในนิทานเรื่อง แมวสามสี เขาใช้เส้นลักษณะใดในการสร้างผลงานบ้าง เขาใช้รูปร่างที่รูปแบบมาสร้างงาน เราสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่ดูหลากหลายอย่างนั้นได้ไหม” และจะทำให้นักเรียนได้ปรับปรุงผลงานของตนเองให้ดีขึ้น และตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้สอดคล้องกับ พีระพงษ์ กุลพิศาล (2538:75) กล่าวว่า ผู้ใหญ่จะต้องคอยกระตุ้นเสริมเติมให้เด็ก เพื่อพัฒนาคุณภาพะทางการมองของเขาให้มากยิ่งขึ้นอีก ถ้าสามารถทำได้จะทำให้การแสดงออกทางศิลปะของเขาพัฒนาไปสู่ขั้นสูงต่อไปอย่างรวดเร็วกว่าปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ เพราะพัฒนาการทางศิลปะของเด็กมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางการรับรู้ของเขา ผลงานศิลปะของเด็กนั้นเป็นผลจากการสามารถในการรับรู้ของเขา โดยที่ สวนศรี ศรีแพงพงษ์ (2534:112) และ มะลิฉัตร เชื้ออานันท์ (2530:77) กล่าวตรงกันว่า ประสบการณ์ทางศิลปะต้องเกิดจากความศรัทธาต่องานศิลปะ โดยอาศัยความรู้ ความเข้าใจ เข้ามาผสมผสานระหว่างประสบการณ์การรับรู้และการทำงานศิลปะ คือถ้าเด็ก ๆ รู้และเข้าใจต่อการสร้างงานศิลปะก็จะมีเชื่อมั่นในการแสดงออกมากขึ้น

2. จากผลการวิจัย พบว่า การรับรู้ทางศิลปะของเด็กก่อนและหลังการเรียนกิจกรรมการสอนโดยวิธีสังเกต มีลำดับคะแนนและความแตกต่างของคะแนน ของการรับรู้ทางศิลปะในด้านต่างๆ พอประมวลได้ดังนี้คือ

2.1 การรับรู้ในด้านเส้น รูปร่างรูปทรงและสี เมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ พบว่ามีระดับคะแนนสูงและมีผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการเรียนต่ำ ซึ่งผลที่ปรากฏนี้ อาจจะเนื่องมาจาก

ภาพในแบบทดสอบเป็นสิ่งที่เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อม จึงทำให้มีผู้ตอบถูกมาก ซึ่งสอดคล้องกับประเสริฐ ศีลรัตน์ (2542:132) ที่กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาประสบการณ์ทางศิลปะว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้มากมายจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และการรับรู้สภาวะธรรมชาติเป็นสื่อให้เกิดศาสตร์ทางความงามและเกิดแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นไปตามขั้นพัฒนาการการรับรู้ของเด็ก เนื่องจากเด็กเล็กอยู่ในช่วงที่มีการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านการรับรู้ทางสายตา ตามแนวคิดจิตวิทยาเกสตัลท์ (Gestalt Psychology) เชื่อว่ากระบวนการรับรู้ เริ่มจากการมองเห็นสิ่งต่างๆ ในสภาพส่วนรวมทั้งหมด และจึงมองเห็นรายละเอียดตามมา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มุสเซนส์ (Mussen, 1964. *The psychological development of the child. Englewood Cliffs.* p.119) พบว่า เด็กเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มต้นจากการรับรู้เรื่องรูปร่าง รูปทรง และสีก่อน หลังจากนั้น จึงค่อยพัฒนาการรับรู้ที่เป็นรายละเอียดเพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ในด้านเส้น รูปร่าง รูปทรง และสี มีระดับคะแนนสูง และมีผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ต่ำกว่าด้านอื่นๆ อันเนื่องมาจากเด็กเล็กมีพื้นฐานการรับรู้ในเรื่องรูปร่าง รูปทรง และสีมาก่อนนั่นเอง

2.2 ด้านลักษณะพื้นผิว เมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ พบว่า มีระดับคะแนนค่อนข้างต่ำ และมีผลต่างของคะแนนก่อนและหลังการเรียนรู้ค่อนข้างต่ำ ซึ่งผลของคะแนนที่ปรากฏแสดงถึงพื้นฐานและพัฒนาการทางการรับรู้ด้านลักษณะพื้นผิวในระดับต่ำกว่าด้านอื่นๆ อาจเนื่องมาจากระยะเวลาในการสังเกตประสบการณ์ เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มีข้อจำกัดทางเวลา และการรับรู้ทางด้านลักษณะพื้นผิวเป็นการรับรู้ในรายละเอียด การที่จะฝึกฝนการรับรู้ทางด้านนี้นั้นต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้อาศัยการสังเกตอย่างพิถีพิถัน และประสบการณ์เดิมที่สะสม เช่นเดียวกับที่ มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ (2543) ที่กล่าวว่า ในการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ทางศิลปะ ความงามสำคัญอยู่ที่ประเด็นการเรียนรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งที่มีต่อตัววัตถุต่างๆ และการแสดงพฤติกรรมด้านการรับรู้ทางศิลปะ อันเป็นพฤติกรรมด้านจิตพิสัยนี้ เป็นเรื่องยาก และซับซ้อนต้องมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ซึ่ง เฮิร์ลอค (Hurlock, 1956:46) กล่าวว่า ความสามารถในการรับรู้รายละเอียดนี้สามารถบ่งบอกถึงความสามารถทางสติปัญญาของเด็กจึงน่าจะนับได้ว่า การรับรู้สังเกตเห็นรายละเอียดหรือลักษณะพื้นผิว อันต้องอาศัยวุฒิภาวะของสติปัญญา ประสบการณ์ ของเด็กในระดับที่สูงกว่าด้านอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม ผลจากการวิจัยด้านลักษณะพื้นผิว ปรากฏว่ามีการพัฒนาสูงขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการฝึกในการรับรู้ย่อมมีผลต่อการรับรู้ที่สูงขึ้นในระดับหนึ่ง

จากผลการศึกษาการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การสอนโดยวิธีการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 5-7 ปี เป็นการเรียนรู้ศิลปศึกษา เป็นประสบการณ์การรับรู้ทางสายตาผ่านสื่อการสอนที่เป็นรูปภาพ ผลงานศิลปะซึ่งเชื่อมโยงไปสู่ความรู้สึกนึกคิด มีการสาธิตและทดลองให้เห็นจริงตลอดจนการปฏิบัติงานศิลปะ และการทำแบบฝึกหัดจากสิ่งที่เรียนรู้ ทำให้ผลการทดลองปรากฏให้เห็น

พัฒนาการการรับรู้ทางศิลปะอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผลการทดลองเป็นข้อสนับสนุนคำกล่าวที่ว่า การศึกษาไม่ใช่เรื่องง่ายหรือยากจนเกินไปที่เด็กจะเรียนรู้ ด้วยการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม (ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล, 2533:86)

ข้อสังเกตจากการทดลอง

ในการทดลองสอนศิลปะโดยใช้กระบวนการสังเกตที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะกับกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นเด็กเร่ร่อนช่วงอายุระหว่าง 5-7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี เป็นเวลา 6 คาบเรียน ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ พอประมวลได้ดังนี้

1. กลุ่มประชากรเป็นเด็กช่วงอายุระหว่าง 5-7 ปี ในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ซึ่งมีความแตกต่างทางพื้นฐานการรับรู้เนื่องจากพื้นฐานทางครอบครัวที่แตกต่างกัน
2. เนื่องจากเด็กเล็กมีความสนใจต่อสิ่งต่างๆ ในระยะสั้น ทำให้ในบางครั้งการควบคุมชั้นเรียนค่อนข้างยุ่งยากซึ่งต้องอาศัยเทคนิควิธีการควบคุมชั้นเรียนจากอาจารย์ประจำชั้นช่วยกำกับในการเรียกสมาธิกลับคืน
3. เด็กกระตือรือร้นในการตอบคำถามและการแสดงออกทางความคิดเห็น ในสิ่งที่ตนเองเข้าใจ และสนใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กต้องการแสดงออกในการรับรู้ และสามารถตัดสินใจตามความคิดของตนเองได้
4. เด็กมีความพอใจในการปฏิบัติงานศิลปะในแบบอิสระ มากกว่าการปฏิบัติงานศิลปะแบบมีเงื่อนไข แต่การปฏิบัติงานศิลปะแบบมีเงื่อนไขจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะได้ดีกว่า
5. เด็กเล็กจะไม่สามารถจดจำหรือเข้าใจข้อความรู้ต่างๆ จากคำพูดของผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่เด็กจะสามารถจดจำได้จากการผูกเรื่องที่แทรกอยู่ในนิทานหรือเรื่องเล่าและการสาธิตและทดลองซึ่งเขามีส่วนร่วมด้วย
6. การทดลองในช่วงแรก เมื่อเด็กเริ่มกิจกรรมความสามารถในการบอกรายละเอียดของภาพเด็กมีความสนใจไม่มากนัก เด็กมองดูภาพโดยไม่ใช้การสังเกตและบอกรายละเอียดเฉพาะสิ่งที่มองเห็นได้ง่าย ๆ โดยไม่ได้เพ่งพิจารณา ผู้วิจัยจึงร่วมกันกับเด็กสร้างข้อตกลงเกี่ยวกับการบอกรายละเอียดในภาพ โดยจะห้ามบอกรายละเอียดมีซ้ำกันกับที่เพื่อนบอกมาแล้ว ทำให้เด็กสนใจและใช้สายตาเพื่อหาสังเกตในรายละเอียดในภาพได้ทั่วบริเวณภาพมากขึ้นตามลำดับ และเด็กยังสามารถบอกรายละเอียดได้แตกต่างกันมากขึ้น
7. ในการปฏิบัติงานศิลปะเด็กจะยึดติดกับการได้รับหัวข้อเรื่องจากผู้สอนเด็กจะไม่ชอบคิดเองสักเท่าไร และจะสามารถปฏิบัติงานได้ดี เมื่อมีตัวอย่างหรือการสาธิต และเด็กมักมีการต่อเติมดัดแปลง รวมทั้งการลอกเลียนแบบปะปนกันไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กมีการหาแนวทางเป็นของตนเองไปพร้อมๆ กับการศึกษาจากผู้อื่น

8. เด็กจะรับอิทธิพลลักษณะการวาดภาพซึ่งกันและกันจากเพื่อนที่นั่งใกล้ตัวมากที่สุดโดยสังเกตเห็นจากผลงานซึ่งสามารถจับคู่กันได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สี หรือเรื่องราวในภาพจะใกล้เคียงกัน
9. ในการทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ เด็กเริ่มมีข้อต่อรอง ในการปฏิบัติงานศิลปะให้น้อยลงหรือว่างลง ผู้วิจัยสามารถยืดหยุ่นได้ แต่ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ในการทดลองแต่ละคาบเรียน

ข้อเสนอแนะ

ในการทำการวิจัยเพื่อการศึกษาผลการสอนศิลปะที่มีผลต่อการรับรู้ทางศิลปะ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

สำหรับผู้ดำเนินการวิจัย

1. ก่อนดำเนินการทดลองผู้วิจัยควรมีโอกาสสร้างความคุ้นเคยกับเด็กที่เป็นกลุ่มประชากรซึ่งจะช่วยลดช่องว่างและลดความวิตกกังวล ในระหว่างการทำการทดลอง ทั้งของตัวนักเรียนเอง และของตัวผู้วิจัยด้วย
2. หากในขั้นตอนการดำเนินการทดลองมีกิจกรรมศิลปะปฏิบัติ ควรทำกิจกรรมศิลปะปฏิบัติในคาบเรียนไม่ควรให้กลับไปทำเป็นการบ้านเนื่องจากผู้วิจัย และนักเรียนจะสามารถควบคุมกิจกรรมให้เป็นไปตามจุดประสงค์ในการทดลอง และผู้วิจัยจะได้ช่วยแก้ปัญหาให้ข้อเสนอแนะเมื่อนักเรียนไม่เข้าใจหรือมีปัญหาในการทำ
3. ระยะเวลาในการทดลองไม่ควรต่ำกว่า สัปดาห์ละ 3 ครั้ง เพราะถ้าเว้นช่วงนานเกินไปอาจทำให้ความต่อเนื่องในการรับรู้ของเด็กขาดช่วงไปด้วย
4. การใช้สื่อการสอน และเล่าเรื่องที่สอดแทรกเนื้อหา ไม่ควรปิดกั้นความหลากหลายของการรับรู้ แต่ควรเน้นในเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจและเหมาะสมกับหน่วยการเรียนรู้ และในเนื้อหาควรมีขนาดที่เหมาะสมกับจำนวนของผู้เรียน มีความชัดเจนขององค์ประกอบต่างๆ และความคมชัดของภาพที่เป็นสื่อ
5. ไม่ควรปิดกั้นการแสดงออกต่างๆ ของนักเรียน ถึงแม้จะเป็นการแสดงออก หรือแสดงความคิดเห็นส่วนตัวนอกจุดประสงค์ในการเรียนรู้ในคาบเรียน แต่อาจเป็นการแสดงออกที่น่าสนใจในการสังเกตพฤติกรรมในการรับรู้
6. ในการตั้งคำถามควรกำหนดให้เด็กตอบ หรือเสนอความคิดเห็นที่ละคน เพื่อจะได้คำตอบที่ชัดเจนกว่าการแย่งกันตอบ ซึ่งมีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมในชั้นเรียน
7. ผู้วิจัยต้องเข้าใจพื้นฐานของกลุ่มประชากร ทั้งด้านพัฒนาการพื้นฐานพื้นฐานโดยรวมของครอบครัว พื้นฐานความรู้ที่มีอยู่แล้ว และแนวทางในการเรียนการสอนของสถาบันที่กลุ่มประชากรเรียนอยู่ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อพฤติกรรมต่างๆ และความสามารถในการรับรู้ของผู้เรียน

8. การทำกิจกรรมสนทนากับนักเรียน ควรเปิดโอกาสให้ตอบได้ทุกคนภายในหัวข้อเดียวกัน ควรจะสนใจกับคำตอบของแต่ละคนเท่าๆกัน เพื่อเสริมสร้างกำลังใจในการร่วมกิจกรรม
9. การเรียนการสอนในกิจกรรมใดๆ ก็ตามควรมีความยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ได้
10. ห้องเรียนควรจัดให้มีความเข้าใจต่อการเรียนรู้ บรรยากาศของห้องควรสว่างสดใสอากาศถ่ายเท มีการตกแต่งประดับประดาด้วยผลงานศิลปะรูปแบบต่างๆ เช่น ภาพเขียน งานประติมากรรม แจกันดอกไม้ ตลอดจนเสียงดนตรีไพเราะ

สำหรับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การสอนศิลปะโดยวิธีการสังเกต มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อการพัฒนาการรับรู้ทางศิลปะของเด็ก โดยเฉพาะ การได้มีประสบการณ์ตรงในการได้มอง ได้สังเกต ผลงานทางศิลปะ ได้วิพากษ์วิจารณ์และลงมือปฏิบัติ และมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการเหล่านี้จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับระบบการเรียนการสอน ให้เป็นหน่วยหนึ่งของการเรียนรู้ในหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปะในระดับปฐมวัย และระดับอื่นๆซึ่งหากมีการเรียนการสอนในระยะยาวและต่อเนื่อง จะช่วยให้การรับรู้ของเด็กคงทน และมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ถ้าเป็นไปได้ ควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทัศนศึกษาด้านศิลปะ เช่น พานักเรียนไปดูงานศิลปะ เข้าชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะ หอศิลป์แห่งชาติ จะทำให้เด็กได้มีประสบการณ์ที่มีคุณค่า และควรสนับสนุนให้มีการผลิตเอกสารคู่มือที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสังเกตที่พัฒนาการรับรู้ทางศิลปะ ตลอดจนประโยชน์ที่ได้รับจากการนำกิจกรรมไปใช้

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาการรับรู้ทางศิลปะ โดยสร้างแบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย ให้เหมาะสมกับภาพการศึกษาในปัจจุบัน
2. ควรมีการวิจัยศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ทางศิลปะในเด็กระดับปฐมวัยที่มีสิ่งแวดล้อมต่างกัน เช่น ในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ
3. ควรมีการวิจัยศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ทางศิลปะในเด็กระดับปฐมวัยระหว่างชายและหญิง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2545). *โครงสร้างส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ*
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- การศึกษานอกโรงเรียน ,กรม. (2539). *นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส*
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- . (2541). *แนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส* กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์คุรุสภา.
- . (2542). *รายงานการวิจัยสภาพความต้องการและรูปแบบการจัดการศึกษา นอกโรงเรียน*
สำหรับเด็กเร่ร่อน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- . (2542). *สภาพเด็กด้อยโอกาสด้านแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กด้อยโอกาส*
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กรุงเทพมหานคร, สำนักสวัสดิการสังคม. (2534). *รายงานผลการศึกษานับสมบูรณโครงการการศึกษา*
เพื่อกำหนดกรอบการวางแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุ
รุสภา.
- . (2536). *รายงานการศึกษาเรื่องการสำรวจ และศึกษาเด็กเร่ร่อนในเขตกรุงเทพมหานคร*
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- . (2545). *สถิติเด็กเร่ร่อนประจำปี 2547*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เกสร ธิตะจारी. (2534). *สร้างสรรค์. เอกสารประกอบการสอน ภาควิชาศิลปศึกษา* กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2535). *ความคิดสร้างสรรค์* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คะนิง สายแก้ว. (2534) *ผลการจัดกิจกรรมการสังเกตที่มีต่อความพร่องทางภาษาและการแก้ปัญหา*
ของเด็กของเด็กปฐมวัย . วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) สุรินทร์: บัณฑิต
วิทยาลัยครูสุรินทร์. ถ่ายเอกสาร.
- เครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อน. (2545). *สรุปการดำเนินงานเครือข่ายองค์กรเพื่อเด็กเร่ร่อนปี พ.ศ. 2544-*
2545 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- จันทวรรณ เทวรักษ์. (2526). *อิทธิพลของการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์และแนวทางการศึกษาในวัย 4-6*
ขวบ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ในระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุ
ศาสตรมหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.ถ่าย
เอกสาร.

จารุพรรณ ททรัพย์ปรง. (2538). ผลการสอนจิตรกรรมที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปศึกษาของผู้สูงอายุในสถาน
สงเคราะห์คนชรา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และ คณะ. (2538). การศึกษาพื้นฐาน : โอกาสของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

ชลล พงษ์สามารถ. (2526). ศิลปะสำหรับครูมัธยม กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูสวนดุสิต.

ชัยณรงค์ เจริญพานิชกุล. (2533). พัฒนาเด็กด้วยศิลปะ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

ชัยพร วิชาวุธ. (2524). การรับรู้ในเด็ก กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

เชาวนา ยุทธสุริยพันธ์. (2514). การศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนในชั้น
ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ระหว่างโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรปกติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
การศึกษามหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
ถ่ายเอกสาร.

ดวงพร เลหากุล. (2528). การศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้จากภาพถ่ายและภาพวาดของเด็กอนุบาล
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์. (2535). การเปรียบเทียบทฤษฎีพัฒนาการเด็ก กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
มหาบัณฑิต (จิตวิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่าย
เอกสาร.

----- (2537). การวัดและประเมินพัฒนาการและความพร้อมของเด็กปฐมวัย ในประมวลสาระ
วิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา หน่วยที่ 8 นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ทองอยู่ แก้วไทรชะ. (2544). “ระบบการศึกษา” ในประมวลสาระชุดวิชาปรัชญาและหลักการศึกษ
นอกระบบ หน่วยที่ 1 นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ธัญญรัตน์ อัครนนท์. (2545). ผลการสอนโดยใช้กระบวนการสังเกตที่มีต่อการรับรู้เชิงสุนทรีย์ของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 6. . (2539). วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ (2534). นโยบายการแก้ปัญหาเด็กเร่ร่อนในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน เอกสาร
ประกอบคำบรรยายการสัมมนาระดับชาติเรื่องเด็กเร่ร่อน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

นภมณฑล ลิขหมื่นเปี่ยม. (2535). รูปแบบการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในประเทศไทย : การศึกษาเดลฟาย
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

นิตยา กัทลีระพันธุ์ (2535). "การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส:
เด็กเร่ร่อน" รายงานการวิจัย กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิพนธ์ จิตภักดี. (2523). การสอนแบบสร้างสรรค์ วารสารสามัญศึกษา กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.

นิรมล สวัสดิบุตร. (2528). ศิลปศึกษาสำหรับครูประถม กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม.

ประทุมสุข อาชวอำรุง และคณะ. (2519). การตรวจสอบเชิงจิตวิทยา กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ประไพจิตร สุขสวัสดิ์. (2534). พัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุของเด็กก่อนวัยเรียน วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประเทิน มหาจันทร์. (2531). ศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษา กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ประนอม สโรชมาน. (2520). ศิลปะเด็ก กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ประภัสสร นิยมธรรม. (2522). ศิลปะเด็กเชิงจิตวิทยา การศึกษาเด็กพิเศษ

ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2542). ประสบการณ์ทางศิลป์ การศึกษาเด็กพิเศษ

พงษ์พัฒน์ สัตยารัฐ. (2520). ความคิดสร้างสรรค์ วารสารเพิ่มผลผลิต กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

พิตร ทองชั้น. (2521). สมรรถภาพทางสมองบางประการที่สัมพันธ์กับความถนัดทางศิลปะของนักเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนปลาย. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย)
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

พีระพงษ์ กุลพิศาล. (2533). การรับรู้ทางศิลปะสามมิติ ทักษะทางศิลปะและศิลปศึกษา กรุงเทพฯ:
หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู

----- (2538). สมอกลูกพัฒนาได้ด้วยศิลปะ กรุงเทพฯ: แปลนพับลิชชิง.

มะลิฉัตร เอื้ออานนท์. (2530). ทักษะศิลป์เชิงปฏิบัติการ กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

----- (2530). การประกวดภาพศิลปะเด็กไทย กรุงเทพฯ: แปลนพับลิชชิง.

----- (2528). เอกสารประกอบการสอนวิชาศิลปะ 408 ภาควิชาศิลปะและวัฒนธรรมคณะ
มนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2530). เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎี ความรู้และศิลปศึกษา กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2537). เอกสารคำสอนวิชา ศล. 141 หลักการออกแบบสำหรับครู คณะศิลปกรรม
ศาสตร์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2538). เอกสารคำสอนวิชา สุนทรียศึกษา กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2541). เอกสารประกอบการสอนวิชาสุนทรียศาสตร์และศิลปะวิจารณ์ กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- (2542). เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎี และปรัชญาศิลปะศึกษา กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (2543). การเรียนการสอนและประสบการณ์ด้านสุนทรียศาสตร์และศิลปวิจารณ์
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2545). กระบวนการเรียนการสอนทัศนศิลป์ในระดับประถมศึกษาสำหรับครูยุคใหม่
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- โยธิน ศันสนยุทธ์ และคณะ. (2533). จิตวิทยา กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ
ราวี ทองสวัสดิ์และคนอื่น ๆ. (2529). เอกสารชุดอบรม หน่วยที่ 6 การจัดประสบการณ์ชั้นเด็กเล็กและ
การศึกษาดูงาน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- รัชนี นพเกต. (2535). การรับรู้ในสาหรณุกรมศึกษาศาสตร์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัตน์ ลาขโรจน์. (2520). ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ข้อเสนอแนะสำหรับครูยุคปฏิรูป กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
คุรุสภา.
- เลิศ อำนันทนะ. (2515). ประสบการณ์ในการสอนศิลปะในชั้นประถมศึกษา ในการสัมมนาอาจารย์
ศิลปศึกษา กรุงเทพฯ: ศึกษาพิเศษ กรมการฝึกหัดครู.
- (2526). หลักการสอนศิลปะศึกษา เอกสารการสอนชุดวิชาการสอนกลุ่ม สร้างเสริม
ลักษณะนิสัย หน่วยที่ 6-7 เล่มที่ 1 นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- (2535). เทคนิควิธีสอนศิลปะเด็ก กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลลภ ตังคณานุกาญ. (2540). เด็กเร่ร่อนปัญหาและทางออก กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วนิช บรรจง. (2519). วิชาการศึกษาลักษณะการสอน กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- วิจิตร ศรีสอาน. (2532). การวิจัยกับการสัมมนาทางการศึกษา เชียงใหม่: ธนบรรณการพิมพ์.
- วิชัย ต้นศิริ. (2542). คำอธิบายพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2529). ศิลปะเด็ก: สภาพปัจจุบันและอนาคต ใน สรุปรายงานการสัมมนาวิชาการ
กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์.
- (2521). การสอนศิลปะให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ในนิตยสารการภาพเขียน เด็กไทย
ทั่วประเทศ กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.
- วราภรณ์ รักวิจัย. (2527). การศึกษาก่อนวัยเรียน เอกสารประกอบการสอน ก.ร. 311 กรุงเทพฯ:
ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรวรรณ เหมชะญาติ. (2535). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเยที่มีผลต่อ
ความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กก่อนวัยเรียน วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์
มหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่าย
เอกสาร.

- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). *ศิลปศึกษา* กรุงเทพฯ: วิมลอาร์ต
- (2539). *ศิลปศึกษา* กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์
- วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์. (2535). *การสร้างแบบทดสอบความถนัดเชิงศิลปะ เพื่อพัฒนาเป็นแบบทดสอบมาตรฐาน* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2529). *ความคิดเห็นเกี่ยวกับความงาม* กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- (2520). *ความรู้เกี่ยวกับศิลปะ* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ศิริลักษณ์ ศรีกมล. (2531). *แนวทางการจัดกิจกรรมและสื่อการสอนที่พัฒนาการเรียนรู้ด้านศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย ในปฐมวัยศึกษา : กิจกรรมสื่อการสอนเพื่อฝึกทักษะและพัฒนาการเรียนรู้* กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศึกษานิเทศก์ , กระทรวง. (2542). “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง” แนวทาง กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- (2542). *นโยบายและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาส*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สงวน รอดบุญ. (2530). *คุณค่าของศิลปศึกษา* อนุสรณ์งานพระราชเพลิงศพ รศ.สงวน รอดบุญ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สงวนศรี ศรีแพงพงษ์. (2534). *การศึกษาเด็กพิเศษ* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สายสุรี จุติกุลและคณะ. (2537). *เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย* กรุงเทพฯ: มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก.
- สาวิตรี จันทรสวัสดิ์. (2539). *การศึกษาการตอบสนองงานศิลปะโดยการพูดของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา* วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุชาติ เกาทอง. (2538). *หลักการทัศนศิลป์* กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์
- สุวรรณณี ขอบรูป. (2540). *การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกห้องเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กอนุบาล*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต (ประถมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุลักษณ์ เทียนสุวรรณ. (2531). *ศิลปะกับการศึกษาเด็กพิเศษ : เด็กฉลาด* กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร สุนันท์ชัย. (2532). “*วิวัฒนาการของการศึกษานอกระบบของไทย*” นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2539). *การศึกษานอกโรงเรียน การขยายโอกาสทางการศึกษา โดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาทางไกล* กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิควินด์.

เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ. (2539). ผลการสอนโดยวิธีการสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 4 ถึง 6 ปี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร

เสาวนีย์ สิตขำบัณฑิต. (2528). ความคิดสร้างสรรค์ กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.

เสาวลักษณ์ อนุดิษฐ์. (2542). การพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2537). การติดตามการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก เวิร์ด กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

----- (2540). นโยบายและแผนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กเวิลด์. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนานโยบายและวางแผนการจัดการศึกษา.

----- (2531) รายงานการวิจัยประเมินคุณภาพโรงเรียนประถมศึกษา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ, (2532). “เด็กในสภาวะยากลำบาก” รายงานการประชุมปฏิบัติการเรื่องเด็กในสภาวะยากลำบาก กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทคนิค 19

----- (2547). สรุปข้อมูลเด็กในสภาวะยากลำบาก ปี 2546-2547 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.

ไสว แก้วกล้า. (2535). ศึกษาการรับรู้ผลงานจิตรกรรมอิมเพรสชันนิสต์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ปริญญาโท วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร

หรรษา นิลวิเชียร. (2535). ปฐมวัยศึกษาหลักสูตรและแนวปฏิบัติ กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์.

อาชัญญา รัตนอุบล. (2541). การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

----- (2528). ความคิดสร้างสรรค์ กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.

อารี สุทธิพันธ์. (2532). ทักษะศิลป์และความงามกรุงเทพมหานคร : กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

----- (2532). ทักษะศิลป์และความงาม กรุงเทพฯ: แสงศิลป์การพิมพ์.

อุบล ตูจินดา. (2532). ศิลปศึกษา กรุงเทพฯ: แพรววิทยา.

อำไพ ตีรณสาร. (2534). ขยายมุมมองการเรียนรู้ศิลปะ ใน นิทรรศการศิลปะการประถมศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภา.

----- . (2535). *แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนศิลปะที่พึงประสงค์ ใน ครูศิลป์* กรุงเทพฯ: คณะครู
ศาสร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฮเลน กิตติพรพิมล. (2521). *ผลของการเรียนในโรงเรียนที่มีผลต่อการรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติของ
เด็กอายุ 5 และ 6 ปี* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร

Adams, R.L. (1985). *Aesthetic Dialogur for Children: Paradigm and Program*. Art Education
Los Angles: University of Caledonia, Inc.,

Amheim, R. (1954). *Art and visual perception*. Berkeley and Los Angles: University of
Caledonia Press.

----- . (1974). *Art and visual perception (the new vision)* Berkeley and Los Angles:
University of Claytonia Press.

----- . (1968). *Art and Visual Perception Berkeley* Los Angles: University of
Caledonia, Inc.,

Bloom, B. (1964). *Compensatory education for cultural deprivation*. New York: Holt, Rinehart
and Winston.

Broman, B. (1982). *The early year in childhood education*. Boston: Houghton Mifflin.

Child, I.L. (1970). *The Development of sensitivity to aesthetic values* New York :
Macmillanco.

Coombs, Phillip. H. (1973). *Non-Formal Education for Rural Development, Strengthening
Learning Opportunities for Children and Youth*. New York : the International
Council for Educational Development.

Cratty, B. J. (1970). *Perception and moter development infants and children*. New York: The
Macmillan Company

Eisner, Elliot. (1973-1974). *Examining some myths in Art Education*, New York : Macgraw Hill
Book Company, Inc.,

Elkind, D. Koegler, R. R. and Elsie, G. (1964). *Studies in perceptual development: Il part –
whole perception*. New York: Child development 35 (March)

Feldman, E. B. (1978). *Art criticism, reading*. U.S.A: National Art and Education Association,

Feldman, E. B. (1991). *How to Think Creativity*. . U.S.A: National Art and Education
Association,

- Gale, Raymond F. (1969). *Developmental Behavior : A Humanistic Approach*. New York : The Macmillan Company.
- Herberholz, K. M. (1985). *Analyzing children's art*. New York: Macgraw Hill Book company, Inc.,
- Hurlock, E.D. (1949). *How to Think Creativity*. New York : Abingdon Press.
- Jefferson, B. (1963). *Teaching Art to Children* U.S.A: Boston.
- Kellogg, R. 1969). *Analyzing children's art*. Claytonia: Mayfield publishing
- Lansing, K. M. (1969). *Art artists and education*. New York: Macgraw Hill Book company, Inc.,
- (1976). *Art. Artists and Education* New York : Macgraw Hill Book Company, Inc.,
- Ling, B. C. (1964). *Form discrimination as a leaning cue camp. Psychological monographs* 17. No. 2 infant. Claytonia: Mayfield publishing.
- Lowenfeld, V. (1973). *And W. Lambert Brittan Creative and mental growth* New York: Macmillan Company.
- Mattil E.L. and Marzzan, B. (1981). *Meaning in Children's Art*. U.S.A: Prentice-Hill.19
- Mattil E.L. and Marzzan, B. (1986). *Artists and Education*. U.S.A: Charles Scribners Sons.
- Mittler, G.A. (1983). *Clarifying the Decsion-making Process in Art. Studies in Art Education*. New York: Macmillan Company.
- Mussen, P.M. (1964). *The psychological development of the child. Englewood Cliffs*, New York: Prentice Hall.
- Piaget, J. and Inhelder, B. (1966). *The psychology of the child. Translated by Helen Weaver*. New York: Basic Book.
- Ruch, J. (1984). *Psychology: the personal science*. Belmont: Wansworth.
- Schirmmacher, R. (1993). *Art and creative development for young children 2nd ed*. U.S.A: Delmar
- (1993). *Art and Creative Development for Young Children*. San Jose City College: Delmar Publishers Inc.,
- Vemon, M. D. (1970). *Perception through experience*, London: Methuen.
- Watson, R. (1965). *Psychology of the child*. Tokyo: Popan .

ภาคผนวก ก

แผนการสอนโดยวิธีสังเกตที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะ

แผนการสอนครั้งที่ 1

เรื่อง เส้น

ความคิดรวบยอด

เส้นเป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่พบเห็นได้รอบตัว เส้นมีหลายขนาด

จุดประสงค์

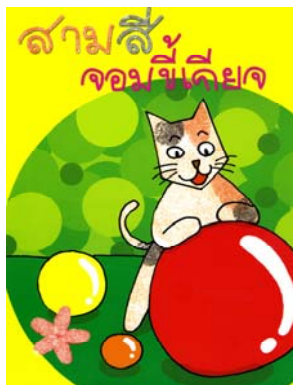
1. นักเรียนสามารถอธิบายลักษณะต่างๆของเส้นได้
2. เพื่อให้ให้นักเรียนสามารถบอกขนาดของเส้นได้
3. เพื่อให้ให้นักเรียนได้สังเกตและรับรู้ถึงลักษณะต่างๆของเส้นที่เป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆตัว

เนื้อหา

เส้นเป็นส่วนประกอบของทุกสิ่งที่เราพบเห็นได้รอบๆตัวเรา เราสามารถเห็นเส้นได้ในสิ่งแวดล้อม ชื่อของเส้นนั้นจะต่างกันไปตามลักษณะที่เห็นได้แก่ เส้นตรง เส้นโค้ง เส้นหัก เส้นมีหลายขนาด เช่น เส้นใหญ่ เส้นเล็ก เส้นหนา เส้นบาง

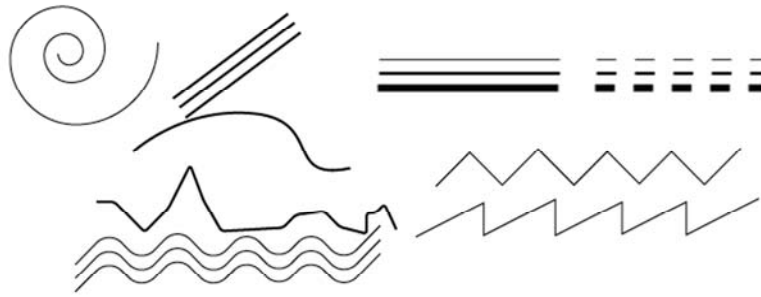
กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการสนทนาเกี่ยวกับเส้นในลักษณะต่างๆและนำภาพประกอบนิทานเรื่อง “สามสีจอมซี้เกียจ” ดัดไว้บนกระดานดำแล้วถามนักเรียนว่าเห็นอะไรในภาพบ้าง
2. ครูวัดความสนใจโดยถามว่าใครอยากรู้เรื่องราวในภาพบ้าง แล้วจึงเล่าเรื่อง “สามสีจอมซี้เกียจ”

ซึ่งมีภาพประกอบเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง โดยตั้งคำถามให้นักเรียนได้สังเกต และแสดงความรู้สึกตามไปด้วย (อยู่ท้ายแผนการสอน)

4. ครูหยิบรูปเส้นขึ้นมาทีละรูป บอกชื่อลักษณะของเส้น แล้วถามว่า นักเรียนเห็นเส้นแบบนี้ในบริเวณใดของภาพบ้าง แล้วจดไว้บนกระดาน

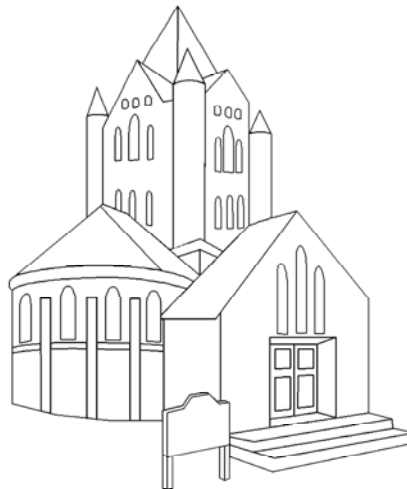

ภาพรูปของลักษณะต่างๆของเส้นๆ

5. ครูให้นักเรียนสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ห้องเรียนและถามนักเรียนว่า ในห้องนี้นักเรียนมองเห็นวัตถุหรือสิ่งใดที่เป็นเส้นบ้าง แล้วจดไว้บนกระดาน เช่นเส้นตรงของประตู เส้นตรงของหน้าต่าง เส้นโค้งของพัดลม เป็นต้น

6. ครูให้นักเรียนมองเพื่อนที่นั่งข้างเคียง และถามนักเรียนว่า บนใบหน้าของเพื่อนมีสิ่งใดที่เรามองเห็นเป็นเส้นได้บ้าง เช่น เส้นผม คิ้ว ขนตา ที่คอดม เป็นต้น

7. ครูแจกกระดาษที่มีภาพลายเส้นลักษณะต่าง ๆ แล้วให้นักเรียนวาดภาพและระบายสีต่อเติมตามจินตนาการ โดยปฏิบัติงานพร้อมกันภายในเวลา 20 นาที

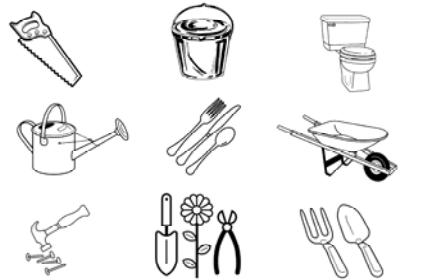

ภาพเส้นในลักษณะต่างๆ

8. ครูสรุป นักเรียนจะเห็นว่าในสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเราและในทุกๆที่มีเส้นเป็นส่วนประกอบอยู่ทั้งสิ้น และเส้นมีความแตกต่างกัน ทั้งเรื่องขนาด ความยาว ความหนา เป็นต้น

สื่อการสอน

1. แผนภาพรูปของลักษณะต่างๆของเส้นๆ
2. ภาพประกอบเรื่อง “สามสีจอมขี้เกียจ” (อยู่ท้ายแผนการสอน)
3. ภาพและวัตถุตัวอย่างผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับเส้นในลักษณะต่างๆ

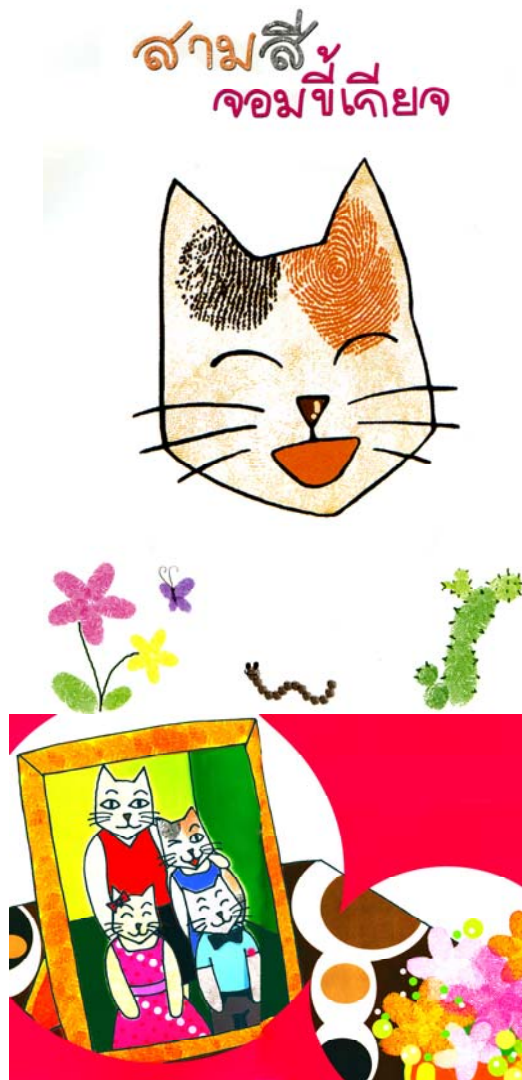

4. กระดาษสำเนาภาพ เส้นในลักษณะต่างๆ

ประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกทางการรับรู้
2. สังเกตจากผลงานที่กำหนดให้

สามสีจอมขี้เกียจ

แม่แมวสีขาวมีลูกอย่างสามตัว ชื่อ สีนวล สีเทา และสามสี พี่สีนวลมีขนสวยสีเหลือง พี่สีเทามีขนสีเทาสวย
ส่วนสามสีมีขนยุ่ง ๆ สีขาว สีเหลือง และสีเทา

สามสีเป็นน้องเล็กที่ซุกซน และมีนิสัยขี้เกียจเป็นอันดับหนึ่ง “สามสี อาบน้ำได้แล้วนะจ๊ะ” พี่สนวล พี่สีเทาร้องบอก ขณะที่อาบน้ำแต่งตัวเสร็จแล้ว “ว้า...ขี้เกียจจัง” แล้วสามสีก็เล่นลูกบอลเฉยอยู่ คุณแม่ต้องเตือนอีกหลายครั้ง สามสีจึงยอมไปอาบน้ำ

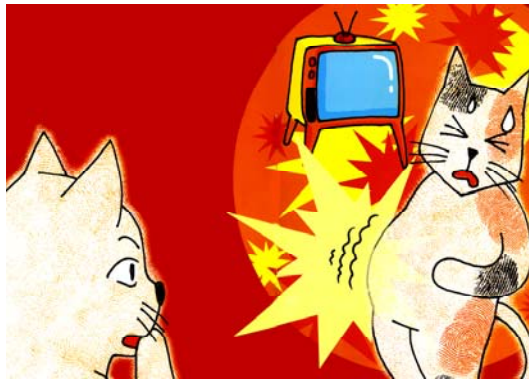
“สามสีตื่นได้แล้วจ๊ะ ออกไปเล่นกันดีกว่า เข้าๆ อย่างนี้อากาศสดชื่นดีนะจ๊ะ” สามสีนอนตื่นสายเป็นประจำ แม้พี่ๆ จะคอยปลุก แต่สามสีก็ไม่เคยตื่นเช้าเพื่อเดินออกกำลังกายกับพี่ๆ เลย “ว้า...ขี้เกียจจัง ขอนอนต่ออีกหน่อยดีกว่า”

เวลาที่พี่ๆ ช่วยกันรดน้ำพรวนดินต้นไม้ดอกไม้ในสวนหลังบ้าน สามสีก็มักจะพูดว่า

“โอ๊ย! พี่จ๋า...สามสีเหนื่อยจังเลย ขอพักก่อนนะจ๊ะ”

บางวันสามสีก็ถูกคุณครูประจำชั้นทำโทษ เพราะว่าไม่ยอมทำการบ้าน สามสีจึงทั้งเจ็บตัวและอายเพื่อนด้วย

พอถึงเวลารับประทานอาหาร คุณแม่ต้องคอยบอกคอยเตือน เพราะสามสีขี้เกียจแม้แต่การกินข้าว

แต่มีสิ่งหนึ่งที่สามสีชอบมาก คือการดูโทรทัศน์

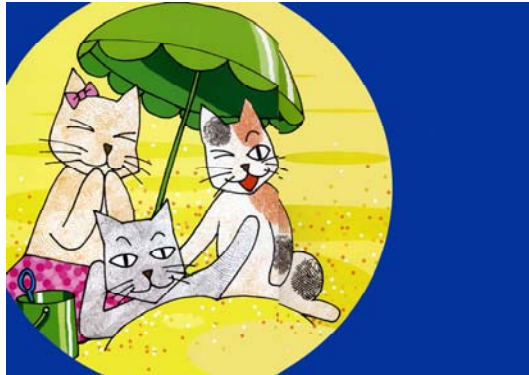
จนกระทั่งวันหนึ่ง ขณะที่สามสีกำลังนั่งดูการ์ตูนอย่างสนุกสนาน เกิดปวดท้องขึ้นมากะทันหัน

คุณแม่ตกใจมาก จึงรีบพาสามสีไปโรงพยาบาล

คุณหมอสิงโตบอกว่า เพราะสามสีรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา จึงทำให้มีกรดในกระเพาะอาหาร

มากเกินไป ถ้าสามสียังทำตัวเช่นนี้อีก ต่อไปก็อาจจะเป็นโรคกระเพาะ และจะเจ็บปวดทรมาน
ยิ่งกว่านี้อีก

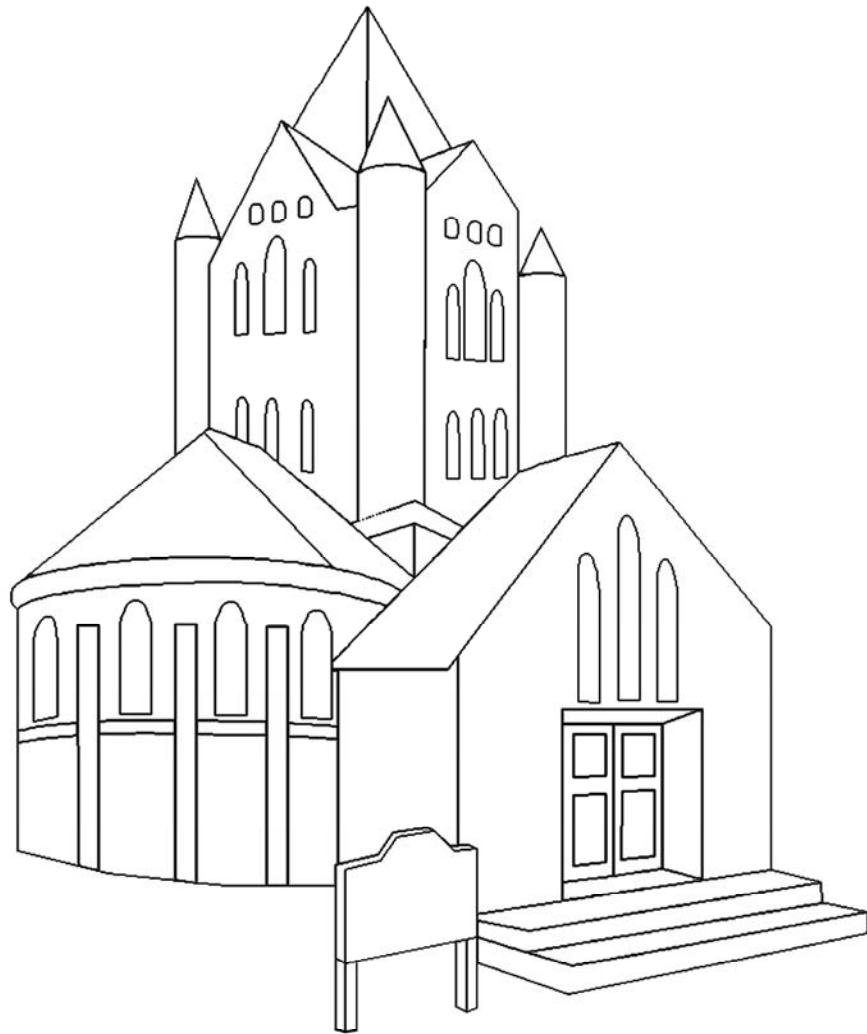
สามสีตกใจมาก เพราะไม่อยากเป็นโรคร้าย
“ฮือ...ฮือ...ช่วยสามสีด้วยนะจ๊ะแม่จ๋า” “ต่อไปลูกต้องกินข้าวให้เป็นเวลานะจ๊ะ” คุณแม่พูดพลางลูบหัวสาม
สีเบาๆ “แล้วต้องออกกำลังกายเป็นประจำด้วยนะจ๊ะ ร่างกายจะได้แข็งแรง”
พูดจบคุณหมอสั่งโด๊กส่งลูกโป่งสีแดงให้แก่สามสี

ตั้งแต่นั้นมา สามสีก็รับประทานอาหารด้วยความสุข ขยันทำการบ้าน ดูโทรทัศน์น้อยลง และตื่นนอนแต่เช้า
เพื่อเดินออกกำลังกายกับพี่ ๆ ทุกวัน

แนวคำถามที่ใช้ในการสอบเรื่อง.....เส้น.....

- ในภาพนี้นักเรียนเห็นเส้นอะไรบ้าง
- นักเรียนเห็นอะไรในภาพนี้ที่เป็นเส้นตรงบ้าง.....มีเส้นตรงแบบใดบ้าง
- ใครเห็นเส้นตั้งบ้าง.....แล้วเส้นนอนล่ะ.....เส้นเฉียงมีไหม
- กรอรูปที่นักเรียนเห็นเป็นเส้นอะไร.....มันเป็นเส้นตรงในแนวใด (ตั้ง.....ตรง.....เฉียง)
- หนดของสามสีเป็นเส้นอะไร.....แล้วตาของสามสีล่ะ
- ในภาพนี้นักเรียนเห็นเส้นอะไรมากที่สุด
- ดอกไม้ดอกนี้มีเส้นรอบนอกเป็นเส้นอะไร
- นักเรียนเห็นกรอบประตูไหมมันเป็นเส้นตรงในแนวใด (ตั้ง.....นอน)
- นักเรียนเห็นลูกบอลสีเหลือง สีน้ำตาลนั้นไหม เส้นรอบนอกของมันเป็นเส้นอะไร
- ในภาพนี้มีเส้นอื่นอีกไหม ที่ไม่ใช่เส้นตรง หรือเส้นโค้ง อยู่ตรงไหน มีใครเห็นบ้าง
- นักเรียนเห็นเส้นแบบใดมากกว่ากัน ระหว่างเส้นตรงกับเส้นโค้ง
- เส้นในภาพนี้เหมือนหรือต่างกับภาพที่แล้วไหม อย่างไร
- นักเรียนเห็นเส้นโค้งตรงนั้นไหม นักเรียนคิดว่ามันเป็นคืออะไร

ภาพเส้นในลักษณะต่างๆ

แผนการสอนครั้งที่ 2

เรื่อง รูปร่าง และรูปทรง

ความคิดรวบยอด

ในธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ล้วนมีรูปร่าง และ รูปทรงทางเรขาคณิตประกอบอยู่ การเรียนรู้เรื่องรูปร่าง รูปทรง ช่วยทำให้เด็กสามารถสังเกตเห็นความแตกต่าง และสามารถแยกแยะลักษณะรูปร่างรูปทรงพื้นฐานของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัว และในธรรมชาติได้

จุดประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายถึงรูปร่าง และรูปทรงลักษณะต่าง ๆ ได้
2. เพื่อให้นักเรียนได้สังเกตและอธิบายถึงความแตกต่างของรูปร่างและรูปทรงที่อยู่รอบ ๆ ตัว
3. เพื่อให้นักเรียนสามารถต่อเติมรูปทรงเรขาคณิตเป็นภาพตามจินตนาการของตนเองได้

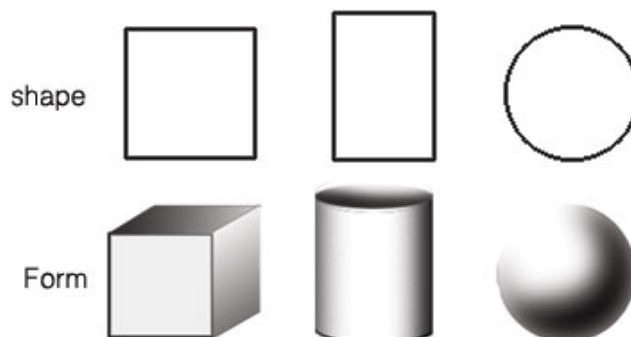
เนื้อหา

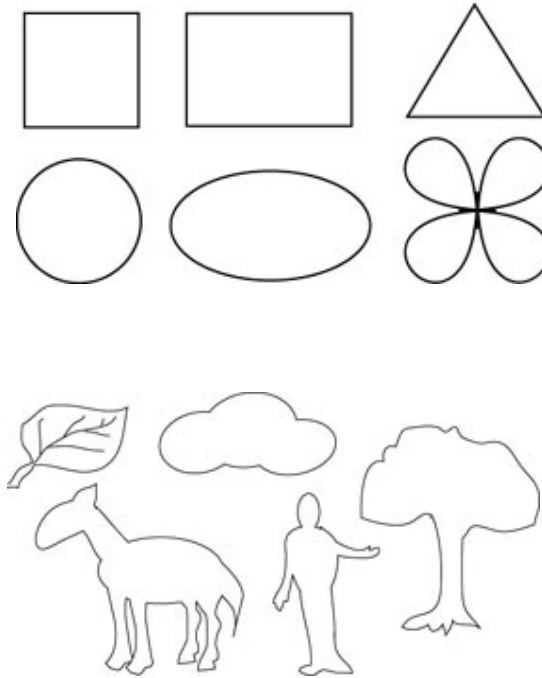
รูปร่าง และรูปทรง แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ

1. รูปร่าง และรูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ วงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ฯลฯ มีลักษณะคงที่และมีความเป็นระเบียบ เช่น ประตู หน้าต่าง โต๊ะเรียน
2. รูปร่าง และ รูปทรงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ได้แก่ คน สัตว์ พืช ฯลฯ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามอิริยาบถต่าง ๆ หรือเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

- 1.ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการสนทนาเกี่ยวกับรูปร่าง และรูปทรงลักษณะต่างๆที่นักเรียนรู้จักพร้อมด้วยภาพประกอบ

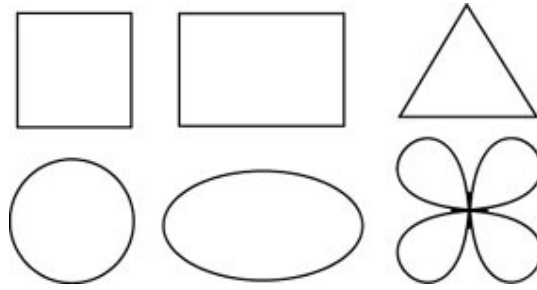

2. ครูนำภาพประกอบนิทานเรื่อง “เสือขี้อาย” ติดไว้บนกระดานดำแล้วถามนักเรียนว่าเห็นอะไรในภาพบ้าง

3. ครูสร้างความสนใจโดยถามว่าใครอยากรู้เรื่องราวในภาพบ้าง แล้วจึงเล่าเรื่อง “เสือขี้อาย” ซึ่งมีภาพประกอบเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง โดยตั้งคำถามให้นักเรียนได้สังเกต และแสดงความรู้สึกตามไปด้วย (อยู่ท้ายแผนการสอน)

4. ครูหยิบรูปเรขาคณิตขึ้นมาทีละรูป บอกชื่อรูปทรง แล้วถามว่า นักเรียนเห็นรูปทรงนี้ในบริเวณใดของภาพบ้าง แล้วจดไว้บนกระดาน

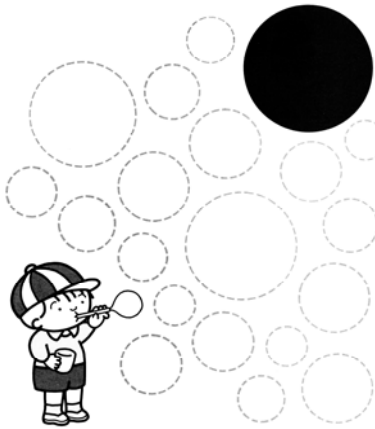

5. ครูให้นักเรียนสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวว่ามีรูปทรงอะไรบ้าง

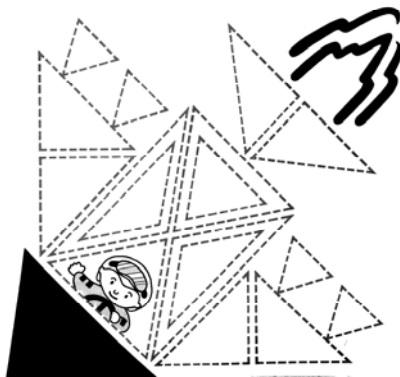
6. ครูนำภาพผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับรูปร่าง รูปทรงมาให้นักเรียนได้สังเกต แล้วช่วยกันบรรยายสิ่งที่เห็น บรรยายความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อภาพ

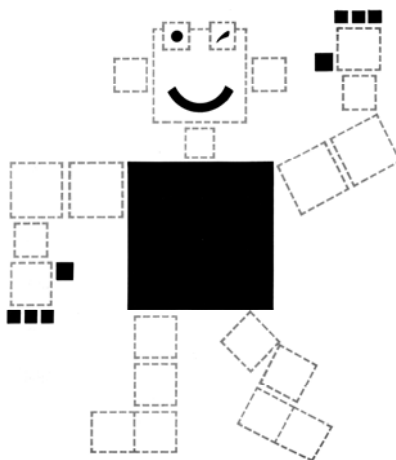
7. ครูแจกกระดาษที่มีภาพลายเส้นรูปเรขาคณิตต่าง ๆ แล้วให้นักเรียนวาดภาพและระบายสีต่อเติมตามจินตนาการ โดยปฏิบัติงานพร้อมกันภายในเวลา 20 นาที

แผ่นที่ 1

แผ่นที่ 2

แผ่นที่ 3

สื่อการสอน

1. แผ่นภาพรูปเรขาคณิตแบบต่าง ๆ
2. ภาพประกอบเรื่อง “เสือขี้อาย”
3. ภาพและวัตถุตัวอย่างผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับรูปร่างและรูปทรง
4. กระดาษสำเนาภาพลายเส้นรูปเรขาคณิตแบบต่าง ๆ

ประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกทางการรับรู้
2. สังเกตจากผลงานที่กำหนดให้

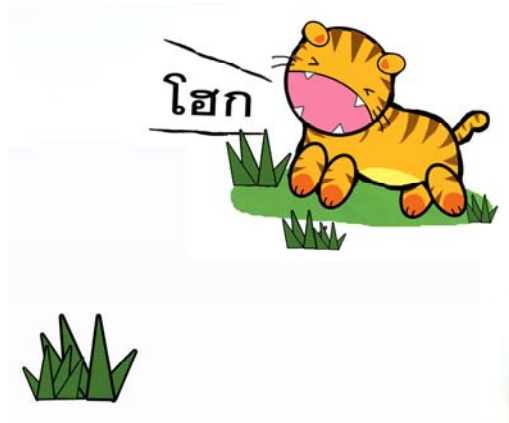
เสือขี้อาย

แม่เสือใจดี มีลูกน่ารักสามตัว

ลูกเสือตัวที่หนึ่ง เป็นพี่ใหญ่ที่แข็งแรง และคำรามเสียงดัง

ลูกเสือตัวที่สองเป็นน้องกลางที่ปาดเปรี้ยว และคำรามเสียงดัง

ลูกเสือตัวที่สามเป็นน้องตัวสุดท้ายที่น่าเอ็นดู และคำรามเสียงดังเหมือนกันแต่เสียงคำรามของเสือน้อย....

พวกพี่ๆ ได้ยินเสียงคำรามของเสือน้อยที่รักพากันหัวเราะซ้ำทุกที แถมยังล้อว่า “ฮ่าๆๆ เสือน้อยเขีย...เป็น
เสือแท้ๆแต่ร้องเสียงแงวๆ ยังกะแมวเหมียว”

เสือน้อยอายและไม่สบายใจที่โดนพวกพี่ๆ ล้อจึงไม่ยอมพูดหรือคำรามอีกเลย
เวลาที่มีใครมาทักทายหรือพูดคุยด้วยเสือน้อยก็จะหนีไปแอบทุกที

เข้าวันหนึ่ง เม่นน้อยเดินผ่านมาและทักทายว่า“อรุณสวัสดิ์ เสือน้อยสามพี่น้อง”
พี่ทั้งสองของเสือน้อยร้องทักทายตอบ แต่เสือน้อยวิ่งไปแอบหลังพุ่มไม้ไม่ยอมส่งเสียงอะไรทั้งนั้น

เสือ่น้อยหลบออกมา นั่งตามลำพัง “เฮ้อ... น่าอายจัง เสียงของฉันน่าเกลียดจริงๆ”

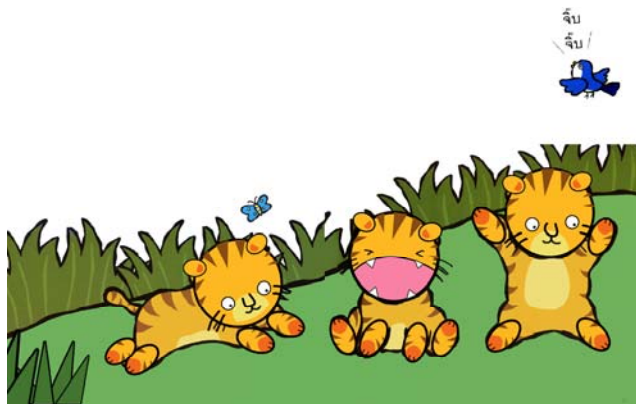
ทันใดนั้น เสือน้อยก็ได้ยินพี่ทั้งสองร้องเสียงดังลั่น “โฮก ๆ ช่วยด้วย ๆ โฮก ๆ”
หมาป่าจอมเกเรมารังแกอีกแล้ว

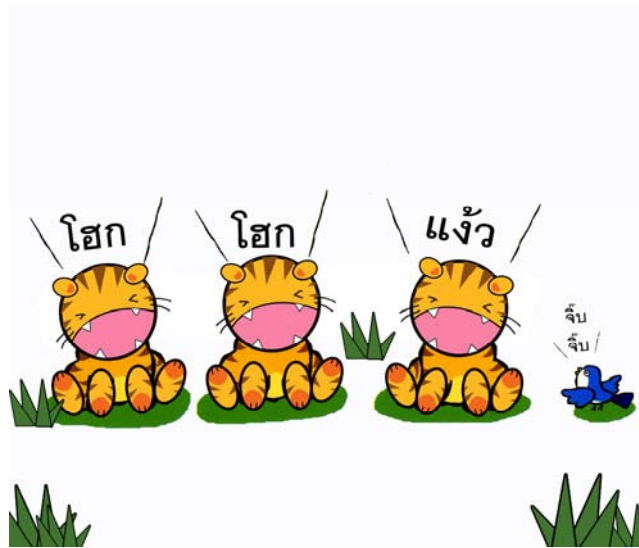
เสือน้อยตกใจและอยากช่วยพี่ทั้งสอง จึงร้องคำรามออกไปสุดเสียง

เสียงคำรามของเสือน้อยแผดดังก้องป่า มีพลังประหลาดจนทำให้หมาป่าจอมเกเรเหินเหิดชะงัก แล้ววิ่งหนีเตลิดไปทันที

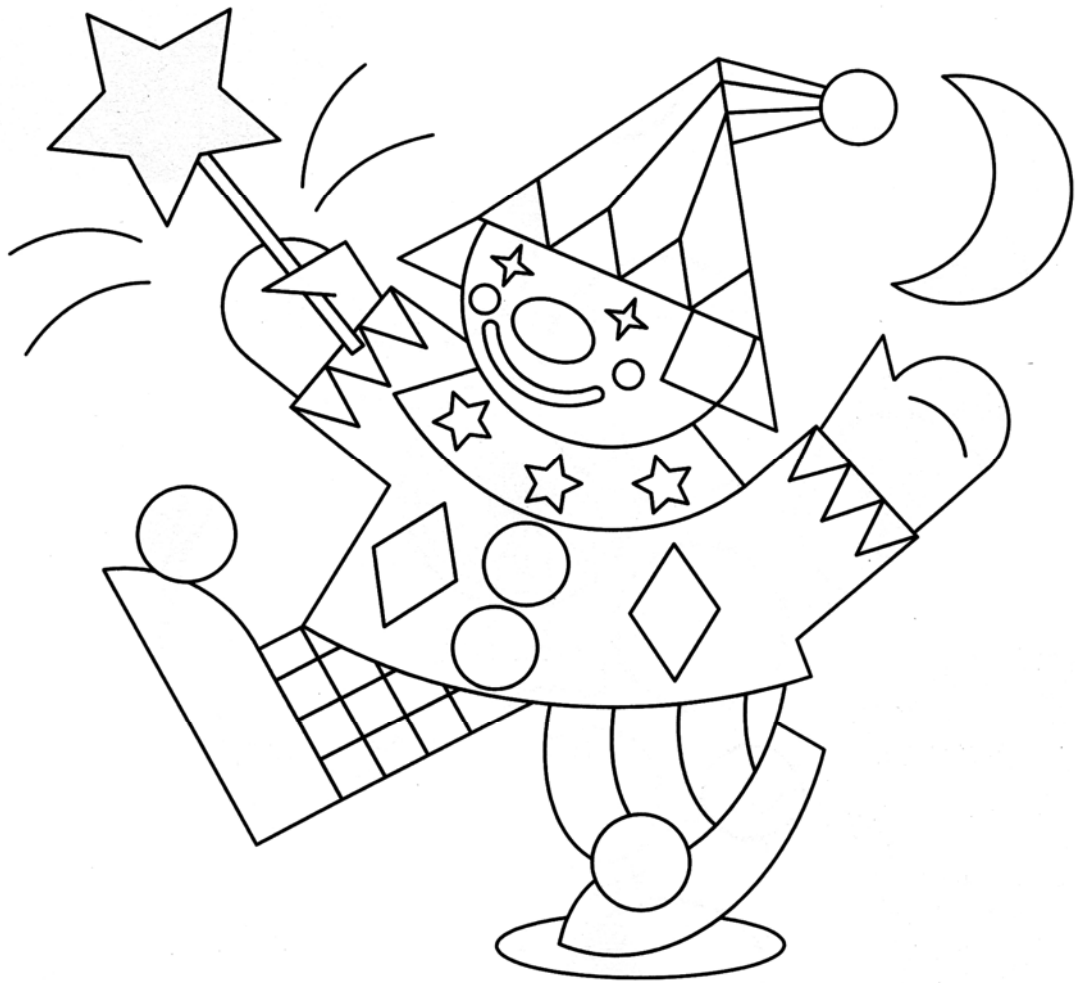
พี่ทั้งสองจำเสียง “แฉ่ว!” ของเสือน้อยได้ “เสียงคำรามของน้องทำให้หมาป่าเกรงหนีแทบไม่ทันเลยละ ชอบใจมากนะ เสือน้อย” พี่ๆ บอกอย่างภูมิใจในตัวเสือน้อย

ตั้งแต่นั้นมา เสือน้อยไม่รู้สึกอายเสียงของตัวเองแล้ว เสือน้อยกล้าที่จะร้องคำรามสุดเสียง
เหมือนพี่ทั้งสองด้วยละ ลองฟังดูสิ.....

แนวคำถามที่ใช้ในการสอนเรื่อง.....รูปร่าง รูปทรง.....

- นักเรียนรูปร่างอะไร แล้วนี่ละ
- นักเรียนเห็นรูปร่างใดบ้างในภาพนี้
- ใครเห็นสามเหลี่ยมบ้าง ตรงไหน
- วงกลมจะมีไหม มีกี่วง แล้วสามเหลี่ยมละ.....มีสี่เหลี่ยมแค่แบบเดียวหรือเปล่า
- ใครเห็นรูปร่างอะไรที่ต่างไปจากนี้อีก
- ชื่นไหนคือรูปร่าง ชื่นไหนคือรูปทรง ทำไมละ
- มีชื่นไหนในภาพที่มีรูปร่างเหมือน หรือคล้ายๆ กับรูปร่างที่ครูชี้ให้ดูบ้าง
- สามเหลี่ยมที่เห็นในภาพน่าจะเป็นอะไร ทำไมถึงคิดอย่างนั้น
- วงกลมที่เห็นในภาพน่าจะเป็นรูปร่างอะไร ทำไมถึงคิดอย่างนั้น
- แล้วสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่อยู่ตรงนั้นน่าจะเป็นอะไร เพราะอะไรถึงเป็นอย่างนั้น
- แล้ววงรีที่อยู่ตรงนั้นมันน่าจะเป็นรูปร่างอะไร เพราะอะไรถึงเป็นอย่างนั้น
- แล้วรูปร่างที่เป็นเส้นคดโค้งประกอบกันหลายเส้น มันดูเหมือนรูปร่างอะไร

ภาพลายเส้นรูปเรขาคณิตแบบต่าง ๆ

แผนการสอนครั้งที่ 3

เรื่อง สี

ความคิดรวบยอด

สีเป็นสิ่งที่กระตุ้นความสนใจของคนเรามากที่สุดอย่างหนึ่ง ทั้งยังมีอิทธิพลต่อการรับรู้ทางสายตา และความรู้สึก ดังนั้นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสีจึงช่วยให้การรับรู้มีความหมายยิ่งขึ้น

จุดประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนบอกชื่อ และลักษณะของสีต่าง ๆ ได้
2. เพื่อให้นักเรียนได้รับรู้ถึงสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของเรา
3. เพื่อให้นักเรียนผสมสีให้เกิดเป็นสีอื่น ๆ ได้

เนื้อหา

1. ในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา ประกอบไปด้วยสีต่างๆมากมายหลายสี เช่น สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีนํ้าเงิน สีฟ้า สีม่วง เป็นต้น
2. สีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกของเรา

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการสนทนาเกี่ยวกับสีต่าง ๆ ที่นักเรียนรู้จักพร้อมด้วยภาพประกอบและให้บอกชื่อของสิ่งต่าง ๆ ที่มีสีแต่ละสีได้อย่างถูกต้อง

ภาพประกอบสิ่งต่าง ๆ ที่มีสีแต่ละสี

2. ครูให้ผู้เรียนมองดูรอบตัวแล้วถามว่านักเรียนมีวัตถุอะไรบ้าง และมีสีอะไรบ้าง ให้นักเรียนตอบมาอย่างรวดเร็ว ครูจึงสรุปว่านักเรียนจะเห็นว่ารอบๆตัวเราล้วนมีสีทั้งนั้น บางสิ่งอาจมีสีเหมือนกัน บางสิ่งอาจมีสีต่างกัน นักเรียนแต่ละคนชอบสีอะไรกันบ้าง เพราะอะไร

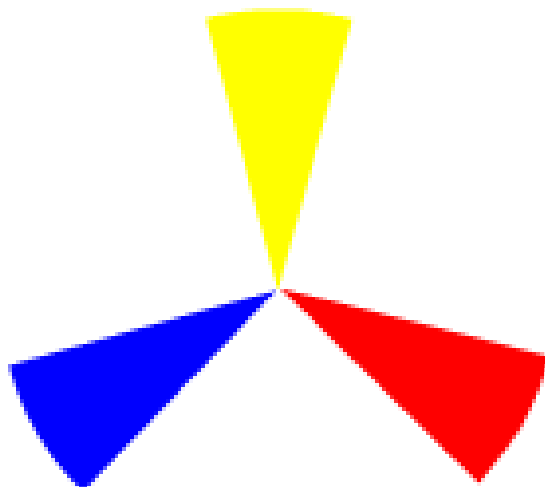
3. ครูนำภาพจากนิทานเรื่อง “แมวเจ็ดสี” ติดไว้บนกระดานดำแล้วถามนักเรียนว่าเห็นอะไรในภาพบ้าง

4. ครูสร้างความสนใจโดยถามว่าใครอยากรู้เรื่องราวในภาพบ้าง แล้วจึงเล่าเรื่อง “แมวเจ็ดสี” ซึ่งมีภาพประกอบเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง โดยตั้งคำถามให้นักเรียนได้สังเกต และแสดงความรู้สึกตามไปด้วย (อยู่ท้ายแผนการสอน)

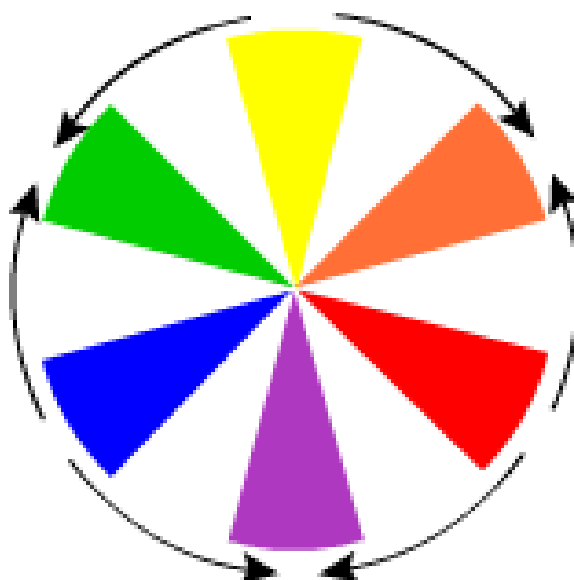
5. ครูทบทวนอีกครั้งโดยให้นักเรียนดูภาพวงจรสีทั้ง 12 สี โดยแต่ละสีมีหมายเลขกำกับเอาไว้ แล้วให้นักเรียนบอกชื่อสีทั้งหมดที่มีอยู่ในวงจรสี

สีขั้นที่ 1 (แม่สี)

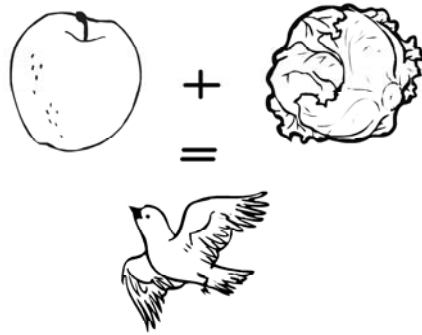
สีอื่นต่างๆ เกิดขึ้นได้ เนื่องจากการผสมกันในอัตราส่วนต่างๆ ของ "แม่สี" 3 สี คือ สีแดง สีน้ำเงิน สีเหลือง

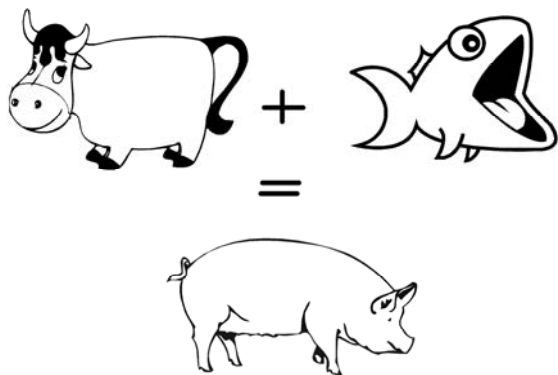
สีขั้นที่ 2

เมื่อนำแม่สีทั้ง 3 สี มาผสมกันจะเกิดสีใหม่ เรียกว่า "สีขั้นที่ 2"
ได้แก่สีม่วง (แดง+น้ำเงิน) สีเขียว (น้ำเงิน+เหลือง) และสีส้ม (เหลือง+แดง)

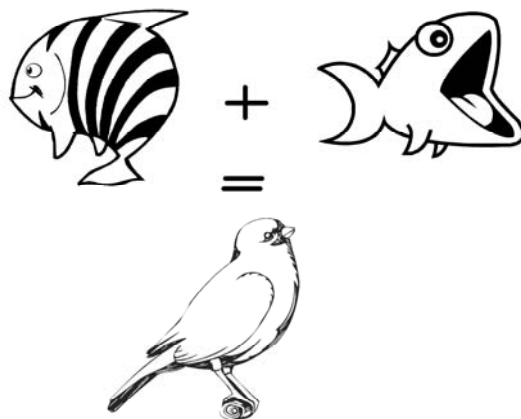
6. ครูแจกกระดาษที่มีลายเส้นรูปทรงต่าง ๆ 3 รูป โดยแต่ละรูปจะมีหมายเลขของสีตามวงจรสี
กำกับไว้ และให้นักเรียนลงสีให้ถูกต้องตามหมายเลข เสร็จแล้วให้วาดภาพต่อเติมได้โดยให้ปฏิบัติ
พร้อมกันภายในเวลา 20 นาที

แผ่นที่ 1

แผ่นที่ 2

แผ่นที่ 3

ภาพลายเส้นรูปทรงสำหรับการลงสี

สื่อการสอน

1. ภาพประกอบเรื่อง “แมวเจ็ดสี”
2. ภาพประกอบเรื่อง แม่สี สีชั้นที่สอง และ วงจรสี
3. ภาพตัวอย่างสิ่งต่างๆ ที่มีสีเหมือนกันในแต่ละสี
4. ภาพงานศิลปะที่เกี่ยวกับเรื่องสี

7. กระดาษขาวภาพลายเส้นรูปทรงสำหรับการลงสี
8. สีโปสเตอร์ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน พร้อมด้วยสีเมจิก

การประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกทางการรับรู้
2. สังเกตจากผลงานที่กำหนดให้

“แมวเจ็ดสี”

แม่แมวเหมียวมีลูกแมวเจ็ดตัว แต่เอ..ลูกๆ ทุกตัวมีหน้าตาและขนสีขาวเหมือนกันหมดเลย
แล้วจะตั้งชื่อให้ลูกได้อย่างไรนะ

คิดได้ดังนั้น...แม่แมวเหมียวจึงพาลูกๆ ออกเดินทางเพื่อไปขอสีและชื่อให้ลูกๆ ของเธอ

เช้าวันต่อมา พระอาทิตย์ไผ่ล่พ้นขอบฟ้า แม่แมวเหมียวร้องทักด้วยความดีใจ

พระอาทิตย์จ้า....ช่วยทาสีและตั้งชื่อให้ลูกตัวแรกฉันได้มั้ยจ๊ะ 'ได้สิจ๊ะ...ฉันจะ ทาสีแดง
แล้วตั้งชื่อว่า "อาทิตย์" เมี้ยว...เมี้ยว...แม่แมวเหมียวขอบคุณพระอาทิตย์และเดินทางต่อไป

คำแล้ว...แม่แมวเหมียวกับลูกจิ้งจอกนอนพักผ่อน พระจันทร์ดวงโตกำลังส่องแสงนวล

พระจันทร์เจ้า...ช่วยทาสีและตั้งชื่อลูกตัวที่สองให้ฉันได้มั้งจ๊ะ ได้สิจ๊ะ ฉันจะทาสีเหลืองให้สดใส
แล้วตั้งชื่อว่า "จันทร์" เมี้ยว...เมี้ยว...แม่แมวเหมียวขอบคุณพระจันทร์ก่อนหลับไป

รุ่งเช้าอากาศแจ่มใส แม่แมวเหมียวพาลูกๆ เดินไปตามทุ่งหญ้า
ดอกไม้สีชมพู กำลังพากันร้องเพลงอย่างร่าเริง

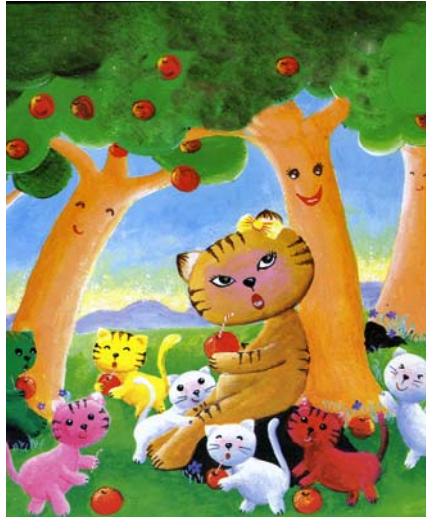
ดอกไม้จำ เธอสวยจัง ช่วยหาสีและตั้งชื่อลูกตัวที่สามให้ฉันได้มั้ยจ๊ะ ได้สิจ๊ะ ฉันจะทำสีชมพูหวานๆ แล้วตั้งชื่อว่า
“อังคาร” เมี้ยว...เมี้ยว...แม่แมวเหมียวขอบคุณดอกไม้และเดินทางต่อไป

แม่แมวเหมียวพาลูกๆ เดินทางต่อจนถึงภูเขาลูกโต มีสีเขียวสะอาดตา ว้าว! ที่น้อากาศดีจังเลย

ภูเขาจำ ช่วยทาสีและตั้งชื่อลูกตัวที่สีให้ฉันได้มั้ยจ๊ะ ได้สิจ๊ะ ฉันจะทาสีเขียวแล้วตั้งชื่อว่า “พุด”
เหมียว...เหมียว...แม่แมวเหมียวขอบคุณภูเขาและเดินทางต่อไป

แม่แมวเหมียวพาลูกๆ เดินทางจนเหนื่อย จึงนั่งพักใต้ต้นส้ม ซึ่งมีผลส้มเต็มต้น โอ้โฮ! ผลส้มสีสวยจังเลย

ต้นส้มจำ ช่วยทาสีและตั้งชื่อลูกตัวที่ห้าให้ฉันได้มั้ยจ๊ะ ได้สิจ๊ะ ฉันจะทาสีส้มแล้วตั้งชื่อว่า “พฤษภบดี”
 เมี้ยว...เมี้ยว...แม่แมวเหมียวขอบคุณต้นส้มและเดินทางต่อไป

ลูกๆ มีชื่อหัวตัวแล้ว แม่แมวเหมียวรู้สึกเหนื่อย จึงเดินทางกลับบ้าน ระหว่างทาง เมฆก้อนโต ยืมให้ลูกแมว
ตัวที่หกอย่างเอ็นดู

ลุงเมฆจ๋า หนูอยากมีชื่อและสีสวยๆ อย่างพี่ๆ บ้างจังเลย ถ้าอย่างนั้นลุงจะทำสีฟ้า และตั้งชื่อหนูว่า “ศุกร์”
นะจ๊ะ เมี้ยว...เมี้ยว....ลูกแมวเหมียวขอบคุณลุงเมฆอย่างดีใจ

แม่แมวเหมียวเดินทางกลับบ้านแล้ว ดอกอัญชัญหน้าบ้านยิ้มต้อนรับดอกอัญชัญจำ....ลูกตัวที่เจ็ดของฉันยังไม่มีสีและชื่อเลย ถ้าอย่างนั้น...ฉันจะช่วยทาสีม่วงและตั้งชื่อว่า “เสาร์” นะจ๊ะ เมี้ยว...เมี้ยว...แม่แมวเหมียวขอบคุณดอกอัญชัน ก่อนเดินทางเข้าบ้าน

ลูกแมวเหมียวทุกตัวต่างก็มีชื่อและสีสวยๆ แตกต่างกันไปทั้งเจ็ดตัวเลยแม่แมวเหมียวเรียกชื่อลูกอีกครั้ง อย่างภูมิใจ อาทิตย์ จันทร อังคาร พุธ พฤหัส ศุกร์ เสาร์

แผนการสอนครั้งที่ 4

เรื่อง ลักษณะผิว

ความคิดรวบยอด

วัตถุและสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติย่อมมีลักษณะของพื้นผิวที่แตกต่างกันออกไป โดยเราสามารถรับรู้ได้จากการเห็นและการสัมผัส ดังนั้นการสร้างประสบการณ์ทางสายตาควบคู่กับการสัมผัส จะทำให้เด็กมีทักษะการรับรู้ยิ่งขึ้น

จุดประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนจำแนกความแตกต่างของพื้นผิวที่มีลักษณะแตกต่างกัน โดยการเห็นและการสัมผัสวัตถุจริง
2. เพื่อให้นักเรียนได้เปรียบเทียบการรับรู้ทางลักษณะผิวที่ได้จากวัตถุจริง กับ ลักษณะผิวจากรูปภาพ
3. เพื่อให้นักเรียนได้ถ่ายทอดลักษณะผิวลงในภาพวาดตามการรับรู้

เนื้อหา

พื้นผิวมีอยู่ในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา เช่น ต้นไม้ รองเท้า กระเป๋ากว้างขาม ฯลฯ ลักษณะพื้นผิวเป็นส่วนประกอบภายนอกสุดของวัตถุหรือสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งแตกต่างกันออกไป และสามารถรับรู้ได้จากการเห็นและการสัมผัส ยกตัวอย่างเช่น

- โลหะ จะเห็นว่ามีลักษณะทึบ เป็นมันวาว เมื่อสัมผัสแล้วรู้สึกแข็งและเรียบลื่น
- แก้ว ลักษณะที่เห็นจะแตกต่างกับโลหะคือ โปร่งใส แต่เมื่อสัมผัสแล้วจะรู้สึกแข็งและเรียบลื่นเหมือนโลหะ

- น้ำ ลักษณะที่เห็นจะคล้ายกับแก้วคือ โปร่งใส แต่เมื่อสัมผัสแล้วจะรู้สึกเหลวแตกต่างกับแก้ว เป็นต้น

นอกจากนี้ ลักษณะผิวของสิ่งต่าง ๆ ยังมีความคล้ายคลึง และแตกต่างกันอีกมากมาย เช่น เรียบ – ขรุขระ ละเอียด – หยาบ ลื่น – สาก อ่อน – แข็ง นุ่มนวล – กระด้าง เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ครูนำรูปภาพของวัตถุต่าง ๆ ที่มีลักษณะผิวแตกต่างกันติดไว้บนกระดานดำ แล้วให้ตัวแทนนักเรียนจำนวนเท่ากับรูปภาพออกมายืนหน้าชั้นเรียน ครูนำถุงแต่ละใบที่ใส่วัตถุจริงตรงกับรูปภาพที่เตรียมไว้ แล้วให้ตัวแทนนักเรียนแต่ละคนเอามือล้วงไปสัมผัสกับวัตถุในถุง แล้วจึงให้แต่ละคนลองทายว่าสิ่งที่ได้สัมผัสตรงกับรูปภาพใดบนกระดานดำ จากนั้นจึงนำออกมาเฉลยให้นักเรียนทราบพร้อมทั้ง

อธิบายและเปรียบเทียบลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างให้นักเรียนฟัง โดยให้นักเรียนทุกคนได้ทดลองสัมผัสวัตถุตัวอย่างทั่วถึงกัน

ทรายละเอียด

แก้วใส

เปลือกไม้

ผ้าขนหนู

ขนมปัง

ใบไม้

2. ครูสรุปว่าสิ่งของแต่ละอย่างใช้วัสดุต่างกัน ลักษณะผิวจะต่างกันด้วย

3. ครูนำภาพประกอบนิทานเรื่อง “**ของเล่นซ่อนหา**” ติดไว้บนกระดานดำแล้วถามนักเรียนว่า เห็นอะไรในภาพบ้าง

4. ครูสร้างความสนใจโดยถามว่าใครอยากรู้เรื่องราวในภาพบ้าง แล้วจึงเล่าเรื่อง “**ของเล่นซ่อนหา**” ซึ่งมีภาพประกอบเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง โดยตั้งคำถามให้นักเรียนได้สังเกต และแสดงความรู้สึกตามไปด้วย (อยู่ท้ายแผนการสอน)

สื่อการสอน

1. ภาพตัวอย่างลักษณะผิวของสิ่งต่าง ๆ
2. วัตถุตัวอย่างลักษณะผิวของสิ่งต่าง ๆ ที่ตรงกับภาพ
3. ภาพประกอบเรื่องเล่า “ของเล่นซ่อนหา”
4. วัตถุประกอบเรื่องเล่าบางชนิดที่หามาได้

การประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการแสดงออกทางการรับรู้
2. สังเกตจากผลงานที่กำหนดให้

ของเล่นซ่อนหา

ต้นกับตองเป็นพี่น้องกัน ทั้งสองมีของเล่นมากมายแต่มักปล่อยให้ของเล่นวางรกเกื่อนห้อง

คืนหนึ่ง ของเล่นที่วางเกื่อนก็แอบหนีออกไปจากห้องของสองพี่น้อง

ต้นกับตองตื่นขึ้นมาไม่เจอของเล่น จึงออกตามหา

ในห้องนอนของคุณพ่อคุณแม่มี บ้านตุ๊กตา ของตองซ่อนอยู่ 1 หลัง เด็กๆ ช่วยต้นกับตองหาที่

ในตู้เสื้อผ้ามี วิทยุบังคับ ของต้นซุ่นอยู่ 2 คัน เด็กๆ ช่วยต้นกับตองหาที่

ในห้องครัวมี ลูกข้าง ของต้นซุ่นอยู่ 4 ลูก เด็กๆ ช่วยต้นกับตองหาที่

ที่โต๊ะอาหารมี ตุ๊กตาหมี ของตองซุ่นอยู่ 5 ตัว เด็กๆ ช่วยต้นกับตองหาที่

ในห้องนั่งเล่นมี ดินสอสี ของตองซ่อนอยู่ 7 แท่ง เด็กๆ ช่วยค้นกับตองหาที่

ในห้องทำงานของคุณพ่อมี หุ่นยนต์ ของตองซ่อนอยู่ 8 ตัว เด็กๆ ช่วยค้นกับตองหาที่

ในสวนมี ตุ๊กตาเด็กหญิง ของตองซ่อนอยู่ 9 ตัว เด็กๆ ช่วยค้นกับตองหาที่
ในที่สุด ค้นกับตองก็ตามหาของเล่นจนครบ ทั้งคู่เก็บพวกมันใส่กล่องไว้อย่างเป็นระเบียบ และฟังก่องหลับไป
อย่างมีความสุข

แนวคำถามที่ใช้ประกอบการสอนเรื่อง.....ลักษณะผิว.....

- นักเรียนดูชุดเฟอร์นิเจอร์ในห้องนอนนี้สิ นักเรียนคิดว่ามันทำมาจากอะไร
- นักเรียนคิดว่าถ้าได้จับต้อง จะรู้สึกอย่างไร นุ่มหรือแข็ง
- ถ้าได้นอนลงบนเตียงนี้จะหลับสบายไหม
- นักเรียนเห็นตู้ที่อยู่ตรงนั้นไหมนักเรียนคิดว่ามันทำมาจากอะไร
- นักเรียนเห็นเสื้อผ้าที่แขวนอยู่ในตู้ไหมนักเรียนคิดว่ามันอ่อนนุ่มหรือแข็งกระด้าง
- แล้วราวที่แขวนเสื้อล่ะ นักเรียนคิดว่ามันอ่อนนุ่ม หรือแข็งกระด้าง แล้วนักเรียนคิดว่ามันทำมาจากวัสดุอะไร
- นักเรียนเห็นตู้ที่อยู่ตรงนั้นไหมนักเรียนคิดว่ามันมีส่วนประกอบที่เป็นกระจกอยู่บ้างไหม แล้วอยู่ตรงไหนล่ะ
- แล้วตู้ตรงนั้นล่ะนักเรียนคิดว่ามันทำด้วยวัสดุอะไร
- นักเรียนเห็นจานที่อยู่บนโต๊ะกินข้าวไหมมีกี่ใบ มันดูแล้วรู้สึกมันวาวหรือขรุขระ
- นักเรียนเห็นหมอนที่อยู่ตรงนั้นไหม นักเรียนคิดว่ามันทำมาจากอะไร อ่อนนุ่มหรือแข็ง
- นักเรียนคิดว่าในภาพนี้มีอะไรบ้างที่ทำจาก แก้วหรือกระจก
- โขฟาที่อยู่ตรงนั้นกับแก้วที่อยู่ตรงนี้นักเรียนคิดว่าอะไรอ่อนหรือแข็งกว่ากัน เพราะอะไร

แผนการสอนที่ 5

เรื่อง วาดภาพตามการรับรู้

ความคิดรวบยอด

เมื่อนักเรียนได้มีโอกาสรับรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะมาบ้างแล้ว ดังนั้นนักเรียนจึงควรมีโอกาสแสดงความสามารถ โดยการวาดภาพตามการรับรู้

จุดประสงค์

เพื่อให้ นักเรียนสามารถถ่ายทอดการรับรู้ออกมาเป็นภาพได้โดยใช้ส่วนประกอบการรับรู้ทั้งหมดที่เรียนมา เกี่ยวกับเรื่อง เส้น รูปว่าง รูปทรง สี พื้นผิว

เนื้อหา

ทบทวนความรู้เกี่ยวกับส่วนประกอบการรับรู้ทั้งหมดที่เรียนมา เกี่ยวกับเรื่อง เส้น รูปว่าง รูปทรง สี พื้นผิว

กิจกรรมการเรียนการสอน

1. ครูนำภาพประกอบสื่อการสอนการรับรู้ทั้งหมดที่เรียนมา เกี่ยวกับเรื่อง เส้น รูปว่าง รูปทรง สี พื้นผิว มาให้นักเรียนดูอีกครั้ง โดยการพูดคุย และตอบคำถามเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่นักเรียนได้เรียนรู้ไป ใครสงสัยหรือยังไม่เข้าใจตรงไหนให้ถามครู และครูจะอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

2. ครูแจกกระดาษเปล่าสีขาวขนาด A4 ให้นักเรียนคนละ 1 แผ่น แล้วให้นักเรียนวาดภาพ โดยใช้จินตนาการการเรื่องเล่าที่ครูกำหนดให้ แล้วระบายสีให้สวยงาม โดยปฏิบัติพร้อมกันภายใน 30 นาที (อยู่ท้ายแผนการสอน)

สื่อการสอน

1. ภาพประกอบสื่อการสอนการรับรู้ทั้งหมดที่เรียนมา เกี่ยวกับเรื่อง เส้น รูปว่าง รูปทรง สี พื้นผิว
2. กระดาษเปล่าสีขาวขนาด A4
3. ดินสอ ดินสอสี หรือสีเทียน ยางลบ

การประเมินผล

1. สังเกตจากพฤติกรรมและการแสดงออก
2. สังเกตจากผลงานที่กำหนด

กระท่อมน้อยของหนูแหวน

เมื่อเทศกาลปีใหม่ทีหนูแหวนรอคอยมาถึง ทุกคนในครอบครัวของหนูแหวนต่างตื่นเต้น และเตรียมฉลองเทศกาลปีใหม่อันอย่างเต็มที่ แม่ทำอาหาร และขนมต่าง ๆ มากมาย และทุกคนก็รับประทานกันอย่างอิมหน้าสำราญ หลังจากนั้น ต่างพากันออกไปยังบริเวณเนินดินหลังบ้านซึ่งถูกประดับประดาด้วย สายรุ้ง ตุ๊กตา ของขวัญ และดวงไฟดวงใหญ่มากมายหลากสีแวววาว สว่างไสว ท้องฟ้าและบริเวณรอบๆ เต็มไปด้วยสีสนของดวงไฟหลากสี ทุกคนในครอบครัว พ่อ แม่ แก้วตา ตัน และหนูแหวน แต่งตัวสวยงามด้วยเสื้อผ้าสีสดใส แล้วร่วมร้องเพลงวันปีใหม่อันอย่างมีความสุข เสียงเพลงอันไพเราะก้องไปทั่วหุบเขา

แผนการสอนที่ 6

เรื่อง การจัดบอร์ดนิทรรศการ

ความคิดรวบยอด

การเรียนรู้ศิลปะ นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์การรับรู้และการแสดงออกแล้ว ยังส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมมือกันทำงานเป็นหมู่คณะอีกด้วย

จุดประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวิจารณ์และคัดเลือกผลงานศิลปะเพื่อจัดแสดง
2. เพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกัน
3. เพื่อให้นักเรียนภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง

เนื้อหา

การจัดนิทรรศการ เป็นการนำผลงานศิลปะที่นักเรียนได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจัดแสดงให้บุคคลอื่นได้ชื่นชม เพื่อสื่อความหมายและความรู้สึกของผู้สร้างผลงาน โดยเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีส่วนในการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นด้วย

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ครูนำภาพวาดของนักเรียนจากครั้งที่แล้ว(ซึ่งครูคัดเลือกไว้แล้วส่วนหนึ่ง) มาให้นักเรียนช่วยกันพิจารณาถึงลักษณะองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในภาพ และลงความเห็นว่าเป็นอย่างไร สวยงาม ควรได้รางวัลยอดเยี่ยม และดีเด่น
2. ครูและนักเรียนร่วมกันนำรูปทั้งหมดมาติดกระดาษการ์ด และนำไปติดบนบอร์ดที่ได้จัดเตรียมไว้ ติดโบว์รางวัล ข้อความต่าง ๆ และตกแต่งบอร์ดให้สวยงาม
3. ครูให้นักเรียนช่วยกันเก็บวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และทำความสะอาดสถานที่ให้เรียบร้อย
4. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ชื่นชมผลงานของตนเองและเพื่อนๆ

สื่อการสอน

1. บอร์ดโฟมหุ้มกระดาษ
2. กระดาษโปสเตอร์สีต่างๆ
3. ป้ายพร้อมตัวหนังสือที่ใช้ประกอบการจัด
4. วัสดุอุปกรณ์ เช่น ที่หนีบกระดาษ กาว กรรไกร เข็มหมุด

การประเมินผล

1. สังเกตจากพฤติกรรมและการแสดงออก และการร่วมมือกันทำงานเป็นหมู่คณะ
2. สังเกตจากผลสำเร็จของงาน

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ

นาถภพ สีหาบัว

วัน เดือน ปีเกิด

8 สิงหาคม 2518

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

222/141 ม.2 หมู่บ้านบัวบาน ซ.พหลโยธิน49/1

แขวงตลาดบางเขน เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

ตำแหน่งหน้าที่การงาน

นักวิชาการช่างศิลป์ 5

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

กรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2540

ศิลปบัณฑิต ศบ. (ออกแบบตกแต่งภายใน)

จากมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

พ.ศ. 2550

การศึกษามหาบัณฑิต กศม. ศิลปศึกษา

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ